

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Obecné antropologie

Mgr. Jolana Garajová

**Hosté a hostitelé: turistické interakce
v istrijském penzionu Lucia**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Marek Halbich, Ph.D.**

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 14. května 2015

Mgr. Jolana Garajová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce, doktoru Marku Halbichovi za konzultace a odbornou pomoc, kterou mi poskytl při psaní diplomové práce.

OBSAH

ABSTRAKT	_____	6
1. ÚVOD	_____	7
2. TEORETICKÁ ČÁST	_____	10
2.1. Teoretické ukotvení výzkumu	_____	10
2.2. Brunerovo konstruktivistické pojetí kultury	_____	12
2.3. Důležitost představovaného pro turismus: koncept „imaginaries“	_____	13
2.4. Fotografie jako forma reprezentace	_____	16
2.5. Rámec výzkumu: turismus a migrace	_____	17
2.6. Globalizace jako kontext výzkumu	_____	20
2.7. Koncept glocalizace	_____	22
3. HISTORICKÝ A EKONOMICKÝ PŘEHLED	_____	23
3.1. Historický vývoj oblasti	_____	23
3.2. Ekonomický rozvoj a rozvoj turismu	_____	27
4. METODOLIGIE	_____	28
5. EMPIRICKÁ ČÁST	_____	31
5.1. Penzion a situovanost výzkumnice v něm	_____	31
5.2. Hosté a hostitelé	_____	33
5.2.1. Úvod	_____	33
5.2.2. Představy a obrazy o místě	_____	34
5.2.3. Představy a obrazy o hostitelích	_____	38
5.2.4. Vliv narativů na utváření turistických představ	_____	41
5.2.5. Vliv „branding“ na utváření turistických představ	_____	45

5.2.6. Představy hostitelů o práci v turismu	_____	49
5.2.7. Představy a obrazy „lokálního“	_____	53
5.2.8. Představy zdůrazňujících odlišnost: praktikování národní identity	_____	56
5.2.9. Představy a obrazy podobnosti	_____	60
5.2.10. Turismus jako způsob praktikování představ světoobčanství	_____	61
5.2.11. Turismus jako způsob praktikování alternativních rodinných vztahů	_____	69
6. PŘEDSTAVY O ROZVOJI MÍSTA V SOUVISLOSTI S TURISMEM	_____	74
6.1. Úvod	_____	74
6.2. „Zeptej se babičky, ta si pamatuje minulost“.	_____	75
6.3. Korupce, registrace v recepci	_____	77
6.4. Odlišné představy o sociální konstrukci prostoru	_____	79
6.5. Nelegální rybolov, technoparty, vojenský prostor	_____	83
6.6. Představy o dalším rozvoji místa	_____	85
7. ZÁVĚR	_____	89
BIBLIOGRAFIE	_____	93

ABSTRAKT

Práce zkoumá, jak probíhají interakce mezi hostiteli a hosty v istrijském penzionu a jakými turistickými obrazy a představami (tourism imaginaries) jsou tyto interakce konstruovány a produkovány. Práce zaostřuje proces tzv. glocalizace, ve kterém se lokální a globální prolínají, a ukazuje, že globální je s lokálním úzce spjaté (Salazar, 2005), že globální nejen ovlivňuje, ale stává se lokálním a naopak. (Leite, Graburn v Jamal, Robinson ed., 2009) Práce dále ukazuje, že globální i lokální má schopnost se podílet na vzniku nových významů v kontextu turismu. V penzionu dochází k nepřetržitému potýkání různě mocných turistických představ, ve kterém se lokální snaží redefinovat místo a lidi. (Salazar, 2012) Na hostitele proto nelze nahlížet jako na pasivní oběti představ svých hostů, ale jako na aktivní vyjednavče, kteří svou pozici na poli turismu neustále vyjednávají.

Klíčová slova: globalizace, turismus, lokální, globální, glocalizace, hosté, hostitelé, turistické představy a obrazy (imaginaries), identita, kosmopolitismus, turistický rozvoj

ABSTRACT

The master's thesis explores the process in which tourist interactions between hosts and guests develop and sheds some light on tourism imaginaries by which these interactions are constructed and produced in an Istrian pension. The ethnography of hosts and guests presented here illustrates how the global and the local are closely intertwined through the process called glocalization (Salazar, 2005) and shows that „the global not only affects, but becomes the local, and vice versa“. (Leite, Graburn in Jamal, Robinson ed., 2009: 53) The thesis shows how both the global and the local can take an active part in the process of new meaning-making in the context of tourism. In the pension, there is an ongoing local struggle over tourism imaginaries seeking to redefine the place and people. (Salazar, 2012) The thesis reveals that hosts cannot be viewed as passive victims of their hosts' expectations. They rather can be viewed as active negotiators, negotiating their position in the field of tourism.

Key words: globalization, truism, global, local, glocalization, hosts/guests, tourism imaginaries, identity, cosmopolitanism, tourist development

1. ÚVOD

Následující výzkum vznikl spontánně - vyplynul z emocionálních a osobních důvodů. Původně jsem totiž měla v plánu v rámci diplomového projektu zkoumat vlivy turismu v andaluské vesnici na pobřeží Středoziemního moře. Nakonec jsem od svého záměru upustila a místo výzkumu ve Španělsku jsem uskutečnila etnografický výzkum v penzionu v západoistrijské Rustize, která mi přirostla k srdci. Nebyla to však láska na první pohled. Stalo se tak postupem času v době, kdy současně zrál mé odhodlání zkoumat právě zde.

Do Rustigy jsem se dostala poprvé na konci léta v roce 2013 po té, co jsem projížděla jižními oblastmi starého Rakousko-Uherska, které se dnes nacházejí na území Itálie a přemýšlela o tom, že to Havlíček Borovský z dnešního pohledu neměl v Brixenu tak zlé. Na cestě, která měla původně opustit hranice bývalé monarchie a směřovat dále na jih a posléze na západ, jsem se v Padově rozhodla změnit směr jízdy a místo západního pobřeží Itálie, které jsem v minulosti už několikrát navštívila, prozkoumat dosud nepoznané pobřeží ležící na východ od Itálie. Změnila jsem kurz jízdy a přes Benátky a starobylou Aquileiu jsem se pomalu blížila k Terstu, pokračovala dál směrem k jihozápadnímu pobřeží Istriie až k nejjihnějšímu cípu, na kterém se nachází město Pula, kdysi nejvýznamnější vojenský přístav monarchie.

Po návštěvě několika známých měst na Istrii jsem se rozhodla zůstat déle. Všimla jsem si totiž, že oblast skýtá mnoho nečekaných zajímavostí. Navíc se z několika letmých setkání s místními lidmi zdálo, že bych zde mohla zažít i podnětná osobní setkání. Při hledání vhodného místa na ubytování jsem po prašných cestách dojela do turistické vesnice s apartmány, odkud vedla vyasfaltovaná cesta, zakončená slepou autobusovou smyčkou ve staré oprýskané vesnici. Vesnice nese název Rustiga podle italského rodu, který ji kdysi vlastnil. Zajela jsem průjezdem do centra původního osídlení a tím to všechno začalo, aniž bych to v tu chvíli ještě tušila.

Na zápraží penzionu seděla stařenka v černém a hleděla před sebe. Když jsem se jí lámanou chorvatštinou zeptala: „*Ima sobe?*“, jestli mají volný pokoj, ukázala mi rukou někam za sebe a řekla: „*Lucia*“. Za chvíli se ve dveřích objevila žena ve středních letech, která si mě změřila nedůvěřivým pohledem od hlavy až k patě a anglicky řekla, že neví, jestli má pokoj pro mě, ale že mi ukáže, co má. Nakonec jsme se domluvily, ale celou dobu Lucie působila, jako by mě dělala trochu milost. Až později jsem pochopila, že byl konec

sezóny, a že měla hostů za celé léto dost. Taky se přiznala, že hosty zprvu trochu zkoumá, jestli jim může věřit a beze strachu s nimi sdílet střechu nad hlavou.

První pobyt v penzionu u Lucie se z jednoho zamýšleného týdne protáhl na dva. To, co se zprvu zdálo jako vlašné přijetí, se postupem času změnilo v přátelský vztah a počáteční nedůvěra hostitelů se rozplynula a nabrala podobu upřímného sdílení. Jako by mí hostitelé nechtěli být za každou cenu kamarádi hned s každým; nemusejí své vztahy komodifikovat. O určité uzavřenosti Istrijců vůči cizincům jsem se později dočetla v etnografickém článku od Ivony Orlić, která o Istrijcích píše, že se rádi zavrou za vysokými vraty ve svých domovech. (Nicméně z vlastní zkušenosti vím, že ostýchavost a nedůvěru vůči cizímu najdeme nejen na vesnici v jihozápadní Istrii, ale i na vesnici v Čechách či na Moravě).

Hned od začátku jsem byla také mile překvapena jazykovým vybavením hostitelů. Skutečnost, že mí hostitelé mluví anglicky více méně plynule, mi umožnila uskutečnit výzkum v zemi, jejíž jazyk se sice češtině vzdáleně podobá, protože patří mezi jihoslovanské jazyky, nicméně mé znalosti chorvatštiny jsou spíš pasivní a zpočátku byly úplně minimální. Mí hostitelé byli vždy ochotni posloužit svými cennými radami a podělit se se mnou o své zkušenosti, které jsem využila při svých cestách po okolí, při kterých jsem poznávala pamětihodnosti i přírodní krásy a dozvídala se základní údaje z historie a současnosti Istrie a Chorvatska. Při svém odjezdu jsem byla skálopevně rozhodnutá, že se do Rustigy vrátím.

Na konci června 2014 jsem se rozhodla, že si udělám kratší studijní dovolenou před státnicemi. Rozhodla jsem se zajet do Rustigy, protože mě hostitelé pozvali a také protože jsem věřila, že zde najdu nejen dost klidu na učení, ale také příjemnou společnost mých hostitelů. Po několika prvních dnech, kdy jsem pod vlivem studia antropologické literatury začala stále intenzivněji pozorovat turistické interakce v penzionu, jsem se rozhodla, že výzkum na diplomovou práci provedu právě zde, v penzionu v Rustize. Hostitelům jsem se svěřila se svým záměrem psát školní práci o jejich penzionu a ti nejenom, že souhlasili, ale zdálo se, že mají dokonce radost z toho, že chci psát o jejich životě a věcech, které se týkají jejich vesnice. Kromě své otevřenosti, která byla pro úspěšný výzkum nezbytná, mě navíc v mnoha případech inspirovali svými trefnými antropologickými postřehy, jakoby sami sobě byli výzkumníky. Jeden háček to však přesto mělo. Hostitelé s výzkumem souhlasili pod jednou podmínkou, a to, že se o výzkumu nebudu šířit, protože nechtějí být

terčem zájmu sousedů. Jejich přání jsem respektovala a výzkum jsem tak omezila jen na hostitele a hosty v penzionu a v několika případech na nejbližší sousedy. S hostiteli jsme se dokonce domluvili na snížené sazbě za ubytování, za což jsem jim velmi vděčná, protože mi jejich velkorysost umožnila zůstat déle a provést tak vlastní výzkum. Místo dvou týdnů jsem tak zůstala přes celé léto. Na konci září po státnicích jsem přijela ještě jednou a zůstala další necelé čtyři týdny.

Kromě hostitelů, kteří mi vyšli při výzkumu vstříc, a kterým snad i já mohu být svým výzkumem trochu užitečná, zmíním ještě několik dalších důvodů, které mě přivedly k výzkumu v penzionu. Tím nejprozaičtějším je poloha penzionu u moře, která může svádět antropology, kteří se nezabývají studiem turismu k domněnce, že jsem si při výzkumu „užívala“. Skutečnost je však taková, že kdyby oblast nebyla turisticky atraktivní a pro mnohé „krásná“, velká část výzkumu by se ani nemohla uskutečnit. Dalším méně „povrchním“ důvodem k výzkumu bylo to, že se chorvatský turismus a s ním i turistické představy o Istrii v současné době znatelně mění a je proto vhodná doba k jejich studiu. (Turismus je vždy procesuální, ale na Istrii v současnosti prochází strukturálními změnami a reorganizací, resp. diferenciací a modernizací). K tomu se váže i vynalézání a rozvoj nových turistických představ, které jako inherentní součást reality souvisejí se změnami identit místních lidí. Další zajímavostí, která mě na Rustize lákala, je její bohatá historie. Rustiga prošla různými obdobími a v jejím bezprostředním okolí jsou archeologická naleziště a památky např. z doby římské (římská vila a lisovna oleje), rakouské (zbytky rakousko-uherské vojenské pevnosti) či jugoslávské (pomník padlým z druhé světové války, či dům, který Tito prodal svému osobnímu strážci). Bohatá historie a prolínání sousedních kultur je dodnes na Istrii patrné v používání dvou jazyků, chorvatštiny a italštiny. Rustiga mi v neposlední řadě učarovala svou komplexní realitou, která vzniká a proměňuje se při interakcích mezi hostiteli navzájem, mezi hostiteli a jejich hosty, cizinci i sousedy (místními i přistěhovalci různých etnik a potomky Italů vysídlených po II. světové válce), ale také v interakcích lidí s florou i faunou a ostatními neživými aktéry (např. mořem, pláží, kameny, opravenými i neopravenými domy apod.) v kontextu procesu globalizace.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Teoretické ukotvení výzkumu

Smyslem práce je popsat, analyzovat a interpretovat, jak se hostitelé v istrijském penzionu Lucia aktivně účastní na průběhu a výsledku turistických interakcí zasazených do kontextu globalizace. Práce zkoumá, jak probíhají interakce mezi hostiteli a hosty a jakými turistickými obrazy a představami (tourism imaginaries) jsou tyto interakce konstruovány a produkovány.

Noel Salazar si všiml, že studium turismu často pojímá lokální a globální v binární opozici. (Salazar, 2005) Předkládaná práce zaostřuje proces, ve kterém se lokální prolíná s globálním, a ukazuje, že nejen globální ale také lokální se podílí na vytváření nových významů - že globální a lokální se navzájem ovlivňují (Robertson, 2003). Výzkum proto nestaví hosty a hostitele proti sobě, ale nahlíží je spíše kontinuálně (O'Reilly, 2000). Perspektivu hostitelů a perspektivu hostů kombinuje s ohledem na to, aby se ani z jedné, ani z druhé perspektivy nestaly statické návody, jimiž uchopíme realitu v turismu, ale spíše propojená a inspirativní pojetí jejího interpretování. Spletitost a komplexnost turistických interakcí odhaluje tím, že ukazuje: „jak konkrétní lidé chápou a provozují svou účast v rámci praktik souvisejících s cestováním, setkáváním se, průvodcovstvím, produkováním, reprezentováním, mluvením, pohybováním se, hostitelstvím a konzumováním“. (Leite, Graburn v Jamal, Robinson ed., 2009: 37) Turismus je v práci nahlížen jako „sociální pole, kde se v komplexních interakcích rozprostřených v čase a prostoru, a to jak fyzicky, tak virtuálně, setkává mnoho faktorů“. (Leite, Graburn v Jamal, Robinson ed., 2009: 37) Je k němu přistupováno jako ke komplexnímu a procesuálnímu fenoménu, který nezahrnuje jen účast hostitelů a hostů, ale je výsledkem složitých interakcí souvisejících se skrytými procesy globalizace.

Předkládaný výzkum vychází z předpokladu, že vztah mezi hosty a hostiteli je sice ve své podstatě asymetrický, ale zároveň přiznává aktérství hostitelům při průběhu a výsledku interakcí a perspektivy hostů a hostitelů vidí jako propojené. „Antropologové tvrdí, že interakce mezi hostiteli a hosty mají sklon k asymetrii s ohledem na rozdělení moci, a že turisté mají při setkávání s hostiteli rozhodující vliv na to, jak bude setkání probíhat.“ (Stronza, 2001: 272) Děje se tak skrze tzv. „tourist gaze“ (Urry, 1995), který má schopnost ovlivňovat identity hostitelů tím, že zrcadlí očekávání hostů. Ačkoliv je vztah mezi hostiteli a hosty v zásadě asymetrický, je perspektiva vyzdvihující aktérství hostů na

úkor hostitelů, které vnímá jako pouhý odraz turistických očekávání a oběti sil zvenčí problematická a odráží jen část zobrazované reality. Hostitelé s hosty vyjednávají a turismus se v jejich rukách může stát příležitostí k vlastní reprezentaci a prostředkem ke konstrukci a produkci identit na individuální a lokální úrovni. (Stronza, 2001).

Amanda Stronza a další (Salazar, 2005) odvrátili pozornost od hostů k hostitelům a ukázali, že „místní často využívají možnosti rozhodnout o tom, jak setkání s turisty proběhne“. (Stronza, 2001: 272) Při turistických interakcích podle Salazara nastávají opakovaně situace, ve kterých dochází k převrácení rolí a k dočasnému porušení zaběhlých asymetrií mezi hostiteli a turisty. (Salazar, 2012) Salazar ve svém výzkumu turistických průvodců v Jakartě, ukázal, že průvodci vědomě manipulují obrazy místa i sebe sama za účelem poskytnout turistům taková sdělení, která očekávají. V průběhu interakce strategicky zvažují, jaké obrazy turistům nabídnou a situačně volí své představy o tom, co by turisté měli nebo chtěli vidět. (Salazar, 2005) Také Donald Macleod ve svém výzkumu na La Gomeře, který se zabýval sociokulturními změnami vyvolanými turismem v oblasti zaměstnanosti, vlastnictví, moci a konfliktu, sociální identity, rodiny a hodnot, tvrdí, že přítomnost turistů má sice transformační vliv na identity hostitelů, ale i hostitelé mohou ovlivňovat identity hostů. Turisté na hosty identity „neuválují“ (Macleod, 2004) Tito autoři ukázali, že nejenom hosté, ale také hostitelé mají možnost jednat strategicky a intencionálně a kreativně se podílet na výsledku interakcí s turisty. Na hostitele se podle těchto autorů nedá pohlížet jako na pouhé oběti vztahové asymetrie, ale jako na aktivně se podílející účastníky interakcí, kteří strategicky manipulují představami a obrazy, které hostům předkládají.

Turistické představy a obrazy mohou být tvůrci sociokulturní a environmentální změny a mají důležitou úlohu v procesu formování identit, utváření místa a vynalézání kultur. (Salazar, 2012) Turistické představy vznikají vždy ve spolupráci mezi hostiteli, mediátory a hosty. (Salazar, 2012) V práci zkoumám, jaké obrazy produkují o místě a hostitelích hosté a jaká je role turistických reprezentací při formování jejich očekávání. Jako nástroj, který mi pomohl nahlédnout do představ (imaginaries) hostů, jsem zvolila Urryho koncept „tourist gaze“ v jeho širší podobě jako pohled, kterým hosté zakoušejí jinakost, a ve kterém se materializují jejich představy o místě. Ukazují, že očekávání hostů jsou utvářena složitě a podílí se na nich řada faktorů, nejen reklamní reprezentace ale také narativy, fotografie a mýty cirkulující ve společnosti a v neposlední řadě i osobní zkušenost s hostiteli, kteří se na utváření zážitku z místa významně podílejí.

Dále se podrobněji zaměřuji na prolínání představ hostů s představami hostitelů. Zkoumám, jakým způsobem hostitelé jednak zrcadlí očekávání hostů, ale také je manipulují. Ukazují, že hostitelé strategicky manipulují obrazy, které hostům nabízejí, a mísí přitom obrazy podobnosti s obrazy odlišnosti. Ukazují, že pomocí obrazů a představ, nabývajících formu reprezentací, jednotlivci rozumí svým identitám i místu ve světě (Salazar, 2012). Výzkum odhaluje nejen to, že hostitelé svou pozici v turismu vyjednávají a snaží se narušovat zaběhlé asymetrie, ale i to, že práce v turismu se pro ně stává prostředkem pro vlastní vyjádření a prostředkem k uskutečnění životních a sociálních změn. Jejich interakce s hosty tak nejsou motivovány jen podnikatelskými zájmy, ale také zájmy osobními, které odráží sociální situaci aktéra a jeho žitou realitu v globalizovaném světě.

Jak už bylo řečeno v úvodu, turismus jako fenomén vyniká svou procesualitou a komplexností. Vzniká v průběhu interakcí, které jsou součástí širších globalizačních procesů. Lidé podílející se na vzniku turismu jsou součástí složitých vztahů, které se mění a vyvíjejí pod vlivem rozličných faktorů. V závěrečné kapitole proto zkoumám představy hostitelů, hostů a investorů, které se týkají turistického rozvoje místa a sociální konstrukce prostoru. V procesech prolínání sociality s materialitou jsou představy související s turistickým rozvojem tvůrcem sociokulturních a environmentálních změn.

Na identitu ve výzkumu nahlížím jako na sociální vztah, resp. jako na strategickou a pozicionální entitu, která může být konstruována jednotlivci a skupinami a jako „kvalita, kterou nejlépe pochopíme v opozičním vztahu k tomu druhému“. (Macleod, 2004: 155). Identitu z tohoto pohledu není uvalená zvnějšku, ale je konstruovaná, situační a vyjednávaná. Z této perspektivy můžeme na jedince pohlížet jako na „podnikavce či kulturní vyjednavče“ (Eriksen, 2002: 114), kteří mohou nejednoznačnosti využívat ve svůj prospěch, jak ukáže i tento výzkum.

2.2. Brunerovo konstruktivistické pojetí kultury

Žitá realita vzniká a proměňuje se v procesech sociální interakce a interakcí mezi socialitou a materialitou. Znalosti nejsou součástí „objektivního“ světa, nýbrž jsou tvořeny člověkem, jeho představami a jeho sociální pozicí a dalšími živými i neživými bytostmi. Jednotlivé pravdy, přesvědčení a fakta jsou konstruovány. Při výzkumu vycházím

z Brunerova konstruktivistického pojetí kultury, podle něhož se kultury kontinuálně obnovují a přetvářejí a turistické praktiky jsou nahlíženy jako sociální performance. Z této pozice se Edwardu Brunerovi podařilo antropology osvobodit od úvah založených na binarismu o tom, co je a není autentické, na které se studie turismu zaměřovaly od 70. let minulého století, kdy Dean MacCannell přišel s konceptem „inscenované autenticity“. (MacCannell, 1973) Brunerova pozice tvrdí, že protože jsou kultury živé, proměnlivé a v procesu, je každá kultura autentická.

Podle Brunera je koncept autenticity založený na modernistické představě dělení světa na kultura/příroda, na dichotomii autentický/neautentický. Autenticita je podle Brunera konstruovaná, situační, kontextuální a vyjednávaná. Podle Brunera tedy nemá význam klást si otázku „je něco autentické“, ale tázat se, jaké situace, kontexty a konstrukce se zapojují do procesu autentizace. (Bruner, 1994) Ve svých výzkumech turistických míst dochází Bruner k závěrům, že percepce turistů jsou při vývoji turistických reprezentací o kultuře důležitější než samotné kultury. Jinými slovy říká, že turistům je důležitější nabídnout to, co čekají, že uvidí, než jim nabízet autenticitu. (Bruner, 2005) Při práci s obrazy jsem nutně vynechala otázku jejich autenticity, protože jejich významy jsou konstruované a vyjednávané.

2.3. Důležitost představovaného pro turismus: koncept „imaginaries“

„Turismus nutně zahrnuje denní snění a očekávání nových zkušeností, které se liší od těch, které běžně zakoušíme v každodenním životě. Ale tyto sny nejsou autonomní; zahrnují práci reklam, nebo jiných souborů znaků generovaných médii, z nichž mnoho se velmi zřetelně vztahuje ke komplexním procesům sociální emulace.“ (Urry, 2002: 14)

Globalizace je umožněna v první řadě komunikačními technologiemi, cestováním a celosvětovým rozšířením neoliberálního kapitalismu. Globalizace za přispění neoliberalismu spěje k tomu, že žijeme ve stále více a více konkurenčním prostředí. V oblasti turistického průmyslu se zvýšená nutnost konkurenceschopnosti odráží například v sofistikovaných marketingových strategiích, které se zaměřují na potenciální návštěvníky turistických míst, s čímž souvisí i komodifikace turistických míst, zážitků, historie a umění, které se nabízejí v rámci cestování.

Podle Appaduraje žijeme v pomyslných světech (Appadurai, 1990) a tak jednou ze strategií, jak přilákat do oblasti nové turisty, je prodej turistických „obrazů“ na dálku. Úspěch turistického průmyslu do jisté míry závisí právě na vhodně zvolených „sloganech“ a turistických reprezentacích míst, které přilákají nové turisty. Dá se říci, že turisté si v realitě touží zažít to, co si nanečisto zažili ve svých představách (Urry, 2002:13). Tyto reprezentace se k potencionálnímu návštěvníkovi dostanou nejčastěji přes internet a hromadné sdělovací prostředky, jsou součástí turistických propagačních katalogů, najdeme je na pohlednicích, ve filmech apod. První setkání s místem se tak často děje v době, kdy turista ještě ani netuší, že si vybere právě lokalitu, kterou zahlédl na reklamní fotografii cestovního katalogu. Většina takových informací lidem usnadňuje cestování a snižuje jejich pocit nejistoty na cestách, ale tyto informace mohou být také nahlíženy jako forma kontroly, která predisponuje zkušenosti turistů do určité podoby. Praktiky a chování lidí odvozené z turistických představ a diskurzů ovlivní to, jakým způsobem lidé přistupují k „Jinému“.

Na význam kulturních reprezentací při utváření představ lidí o jiných lidech a místech (a pokud jsou těmi druhými přijaty pak i o sobě samých), upozornil sociolog Stuart Hall v roce 1997. Podle Halla lidé dávají věcem význam, resp. je zvýznamňují prostřednictvím reprezentací. K reprezentaci Hall přistupuje jako k procesu, v rámci něhož dochází k sociální konstrukci významu, asociací a hodnot a jejich reifikaci mezi lidmi sdílené kultury. (Hall, 1997) Reprezentace zahrnuje porozumění tomu, jaká je součinnost mezi jazykem a systémy produkce znalostí v procesu vytváření a cirkulace významů a souvisí s přístupem k moci. Konceptu reprezentace používám ve smyslu reprezentace jako „matrice, jejímž prostřednictvím poznáváme svět“. (Bartlová, 2006: 64) Reprezentace nejen, že popisovanou skutečnost odráží, ale také ji utváří. V jistém smyslu reprezentace předchází život.

Kognitivní antropoložka Claudia Strauss ve svém článku „The Imagery“ z roku 2006 upozornila na to, že koncept „imaginaries“ (představy a obrazy), který definuje jako „shared mental life“, tj. „sdílený mentální život“ (Strauss, 2006: 322), nahradil dřívější koncept „cultural beliefs“, tj. kulturní přesvědčení a postoje. Strauss zkoumala, jakým způsobem analyzoval koncept představovaného Cornelius Castoriadis, Jacques Lacan, Benedict Anderson a Charles Taylor a studovala dopad jejich analýz na současnou antropologii. Castoriadis pracuje s „imaginary“ jako s kulturním etosem, Lacan jako s fantazií, Anderson a Taylor jako se sdíleným kognitivním schématem, které můžeme

nazvat také sdíleným mentálním životem. (Leite v Graburn, Salazar ed., 2014) Z Castoriadis se současná antropologie pro koncept imaginaries vypůjčila jeho směřování ke kulturní abstrakci, reifikaci a homogenizaci, aplikace Lacana, Andersona a Taylora jsou naopak užitečné pro výzkumy zaměřené na konkrétní osoby (tj. person-centered method), které respektují komplexitu psychologického i sociálního světa. (Strauss, 2006)

Představy jsou inherentní součástí žité reality. Ve svém výzkumu pracuji se Salazarovým konceptem představ a představovaného v turismu, který roli představovaného a představ v turismu konceptualizoval jako „tourism imaginaries“, (Salazar, 2012). Obrazy a představy v turismu (tourism imaginaries) definoval jako „společensky přenášené reprezentační asambláže, které interagují s osobními představami lidí a slouží jako prostředky k vytváření významu a formování světa. Představované (imaginary) je jak funkcí produkce významů, tak i produktem této funkce.“ (Salazar, 2012: 864) Salazar uvádí, že turistické představy a obrazy mohou sloužit jako tvůrci sociokulturní a environmentální změny a mají důležitou úlohu v procesu formování identit, utváření místa a vynalézání kultur. Salazar zdůrazňuje, že turistické představy jsou součástí mocenských vztahů, a nejsou politicky neutrální; nemůžeme na ně tedy nahlížet jen jako na soubor možností, ale musíme si všimnout hlavních zájmových skupin, které za potenciálními změnami stojí. (Salazar, 2012) „Ačkoliv kulturně utvářené představy a obrazy ovlivňují kolektivní chování, nebývají často uznávanou součástí veřejného diskurzu a nemusí se nutně překrývat s implicitní skrytou kulturou. Jsou to nevyslovená interpretační schémata spíše než explicitní ideologie“. (Salazar, 2012: 864)

Leite při zkoumání představovaného v turismu rozlišuje mezi „tourism imaginaries“, tj. představami, které nejsou spjaté pouze s turismem, ale v kontextu turismu jsou důležité a „tourist imaginaries“, jimiž myslí: „sdílené složené obrazy místa nebo lidí“, které sdílejí turisté a potenciaální turisté jako výsledek cirkulace idejí a představovaného. (Leite v Graburn, Salazar ed., 2014:264)

Obrazy a představy (imaginaries) mohou být kolektivní i individuální, konkrétní i abstraktní, mající původ ve sféře sociální i psychologické (Strauss, 2006), avšak vždy jsou díky své efemérní povaze těžko uchopitelné. V rámci etnografického výzkumu lze představy a obrazy uchopit v jejich materializované podobě, prostřednictvím reprezentací, diskurzu, preferencí, narativů a konkrétních interakcí. (Leite v Graburn, Salazar ed., 2014) „Ačkoliv je přesné působení představ a obrazů (imaginaries) pohledu skryté, to, jak

fungují, může být odvozeno z jejich viditelných manifestací a z toho, co lidé říkají a dělají“ (Salazar, 2012: 866) Výzkum je z tohoto důvodu zaměřen na konkrétní osoby a respektuje komplexitu psychologického i sociálního světa (Strauss, 2006). Ze stejného důvodu se také zaměřuje na konkrétní interakce, které mezi těmito osobami vznikají a snaží se vyhnout homogenizaci a zobecňování, co se týče rozsahu a vlivu, které sdílené obrazy mají.

2.4. Fotografie jako forma reprezentace

Při studiu fotografie jako formy reprezentace vycházím z pozice Rollanda Barthese. Barthes o fotografii říká, že na rozdíl od jiných obrazových reprezentací umí fotografie sdělovat i přes absenci kódování, je to „sdělení bez kódu“ (Barthes, 2005: 85) Snímek se neliší od zobrazovaného předmětu a nemůžu je od sebe tudíž oddělit. Reklamní fotografie podle Barthese vyniká svou znakovostí a má tři základní sdělení: lingvistické, ikonické symbolické (konotace, kódované) a ikonické doslovné (denotace, nekódované). Pro pochopení lingvistické složky reklamy potřebujeme znát daný jazyk. Ikonická zpráva (konotace), která má zpravidla více vrstev, je kódovaná. Jinými slovy, konotace nám dávají smysl, když sdílíme obecně platné kulturní vědění. Vedle kódovaného sdělení existuje ještě nekódované sdělení obrazu, které působí doslovně. Podle Barthese je fotografie typická právě svou závislostí mezi kódovanou a nekódovanou ikonou. Denotovaný obraz neexistuje sám o sobě, ale je doplněn konotátory, které dotváří sdělení. Výrazným aspektem fotografie je její gestičnost. Ta spočívá ve funkci fotografie označit objekt a podat o něm zprávu: to, tady, tohle, toto bylo, toto je to, atd. Barthes jako příklad uvádí: „Podívejte (na fotografii), tady to je můj bratr.“ (Barthes, 2005: 13) Při pohledu na snímek nabýváme dojmu, že se nejedná o iluzi, ale o skutečnost, že „toto bylo“. Jedná se tak o odvozeninu reality. Fotografie jako forma reprezentace tak v určitém smyslu spojuje skutečnost s minulostí a vytváří jejich syntézu, (příčemž kopie v mnohém předčí originál).

I když Barthes hovoří o tom, že fotografie nemá budoucnost ale pouze minulost, je možné se domnívat, že v případě fotografie na stránkách cestovního katalogu je situace složitější. Právě vzniklá syntéza minulosti se skutečností nabízí recipientovi možný příslib budoucnosti, kdy to, co bylo, se zopakuje před jeho zraky v podobě, kterou si recipient vytvořil.

Jak už bylo řečeno, fotografie má kromě doslovného prvního plánu (denotace) také další plán (konotaci), který funguje v mnohých ohledech podprahově. V recipientovi tak fotografická reprezentace evokuje pocity, odkazuje ke globálním signifikantům a sdíleným symbolům. Z antropologického hlediska: „význam jakéhokoliv výrazu není vlastností, inherentně tkvící ve slově či slovníku, závisí spíše na percepci a praktikách těch, kteří výraz používají“. (Bruner, 1994: 399). Jinými slovy, antropologové se shodují v tom, že významy jsou konstruované, vyjednávané, kontextuální a závislé na situaci.

Recipient konstruuje významy fotografie. Vráťm-li se k situaci potencionálního turistu, pak v konečné platnosti fotografie ovlivní nejen jeho očekávání ale i to, jakým způsobem bude probíhat jeho setkání s kulturou zachycenou na fotografii. Tento proces ve svém důsledku přispěje také k vytvoření tzv. tourist gaze. Tento proces vytváření specifického pohledu však zůstává turistou většinou bez povšimnutí. Obvykle si skutečnost, že žádné setkání není první, po příjezdu již nevybaví.

2.5. Rámec výzkumu: turismus a migrace

Ted Lewellen uvádí, že v 50. letech antropologie konečně pochopila, že svět je v pohybu, (Lewellen, 2003). Antropologie postupně opouštěla strukturálně funkcionalistické paradigma, založené na představě společenského equilibria a do popředí antropologického zájmu se dostalo zkoumání změn. Tato změna v uvažování souvisela s rozpadem kolonií a s přesunem lidí v post-koloniálním světě z rurálních oblastí do měst. Antropologové se postupně vzdávali představ, že kultury jsou svázané, relativně neměnné a homogenní jednotky, čímž uzrály podmínky pro vznik migračních teorií. (Brettel, 2000). Bylo to období klasické modernizační teorie, vyznačující se bipolárním pohledem na migraci. Modernizační teorie pojímající migraci a s ní spojené střetávání kultur jako jednostranný pohyb, ve kterém se mladý muž stěhuje z chudé agrární do bohatší urbánní oblasti za prací a následně se asimiluje, do značné míry legitimizovala dominantní postavení Západu ve světě.

Od začátku 80. let byly představy o bipolární jednosměrné migraci problematizovány, což souviselo s velkým nárůstem jak interní tak mezinárodní migrace. Od 90. let se používá koncept transnacionalismu a transnacionální migrace, který odráží žitou realitu v globalizovaném světě a nové chování migrantů. Dichotomie starého/nového

domova přestala odpovídat skutečnosti, protože lidé dnes stále častěji vytvářejí simultánně dva a více domovů. Dá se říci, že identity současných migrantů se formují ve světě, který se rozprostírá na více místech. Koncept transnacionalismu obsahující v názvu představu nacionálního uspořádání světa, dnes spontánně přechází v koncepty globalizace (prolínání lokálního s globálním) a kosmopolitismu (světoobčanství), které odrážejí socio-kulturní podmínky začátku 21. století. Podle Csaby Szala se dnešní bádání na poli migračních studií vyznačuje hledáním společného projektu a snahou o sjednocení přístupů jinak roztržité teorie. (Szalo, 2007)

Zájem o antropologii turismu se objevuje zhruba s desetiletým zpožděním od vzniku prvních migračních teorií. Dennison Nash jej dává do souvislosti s publikací Núñezova článku o víkendovém turismu (*weekendismo*) v mexické vesnici z konce 60. let, který poukázal na to, že vesnice se významně proměnila pod vlivem turistů. V turismu dochází podle Nashe k turistickým transakcím mezi turisty a domácími, které mají transformační potenciál a mohou vyústit v turistický systém. Proto studium turismu vyžaduje interdisciplinární a vícerozměrný přístup a je nutné jej zkoumat jako systém. (Nash, 1996) Turistu definuje jako: „osoba, která má čas a která cestuje“ a turismus jsou aktivity tohoto člověka. (Nash, 1981: 462) Karen O'Reilly pracuje s konceptem turisty a turismu jako úniku ze struktury (O'Reilly, 2003), sociolog John Urry jako s inverzí normálního (Urry, 1995).

V poněkud didaktičtěji orientované práci *Anthropology of Tourism* uvádí Nash jako dva nejběžnější způsoby studia turismu: turismus jako osobní přerod a turismus jako forma akulturace a rozvoje (Nash, 1996). Studium turismu jako formy osobního přerodu (*personal transition*) vychází z pojetí Turnerových přechodových rituálů. Turismus je nahlížen jako posvátná cesta a turista je pojímán jako poutník, který prochází třemi fázemi – nejprve se musí oprostit od běžného života – odchází ze struktury, poté vstupuje do fáze turistické, oproštěné od rutiny (dochází ke spojování s *communitas* na stejné vlně) a nakonec se opět, transformován, reintegruje do struktury. Podle Nashe je však složité dokázat, jestli byl turista transformován, proto je tento přístup problematický. S představou turisty jako poutníka souvisí koncept hledání autenticity. Dean MacCannell věřil, že turista cestuje za účelem vyhledávání autentických zážitků. Podle MacCannella je hledání autenticity, to, co dělá člověka turistou a podobá se hledání sakrálna v tzv. primitivní společnosti. Zavedl pojem „staged authenticity“ neboli inscenovaná autenticita jako odraz hledání autenticity v moderním světě. (MacCannell, 1973) Koncept hledání autenticity

dominoval výzkumům na poli antropologie turismu dlouhou dobu, než byl zproblematizován.(Bruner, 1994)

Jako druhou nejběžnější formu studia turismu Nash (Nash, 1996) uvádí: turismus jako *forma akulturace a rozvoje*, ke kterému dochází v důsledku střetávání kultur. Antropologové zkoumají kontakt kultur a dopady turismu na turistickou lokalitu a místní obyvatele. Autoři starších studií zdůrazňovali především negativní dopady turismu a asymetrii vztahů, které turismus vytváří. Jako příklady Nash uvádí výzkum Arronese v Mijas, který odhaluje asymetrii vztahů a zdůrazňuje vytváření závislosti a škodlivých změn v životě lidí zasažených turismem. Práce zaměřené především na negativní dopady často opomíjely zahrnout některé další aspekty turistického rozvoje. Jedním z antropologů, kteří upozornili na multivokalitu názorů ohledně dopadů turistického rozvoje byl Donald Macleod, který na La Gomeře zkoumal lokální odezvy na globalizaci, resp. sociokulturní změny vyvolané turismem v oblasti zaměstnanosti, vlastnictví, moci a konfliktu, sociální identity, rodiny a hodnot a došel k závěru, že vlivy turismu nelze jednoznačně vyhodnotit. (Macleod, 2004)

Dříve populárnímu pohledu zaměřenému na negativní dopady turismu je dnes vytýkán redukcionismus, který podle Leite a Graburna „složité interakce, ke kterým v průběhu turistických výměn dochází, redukuje na vztah turista/místní, přičemž hybatelem změn je turista a místnímu je přidělena role pasivní oběti, jejíž život je negativně ovlivněn těmito změnami“. (Leite, Graburn v Jamal, Robinson et., 2009: 40) Starším výzkumům je také vytýkáno, že antropologové v nich upřednostňovali perspektivu turistů, zaměřenou na původ a motivace turismu, případně na transformaci turistů (Stronza, 2001). Tyto výzkumy opomíjely zkoumat turismus z perspektivy hostitelů, tj. „kdo se účastní, proč a jakým způsobem.“ (Stronza, 2001:267) Stronza také navrhla se zaměřit na vzájemný proces ovlivňování, který mezi hostiteli a hosty probíhá. Na základě těchto kritik vznikají v současné době práce, které při studiu kontaktu kultur dávají přednost komplexnějšímu pohledu na turistické interakce, který je neredukuje na binární opozita apod. Výzkum na poli antropologie turismu se v posledních letech odklonil také od debat zabývajících se typologií turistů a druhy turismu.

V rámci úsilí nepojímat skutečnosti odděleně, se současní antropologové snaží pojednávat migraci a turismus jako kontinuum. Reflektují to, že migrace se s turismem prolínají a je často obtížné je od sebe oddělit. Například Karen O'Reilly vidí turismus a

migraci ve společném kontinuu, přičemž exil je na jednom konci, turismus na druhém a migrace uprostřed. Ve svých výzkumech britské lifestylové migrace na Costa del Sol ukazuje, že turismus se mění v migraci a migrace v turismus a tak dále. Antropoložka v tomto případě mluví o „sekvenční perspektivě“. (O'Reilly, 2003: 304)

Turismus a migrace mají společného jmenovatele mobilitu a je proto nutné hledat další vhodné koncepty, které antropologům umožní teoretizovat turismus a migraci společně. Například Salazarovy výzkumy kulturních mobilit zaměřené na pochopení složitých souvislostí mezi obrazy („tourism imaginaries“) a představami o transkulturní migraci, se snaží překlenout akademickou propast, která doposud ve studiu migrace a turismu existovala. Stejně úsilí podporují i další uznávaní antropologové, jakými jsou například Nina Glick Schiller, Nelson Graburn a Alan Smart. Pohyb a mobilitu vidí také jiní sociální vědci jako důležitou vlastnost charakterizující naši dobu, která byla až doposud relativně přehlížena a zaslouží si proto nové pojetí. Jedním z nich je i sociolog John Urry, který tvrdí, že vzhledem k tomu, že v jádru naší společnosti je mobilita, je nutná změna paradigmatu směrem k „paradigmatu mobility“. (Urry v Turner ed., 2009)

2.6. Globalizace jako kontext výzkumu

„Globalizace mediovaná migrací, finančními toky, turismem atd., přináší reorganizaci modernistických bipolárních představ o prostoru a lineárním čase, zastoupených v moderní teorii.“ (Kearney, 1995: 549)

Sociální vědci si od 90. let všímají toho, že se mění žitá realita způsobem, který někteří považují za „bezprecedentní“. Hovoří o tom, že žijeme v postindustriální globalizované společnosti, která přináší destabilizaci jak sociálních, tak prostorových hierarchií vzešlých z národních států. Podle Teda Lewellena vedla globalizace od 90. let k radikální revizi antropologického konceptu místa, kultury, identity a komunity. Dřívější přístupy zaměřené na lokálně vázané komunity uvnitř národního státu byly nahrazeny přístupy, které se zaměřují na kreolizaci a hybridizaci sociálního prostoru. Lewellen charakterizuje globalizaci rostoucím tokem obchodu, financí, kultury, myšlenek a lidí, který je umožněn komunikačními technologiemi, cestováním a celosvětovým rozšířením neoliberálního kapitalismu. (Lewellen, 2002)

Podobně se domnívá i Michael Kearney, který říká, že „Globalizace mediovaná migrací, finančními toky, turismem atd., přináší reorganizaci modernistických bipolárních představ o prostoru a lineárním čase“ a ukazuje, že globalizace zahrnuje odklon od dvoudimenzionálního euklidovského pojetí prostoru vyznačujícího se středem, okrajem a ostrými hranicemi k multi-dimenzionálnímu pojetí neohraničeného prostoru, kde se jednotlivé části vzájemně překrývají a přerušují. (Kearney, 1995: 549) V této souvislosti Kearney zmiňuje Harveyho myšlenku časoprostorové komprese související s imperativem kapitalismu o zkrácení obratu mezi investicí a profitem, které je umožněné rychlostí toku informací, zboží, služeb.

Arjun Appadurai definuje globalizaci v termínech toků kapitálu, zboží a lidí, přičemž rozhodující roli ve světě toků („world of flows“) hraje pomyslnost a zavádí pojem pomyslných světů s koncovkou *scapes*. Appadurai má představu globálních prostorů, ve kterých se odehrávají současné kulturní toky, tj. *ethnoscapes*, *technoscapes*, *financescapes*, *mediascapes*, *ideoscapes*. (Appadurai, 1990)

Nárůst globalizace je také spojován s rozšířením neoliberální filosofie, která se snaží v posledních desetiletích ovládnout světovou politiku. Neoliberální filosofie je vyjádřena základní myšlenkou, že by trh neměl být regulovaný státem, což v praxi znamená, že by neoliberální vlády v globalizovaném světě nezasahovaly do ekonomické sféry. Jestliže se dřívější ekonomické strategie snažily o posílení nezávislosti národních ekonomik, pak neoliberální vývojové strategie směřují k maximální integraci globálních trhů. (Lewellen, 2002) V podstatě se jedná o konflikt mezi domácím a mezinárodním kapitalismem. „Na světovém trhu mají výhodu velikost (rozměr), technologie, a nejlevnější pracovní síla“. (Lewellen, 2002: 17) A přidává: „Neoliberalismus nadržuje bohatým“, čímž dochází k prohlubování dělení světa na chudé a bohaté. (Lewellen, 2002: 19) V turismu/migraci se toto pomyslné rozdělení světa nejčastěji odráží pohybem lidí z bohatých zemí ze Severu směrem na Jih, kde se rekreují; resp. pohybem chudých lidí z Jihu směrem na Sever za lepšími životními podmínkami. (Směr pohybu je spíše schematický, protože lidé se v současné fázi globalizace pohybují všemi směry).

Globalizace ve své současné fázi poskytuje antropologům kontext, do kterého umisťují svůj etnografický výzkum, tedy svá bádání o tom, co se děje s jednotlivci a skupinami. Současní antropologové odhalují, že život lidí ve světě je komplexnější, než si

dříve připouštěli. (Lewellen, 2002) Ke globalizaci přistupuji shodně s Tedem Lewellenem jako ke kontextu, v rámci něhož jsem prováděla svůj výzkum.

2.7. Koncept glokalizace

Od začátku teoretizování o globalizaci zaznívají hlasy, že globalizace ve svém důsledku povede ke kulturní homogenizaci světa. Do jisté míry jsou tyto názory ozvěnou moderního myšlení, založeném na binárních opozicích a vyjádřeném modernizační teorií, která pojímala setkávání kultur jako proces ústící v takzvanou akulturaci, přijetí prvků dominantní kultury. Současní antropologové se shodují na tom, že globalizace má rozdílný dopad na různé společnosti díky jejich náboženské, společenské, historické a sociální rozrůzněnosti. Lokální reakce na globální procesy, jakými jsou např. migrace, proměna genderových rolí, přijímání transnacionálních identit, protesty, atd., se různí. „Globální systém reakce omezí, ale neurčí“. „Neexistuje nic takového jako pasivní odpověď na globalizaci“. (Lewellen, 2002: 26) Antropologové na základě terénních výzkumů dnes neposuzují globalizaci jako jednosměrný proces směřující ke kulturní homogenizaci a spor tzv. homogenizace vs. fragmentace neřeší ve prospěch homogenizace.

Globální a lokální jsou ve skutečnosti provázány úzkými vztahy, které se propojují prostřednictvím pohybu lidí, symbolů, informací a zboží v globálním transnacionálním prostoru. Globální a lokální se nenachází v binární opozici, jak si uvědomuje například Ulrich Beck, který ve svém „Cosmopolitan Manifesto“ z roku 1998 tvrdí, že vzhledem k tomu, že se dnes na Zemi nic neodehrává jako místně ohraničený proces, musí lidstvo své jednání, organizace a instituce reorganizovat na základě konceptu lokální globálnosti – tzv. glokalizace. Také Roland Robertson, který zavedl a rozšířil koncept glokalizace v sociálních vědách, se staví proti tendenci vnímat globalizaci jako makrosociologické procesy a nevnímat si její lokalizace; že globalizace probíhá v lokálním prostředí, přičemž lokální je reprodukováno prostřednictvím diskurzů globalizace (Robertson, 1994).

Glokalizace, jako koncept prolínání překlenuje binarismus lokální/globální. Koncept glokalizace podle Salazara překlenuje propast mezi koncepty založenými na protikladech, které se v antropologii turismu tradičně používají a pomáhá „postihnout množství propojení mezi globálním a lokálním“. (Salazar, 2005: 630) „Lokální obsahuje mnoho globálního, ale do globálního stále víc proniká lokální, které globální přetváří.“ (Salazar,

2005: 630) Ve svém výzkumu ukazují, jak se prolínání lokálního s globálním děje na mikro úrovni mezi hosty a hostiteli v penzionu v Rustize a to, že globalizace (glokalizace) „se týká „skutečných lidí“ a jejich každodenních životů, interakcí a geografických pohybů, stejně tak jako se týká i sítí tvořených lokalitami“. (Robertson, 2003)

3. HISTORICKÝ A EKONOMICKÝ PŘEHLED

3.1. Historický vývoj oblasti¹

„Historie všech kultur je historií kulturních výpůjček“. (Said v Burke, 2006: 210)

V této kapitole se budu stručně věnovat historickému vývoji v oblasti, který je ukázkou toho, co Renato Rosaldo nazval „hybridita skrz naskrz“ (Lewellen, 2002: 103) Pro pochopení turistických interakcí v penzionu je důležité si uvědomit, jak se kulturní hybridita v minulosti podílí na formování turistických představ, ať už v podobě konstituentů „tourist gaze“, jimiž jsou: „jedinečný objekt“, jako jsou historické a kulturní památky (např. amfiteátr v Pule, či basilika v Poreči, které turisté navštěvují) nebo „překvapivě nové aspekty něčeho, co turista považoval za známé“. (Urry, 2002) S tím souvisí i to, jakým způsobem jsou tyto lokální obrazy minulosti strategicky používány v interakcích s turisty a s vlivem paměti na formování identit v současnosti a opačně. Roli, jakou tyto obrazy minulosti sehrávají v žité realitě lidí spjatých s turismem, jsem si uvědomovala zejména při rozhovorech s Danielou – nezaměstnanou učitelkou dějepisu a chorvatštiny, ale i dalších.

Území Istrie, ležící na pomezí Balkánu, střední, jižní a západní Evropy, patří mezi regiony, jejichž geografická poloha je předurčuje k specifickému kulturně-historickému vývoji. V průběhu dějin zde docházelo k rozsáhlému a častému stýkání, potýkání a

¹ Přehled stručného historického vývoje, který si klade za cíl představit region v širších historických souvislostech, má jen encyklopedicko-informační charakter a je kompilací, která vznikla s použitím literatury: Rychlík, Perencevič. (2007) Dějiny Chorvatska; Šesták, Tejchman, Havlíková, Hladký, Pelikán. (1998) Dějiny jihoslovanských zemí; Žáček a kol. (1970) Dějiny Jugoslávie; Cvitanic, M. (2011) Culture and Customs of Croatia; Ottův slovník naučný XII. (1897); Ottův slovník naučný nové doby III/I. (1934) a Masarykův slovník naučný III. (1927) Vzhledem k tomu, že údaje v kapitole obsažené jsou všeobecně známé a v odborné literatuře užívané, v další části kapitoly se na ně neodkazuje.

prolínání etnik, národů, kultur i náboženství. Území Istrie bylo součástí mnoha různých mocenských a státních struktur. Tento složitý dějinný vývoj zanechal své stopy jak v rázu krajiny, výstavbě měst, tak i v žité realitě a zkušenostech místních lidí.

Nejstaršími známými obyvateli Istrijského poloostrova byli Thrákové a Ilyrové, jejichž kmen Istrů dal poloostrovu jméno. Ve 3. a 4. století před n.l. pak pronikali do země Keltové (Galové). Památkou na Kelty jsou latinizované a posléze slavnizované zeměpisné názvy řek Saus (Sava), Colapis (Kupa), Draus (Drava). V roce 178 př.n.l. si Istrii podrobil Řím a snažil se ji romanizovat. Památky na římskou dobu se dochovaly především v istrijských městech Pula, Poreč, Koper, Novi Grad/Novi Vinodolski ale také v Rustize, kde se dochovaly zbytky římské cisterny na olivový olej. Po pádu Západní říše římské v roce 476 př.n.l. se Istrie stala součástí říše germánského náčelníka Odoakera. Od konce 5. století roste vliv Byzantské říše na Balkáně a od roku 539 až do roku 789 byla její součástí i Istrie, což mělo za následek příchod východního křesťanství. Koncem 6. století pronikají na Istrii chorvatské kmeny. V 8. a 9. století Istrii postupně ovládají francká říše, ohrožují ji nájezdy pirátů, až konečně v roce 898 se Istrie dostává pod ochranu Benátek.

V roce 952 král Ota I. (později císař) připojil Istrii k markrabství bavorskému. Německými králi od té doby byla považována za říšské léno. Pobřežní města byla ale nadále vázána na Benátky. V roce 976 za Oty II. přešla Istrie pod správu korutanskou. Během času se lenní páni na Istrii střídali. V roce 1209 bylo istrijské markrabství dáno v léno akvilejskému patriarchovi Volrochovi a v roce 1374 připadla další část Istrie dědictvím Habsburkům. O markrabství vedly spory Benátky s akvilejským patriarchátem. Mírem turinským (1381) si Benátky svou pozici na Istrii uhájily. Když se Benátky v roce 1420 zmocnily akvilejského patriarchátu, benátský dóže se stal formálně istrijským markrabětem a Istrie se stala benátskou provincií. Istrijským městům byla ponechána jejich privilegia a přiznána samostatnost, takže se stala vlastně městskými republikami. (Ač bylo obyvatelstvo Istrie převážně slovanské, města měla charakter italský).

Ještě do poloviny 15. století byla Istrie pod silným vlivem Byzance a východní církve. (Konkrétní příklady interakce byzantské, západní a jihoslovanské kultury najdeme např. v bazilice v Poreči a v muzeu ve Vodnjanu.) Území ale nakonec ovládla církev římská. V 16. století se Istrie stala centrem reformace na Balkáně. (Turci a islám na Istrii nepronikli, i když se o to pokusili, ale v roce 1663 byli zastaveni. Nicméně migrace, která

následovala po vstupu Osmanů na Balkán, vedla k dalšímu míšení obyvatel i k míšení jazykových dialektů.)

V roce 1615 benátskou část Istrie obsadilo rakouské císařské vojsko. Habsburská vláda pak podporovala migraci chorvatského obyvatelstva a tzv. Čičů (Rumunů) z Dalmácie a Bosny a Hercegoviny na Istrii. Italské obyvatelstvo se udrželo ve městech. Panství Benátek na Istrii skončilo až v roce 1797, kdy celá Istrie a Dalmácie po dohodě Rakouska s Francií připadla Rakousku. V letech 1805 až 1809 ovládl Istrii Napoleon. V roce 1813 vstoupilo do Istrie rakouské vojsko a vytlačilo francouzské jednotky. Istrie se tak stala až do roku 1918 součástí Rakouska (Rakouska-Uherska) a 1861 byla prohlášena korunní zemí se samostatným zemským sněmem, který zasedal v Poreči. V polovině 19. století vzniká na Istrii a Dalmácii národní slovanské hnutí, které můžeme chápat také jako reakci na dominanci italského etnika soustředěného hlavně ve městech. Zároveň se také objevuje myšlenka zavedení jednotného spisovného jazyka pro Istrii, Dalmácii a Chorvatsko. Na území Istrie se ale dál mluvilo chorvatskými dialekty – štokavštinou a kajkavštinou, německým dialektem agramer deutsch, slovinsky a italsky. V letech 1850-51 žilo na Istrii 58,96 procent Chorvatů, 14,04 Slovinců a zbytek tvořili Italové, Němci a Rakušané. Přesto měla italská menšina větší zastoupení jak v Istrijském soboru, tak i v říšské radě. Císař 5. prosince 1860 vyhověl chorvatským požadavkům a zavedl chorvatštinu jako úřední jazyk, ve Vídni zřídil Chorvatskou dvorskou kancelář a jmenoval župany.

Po r. 1866 se na území začalo šířit italské iredentistické hnutí za připojení k Itálii. Národnostní konflikty se vyhrotily v r. 1883, když Taafova vláda vydala nařízení o rovnoprávnosti italštiny a chorvatštiny v justiční službě, ale úřady většinou ovládané Italy, toto nařízení nerespektovaly. Konflikty přetrvávaly až do konce 1. světové války. Malý počet chorvatských škol vedl k zaostávání obyvatelstva a k romanizaci a složitá ekonomická situace vedla k migraci slovanského obyvatelstva. (Mezi lety 1880-1914 odešlo z Istrie 30 000 občanů, což mělo vliv na národnostní složení Istrie. V roce 1910 statistiky uvádí už jen 43,5 Chorvatů, 14,3 Slovinců, 38,2 Italů a 3,3 Němců.) Na přelomu 19. a 20. století bylo již národnostní složení Istrie vyhraněné. Západní část poloostrova obývali Italové, na východě převládali Chorvaté a Srbové a na severu dominovali Slovinci.

Významnými zlomovými mezníky v dějinách poloostrova se staly obě světové války. Až do konce Velké války byla Istrie (i Chorvatsko) součástí Rakouska-Uherska. Mělo zde

dva významné přístavy – obchodní v Terstu, do kterého už od roku 1860 vedlo železniční spojení, a hlavní vojenský přístav v Pule. Již 4. listopadu 1918 začala Istrii, Dalmácii a část Chorvatska okupovat italská armáda. (Dohodové státy slíbily Itálii už v roce 1915 část území Rakouska-Uherska výměnou za zapojení se do války na straně Dohody). Připojení těchto území bylo potvrzeno mírovou smlouvou s Rakouskem v roce 1919. Istrie byla až do roku 1944 součástí fašistické Itálie, což přímo zasáhlo slovanské obyvatelstvo, které bylo násilně romanizováno. (Např. se ve školách nesmělo mluvit chorvatsky pod přísnými tresty.)

Za války bylo na Istrii aktivní partyzánské hnutí. V roce 1943 vydal Oblastní národně osvobozenecský výbor pro Istrii programové prohlášení o spojení Istrie s Chorvatskem. V závěrečných dvou letech války Istrii, Terst a Rijeku obsadili jugoslávští partyzáni a později armáda Titovy Jugoslávie. Připojení Istrie k Jugoslávii bylo potvrzeno mírovou smlouvou s Itálií 10. února 1947. Terst musela jugoslávská vojska vyklidit.

Po válce nastaly další přesuny obyvatelstva. Italové z Istrie, kteří měli italské občanství, mohli být jako nežádoucí cizinci vyhoštěni. V roce 1947 dostali právo opce, mohli buď požádat o jugoslávské občanství a zůstat, nebo se museli „dobrovolně“ vystěhovat a zřít se svého majetku. Právo opce bylo zrušeno až v roce 1955. Připojením k Chorvatsku se Istrie stala součástí Federativní lidové republiky Jugoslávie, od roku 1963, Socialistické federativní republiky Jugoslávie a přenesly se do ní všechny politické, hospodářské, národnostní, etnické i jazykové problémy Jugoslávie.

Národnostní třenice se začaly postupně projevovat nejprve v oblasti jazyka již v šedesátých letech 20. století. Oficiálními jazyky byly totiž v Jugoslávii srbochorvatština jako jeden jazyk, slovinština a makedonština. 17. března 1967 byla publikována Deklarace chorvatského spisovného jazyka, v níž představitelé vědy a kultury prohlašovali, že národ má právo nazvat jazyk, který užívá, podle svého uvážení, neboť vyjadřuje identitu národa. Vedení Jugoslávie jej odsoudilo a označilo za separatistický. Národnostní střety pokračovaly a zesílily po smrti prezidenta Tita v roce 1980. Staly se hnacím motorem hospodářské krize osmdesátých let v Jugoslávii, kdy rozpory mezi bohatým severem (Slovinsko, Chorvatsko) a chudým jihem (Kosovo, Černá Hora, Makedonie) a spory s dominantním Srbskem, vedly nejprve k zhroucení komunistického systému a nakonec i k rozpadu federace. 25. června 1991 byla vyhlášena nezávislost Chorvatska a Slovinska. 15. ledna následujícího roku uznaly oba samostatné státy země Evropského společenství.

Rozpad Jugoslávie následovaly krvavé střety a občanská válka (1991-1995), která těžce poznamenala i obyvatelstvo Istriie.

Od konce občanské války politická scéna v Chorvatsku reflektuje kombinaci snah po nacionální identifikaci i touhy po začlenění se do širší komunity evropských zemí. Nacionalistické směřování země vedené politikou „Chorvatsko Chorvatům“ bylo zdůrazňováno zvláště v devadesátých letech za vlády F. Tudjmana (1990-99) a jeho pravicové HDZ (Chorvatské demokratické společenství). V období sociálně-demokratické vlády v čele s I. Racanem se země začala orientovat více na Západ. Racan jako první z chorvatských politiků začal vyjednávat vstup země do evropských struktur. Posléze se vlády ujala znovu konzervativní HDZ v čele se I. Sanaderem (2003- 2009), tentokrát však s umírněným pro-západním programem. Sanader krátce po svém zvolení zahájil proces vyjednávání členství v NATO a EU. Chorvatsko se stalo členem NATO v roce 2009. Nicméně kontroverzní postoje Chorvatů vůči válečným zločinům páchaných chorvatskou stranou a jejich liknavý postoj k repatriaci srbských uprchlíků, ale také neochota spolupracovat s mezinárodním tribunálem pro válečné zločiny zemí bývalé Jugoslávie (ICTY), diskriminace menšin a korupce se staly hlavními překážkami pro přijetí země do EU. Spory se objevily i v dosud nekonfliktním vztahu Chorvatska a Slovinska při vytyčování státních hranic mezi oběma zeměmi, které skončily v roce 2010 arbitráží. Tyto spory sehrály významnou roli v integračních procesech před vstupem Chorvatska do Evropské Unie, které se nakonec uskutečnilo v roce 2013. Současným předsedou chorvatské vlády je Zoran Milanović, předseda sociálně-demokratické strany a vůdce koalice čtyř středo-levých stran zvané Kykyryky (chorvatsky Kukuriku), která ve volbách v r. 2011 porazila 8 let vládoucí pravicovou HDZ.

3.2. Ekonomický rozvoj a rozvoj turismu

Chorvatsko se potýká s mnoha ekonomickými problémy, jakými jsou velká nezaměstnanost, až 20 % ekonomicky aktivního obyvatelstva, záporná bilance zahraničního obchodu a velká státní účast v hospodářství. Tradičně musí řešit i velké rozdíly mezi regiony. Na Istrii vláda kromě rozvoje turismu, věnuje velkou pozornost revitalizaci zemědělství, které je zaměřeno hlavně na pěstování vinné révy a oliv a na ekologickou produkci bio potravin. Istriie má také zpracovatelský a stavební průmysl

zaměřený hlavně na loďařství a výrobu stavebního materiálu. Dále se na Istrii specializují na rozvoj obchodu, rybolovu a pěstování ryb.

Platební bilanci chorvatského hospodářství podpírá cestovní ruch, který tvoří zhruba pětinu hrubého domácího produktu. Cestovní ruch se na Istrii rozvíjí už od 19. století. Mezi první hojně navštěvovaná turistická místa patří od poloviny 19. století Opatija, která byla v roce 1890 jedním z nejvýznamnějších lázeňských letovisek v Evropě. V blízkosti Rustigy se nachází Fažana, původně rybářská osada, která má jednu z nejdelších tradic cestovního ruchu v zemi. Turisté sem přijížděli již počátkem 20. století.

V souvislosti s modernizací a diferenciací turistického průmyslu, který se až doposud rozvíjel nejednotně a bez propracovanější koncepce, se v současnosti rozvíjí marketingová kampaň, která se má zaměřit na posílení branding, na lokální produkty a na nabídku zážitků a aktivit pro turisty po celý rok, nejen v hlavní turistické sezoně. Týká se témat, jakými jsou kultura, místní gastronomie a víno, cykloturistika, služební turistika, wellness a zdraví a aktivní dovolená přes celý rok.

4. METODOLOGIE

Etika a objektivita výzkumu

Výzkum s lidmi je citlivá záležitost a výzkumník se často dostává do situací, které vyžadují notnou dávku sociální obezřetnosti. Výzkum jsem vedla ohleduplně tak, abych neohrozila zkoumané osoby ani sama sebe. Snažila jsem se chovat reflexivně a to jak ve vztahu k pravdivosti vyprodukovaných znalostí (epistemologické hledisko reflexivity), tak s ohledem na etický rozměr výzkumu. Od účastníků výzkumu jsem obstarala informované souhlasy v duchu Fassinova „etnografického souhlasu“.

Latour říká, že výzkumník a zkoumaný mají být v rovnocenném postavení, protože „aktéři dělají sociologii pro sociology a ti se od aktérů učí, z čeho jsou poskládány jejich asociace“. (Latour, 2005: 32) „Výpověď aktéra je silnější, než analýza vědce“ (Latour, 2005: 32) Latourovo stanovisko mi posloužilo jako hlavní etické vodítko, kterým jsem se v průběhu výzkumu řídila. Jeho etické zásady výzkumu jsem měla na paměti nejen v průběhu výzkumu ale i po jeho skončení.

Vycházela jsem z předpokladu, že vědění je utvářeno sociální pozicí člověka. Moje pozice výzkumnice ani pozice zkoumaných lidí není neutrální. V rámci výzkumu jsem průběžně vyjednávala o obsahu produkovaných znalostí a to i za cenu určitého nepohodlí. Snažila jsem se udržovat nutný odstup, protože jsem se jako výzkumnice podílela na vytváření vztahů v místě. Také proto, že se v průběhu výzkumu z mých dvou hlavních informátorek staly kamarádky.

Latour vymezuje objektivitu „jako mocnost nějakého jsoucna namítat vůči tomu, co se o něm vykládá“. (Latour, 2002: 11) Gillian Rose tvrdí, že: „Situovaná znalost vzniká vyjednáváním mezi různými znalostmi, které odolávají akademické autoritě a uznávají znalosti jak zkoumaného tak výzkumníka.“ „Rozdíly, napětí a konflikty je třeba zkoumat ne jako problémy, ale jako příležitost ke konceptuálnímu a politickému vyjednávání“. (Rose, 1997: 315) Předpoklad nejednoznačnosti je i pro mě ve výzkumu důležitý. I když jsem se snažila chovat reflexivně, je nutné si uvědomit, že můj předpoklad je „výplodem mé hlavy“, ale neexistuje v hlavě zkoumaného. Znalosti jsou situované. Svůj výzkum dám proto nahlédnout zkoumaným, kteří budou moci namítat proti jeho obsahu a možná ho doplnit o své perspektivy. Jsem připravená nepopírat šumy a přiznat si nejasnosti i selhání. Je potřeba „přijmout nedokonalost a nejistotu reflexivního výzkumu s jeho fragmentovanými znalostmi, které poskytuje, protože ani jiný být nemůže; odráží totiž naše fragmentované a proměnlivé subjektivity“. (Rose, 1997: 316)

Terén

Hammersley a Atkinson definují etnografii jako metodu, při které je etnograf fyzicky přítomný v terénu a jako zúčastněný pozorovatel/pozorovatelka se účastní: „po delší dobu veřejně nebo skrytě každodenního života lidí, pozoruje, co se děje, poslouchá, co se říká, klade otázky, ...“. (Hammersley, Atkinson: 1)

Z tohoto pohledu se dá tvrdit, že globalizace de facto připravila etnografy o terén, ve kterém prováděli své terénní výzkumy. Změna chápání sociální sféry a prostoru vedla v antropologii k redefinici lokality. Jestliže dříve bylo lokální místně ohraničené a vázané na národní stát, dnes antropologické analýzy nahlíží lokální jako na něco, co je nutné vytvořit. Lokální přestává být něco daného, ale musí se neustále produkovat a reprodukovat, aby se nerozplynulo. Aktéři konstruují globální představy a podílejí se tak na „place-making“. Lokální je to, co si lidé nosí s sebou a je deterritorializované. (Lewellen, 2002) Neuchopitelnost konkrétního terénu (lokality) přinesla nové metodologické výzvy.

Vzhledem k tomu, že výzkumy globálních procesů často nesplňují fyzickou přítomnost výzkumníka v životě zkoumané skupiny, vznikla potřeba rozsáhlejšího, vícerozměrného a interdisciplinárního přístupu, který antropologům umožní obsáhnout širší pole a více míst a zároveň umožní zachytit vzájemné propojování a komplexnost vztahů.

Metody

Jako metodologický rámec pro svůj výzkum jsem zvolila globální etnografii, která zkoumá působení globálních sil a vztahů a reakce na ně a dále globální vazby, tj. vazby přes sociální a politické hranice (migrace, turismus) a globální (glokální) představy. Jako důležitá metodologická inspirace mi posloužila Marcusova „multisited ethnography“, kdy etnograf propojuje různá místa a jednotky analýzy tím, že sleduje lidi, zápletky, věci, metafory, biografie, narativy. Ve výzkumu jsem sledovala nitky, řetězce a rozpory, kterými jsou propojeny myšlenky, představy, situace a sledovala jsem, kam vedou.

Lokalitu jsem pojímala jako relační a kontextuální. Nejdůležitější část výzkumu proběhla na místě, kde jsem strávila více než tři měsíce (2013 – první návštěva, 2014 – dvě návštěvy). Následná fáze výzkumu proběhla mediovaně přes internet. Výzkum jsem prováděla intuitivně a pracovala s kvalitativními etnografickými metodami: s metodou zúčastněného pozorování kombinovanou s metodou interview. Rozhovory (zčásti strukturované a nestrukturované) se uskutečnily na místě a malá část přes Skype a e-mail. V průběhu celého výzkumu jsem s respondenty vedla neformální rozhovory, které se opíraly o přirozenou interakci výzkumníka se zkoumaným. Většina rozhovorů proběhla na terase Luciina pensionu, v kiosku, na molu a v zahradě. Kiosek u mola pro mě byl důležitým místem při získávání informací od mužů. Další část proběhla na veřejném prostranství před pensionem. Při výzkumu jsem použila také tištěné turistické propagační materiály a internetové katalogy. (Velmi omezeně jsem použila korespondenci hostitelů s úřady a internetové stránky obecního úřadu ve Vodnjanu). Rozhovory jsem po dohodě s respondenty nahrávala nebo zapisovala. Delší vyprávění jsem nahrávala. Nahrané rozhovory jsem doslovně přepisovala a překládala. Vhodnou metodou se mi osvědčilo hloubkové interview, při kterém jsem získala nejcennější a někdy velmi detailní informace. Rozhovory jsem vedla s majiteli penzionu Lucií, Radanem, Linem a Annou a jejich občasnou pomocnicí Michaelou. Do výzkumu o turistickém rozvoji jsem zařadila také názory sousedů Very a Slavoje. Vyzpovídala jsem také 27 dospělých hostů, které

z praktických důvodů označuji podle místa jejich původu a 8 dětí, které v průběhu výzkumu bydlely v penzionu u Lucie.

Některé části, týkající se osobních informací (například o hostech a susedech, ale také intimnější informace ze života hostitelů), jsem na přání hostitelů nenahrávala a část jsem jich zapisovala. Nosila jsem u sebe zápisník, do kterého jsem si v průběhu hovorů dělala poznámky a některé věci, které mi připadaly pro výzkum zajímavé, jsem v rámci zúčastněného pozorování zapsala bez vědomí hostitelů, protože byly nezbytné pro získání ucelenější perspektivy. Tento postup je problematický a neslučuje se zcela s etickými zásadami, které jsem si pro výzkum zvolila. Přemýšlela jsem proto, jak situaci řešit. Nakonec jsem se rozhodla pořídit pro informace dodatečný souhlas, který jsem obstarala telefonicky po sepsání práce. Se závěry výzkumu hostitele seznámím při příští návštěvě ve vesnici, která by se měla uskutečnit v červnu. Hostitelé souhlasili a opětovně zdůraznili, že výzkum musí být anonymizovaný a neměl by obsahovat podrobné líčení susedských vztahů.

Velká část výzkumu je založena na zúčastněném pozorování. Zúčastněné pozorování jsem prováděla v průběhu činností, které jsem vykonávala s hostitelkami a hostiteli, například při věšení prádla na zahradě, uklízení pokojů v penzionu, zalévání květin na terase, koupání v moři a procházce s výkladem. Dále jsem pozorovala život v penzionu ze svého balkonu a několikrát jsem pro pozorování využila situace, kdy se hostitelé a hosté domnívali, že jsou v penzionu sami. Zúčastněné pozorování ve „světě mužů“ jsem prováděla v penzionu a na molu, ale hlavně v kiosku, kde jsem také večer někdy pomáhala s uklízením stolů.

Výzkum byl financován z vlastních zdrojů, k nimž významným dílem přispělo prospěchové stipendium z FHS, které jsem získala na podzim 2013.

5. EMPIRICKÁ ČÁST

5.1. Penzion a situovanost výzkumnice v něm

V září 2013 jsem poprvé navštívila rodinný penzion Lucia v turisticky oblíbené vesnici na jihozápadním pobřeží Istrie, Rustize. Od té doby jsem vesnici navštívila několikrát a v penzionu strávila necelých 12 týdnů. Ubytovaná jsem byla vždy v prvním patře

s balkonem s výhledem do zahrady a na terasu, kde hosté i majitelé tráví čas povídáním a konzumací jídla. Na terase se obvykle hosté setkávají ráno a pak odpoledne a večer. Majitelé se tu pohybují průběžně. V penzionu je pavlačový způsob uspořádání pokojů, který je velmi příznivý pro pozorování a navazování vztahů s obyvateli penzionu. Výhodná pozorovatelská poloha pokoje mi umožnila pozorovat i se zúčastnit interakcí mezi hosty a majiteli. Díky přátelské atmosféře a otevřenému přístupu majitelů se mi podařilo navázat užší vztahy nejenom s nimi, ale také s některými dalšími místními lidmi a hosty penzionu, což vyústilo v celou řadu zajímavých interakcí, které se staly základem mého etnografického výzkumu. „Když se sejdou turisté s místními, nejen že mají možnost nahlédnout si navzájem do životů, ale také očima těch druhých reflektovat své vlastní životy. Takové interakce mezi kulturami často dají podnět ke vzniku živých performancí obsahujících ty nejobecnější teoretické otázky antropologie.“ (Stronza, 2001: 264)

S majiteli penzionu Lucií (53), Radanem (59), Linem (20) a Annou (100) a jejich pomocnicí Michaelou (35) jsem se spřátelila hned při své první návštěvě. V turistice rodina podniká zhruba 17 let. Nejdříve otevřeli kiosek a pak dvoupatrový penzion s třemi apartmány a dvěma pokoji. V rodinném podniku pracují všichni členové rodiny. Odpovědnost za chod penzionu však leží převážně na Lucii. Lucie sice pochází, stejně jako zbytek její rodiny, z vesnice, ale dětství a mládí prožila v Německu. Na Istrii se natrvalo vrátila ve 20 letech, kdy se provdala za Radana.

Radan prožil v domě, podobně jako jeho matka Anna, celý svůj život. Anna pracovala v zemědělství a Radan, kromě práce v penzionu a kiosku, pracuje jako údržbář ve škole. Lucii zná od dětství. S Lucií mají 20 ti letého syna Lina, který jim vypomáhá v podniku, ale není nikde zaměstnán. V létě pomáhá otci v kiosku a příležitostně pracuje v sousední vesnici na recepci.

V penzionu občas vypomáhá Michaela, dlouhodobě nezaměstnaná učitelka dějepisu a chorvatštiny. Michaela má také menší byt v Pule, který v sezoně pronajímá. Příležitostně si přivydělává jako průvodce. Michaela je nicméně z velké části finančně závislá na svých rodičích, u kterých bydlí. Rodiče pěstují olivy a vyrábějí z nich olivový olej, který prodávají.

Ve vesnici žije asi 40 lidí. Kromě Lucie a Radana jsou v Rustize další dva ubytovatelé, Slavoj a Livio. Mezi hostiteli, provozovateli apartmánů panuje rivalita. (S Liviem se například Lucie téměř nebaví a se Slavojem vedou spory o parkoviště pro

hosty). Je to dáno hlavně tím, že turismus je pro většinu hlavním zdrojem příjmů a jelikož hostů není nikdy nazbyt, vytvářejí hostitelé mezi sebou vysoce konkurenční prostředí. „*Lidé si tu závidí*“, říká Lucie. Spolupráce mezi jednotlivými provozovateli je spíše výjimkou než pravidlem - například si přeposílají zákazníky, když mají plnou kapacitu a v roce 2013 společnými prostředky nechali vyasfaltovat část silnice kolem jejich domů, aby jim tolik neprášila. Intenzivnější styky nepěstují, i když se Slavojem a jeho ženou Verou „*moji*“ hostitelé normálně komunikují. Z tohoto důvodu jsem mohla zařadit názory Slavojem a Very týkajících se rozvojové výstavby v Rustize do výzkumu.

Výzkum se opírá o svědectví celé rodiny, nicméně největší podíl výpovědí jsem získala od žen, které byly jednak hovornější, ale i ochotnější své názory sdělovat. Také mi umožnily účastnit se fyzicky některých prací souvisejících s provozem penzionu, jako je úklid, věšení prádla, práce na zahradě apod. Zúčastněné pozorování i to, že jsem jim mohla pomáhat, mi pomohlo vžít se do hostitelské perspektivy a zažít turismus v jeho celistvosti. Muži byli ochotní odpovědět na mé dotazy a některá témata rozvinuli spontánně sami, ale vzhledem k uzavřené povaze otce i syna, ale také, protože se nechtěli vyzpovídat ženě-výzkumnici, jsem svá zjištění do velké míry opírala o zúčastněné pozorování. Výpovědi ubytovaných hostů jsem získala poměrně snadno a kombinovala jsem je s výsledky pozorování.

5.2. Hosté a hostitelé

5.2.1. Úvod

V teoretické části jsem nastínila problematiku představovaného a poukázala na důležitost role, kterou v turismu sehrává. Plánování dovolené a její realizace vyžaduje schopnost lidí představovat si a vstupovat do představ jiných lidí. (Salazar, 2012) „Představivost je klíčová pro to, jakým způsobem turisté zvýznamňují svou účast v materiálním světě, ať už se jedná o budovy, objekty, krajiny, nebo další živé bytosti. To neplatí jen o roli představivosti (a imaginaries, tj. obrazů a představ), kterou hraje při produkci očekávání před cestou, ale také o její roli v procesu představování, který utváří očekávání turistů v průběhu jejich návštěvy a dále ovlivňuje to, jak chápou skutečnost po návratu.“ (Leite v Salazar, Graburn ed., 2014: 269)

Leite o obrazech a představách v turismu říká: „jsou kolektivní, individuální, globální, intersubjektívni, efemerní, vžité, zjevující se. Tvarují a reflektují mínění celých společností a přitom je jich tolik, kolik je samotných turistů.“ (Leite v Salazar, Graburn ed., 2014: 261) Jak tedy uchopit něco tak neuchopitelného a abstraktního, jako jsou turistické obrazy. Vzhledem k abstraktní povaze obrazů hrozí totiž nebezpečí, že přeceníme jejich vliv na celé skupiny a dopustíme se tak homogenizace. Existenci sdílených obrazů a představ bychom proto neměli jednoduše předpokládat, ale měli bychom ji odvodit z konkrétních materiálních podob, kterými se představy v rámci etnografického výzkumu zjevují. „Koncept „imaginaries“ je založen, stejně tak jako jeho konceptuální předchůdci kultura a ideologie, na existenci idejí, přesvědčení, interpretativních schématech a představách, které jsou sdíleny celými populacemi, ale protože jsou produktem lidské mysli, nemůžeme je vidět jinak, než v jejich materializované podobě, nebo ve formě setkání, případně v rámci interakce, která při setkání vznikne.“ (Leite v Salazar, Graburn, 2014: 262) Při výzkumu představ hostů a hostitelů v penzionu jsem se zaměřila na konkrétní interakce, prostřednictvím nichž se obrazy zjevovaly a na jejich materializované podoby.

5.2.2. Představy a obrazy o místě

V této kapitole zkoumám, jakými obrazy a představami o místě jsou konstruovány a produkovány turistické interakce v penzionu. Turismus hraje důležitou roli v tom, jak je „Já“ prezentováno těm „Jiným“. Turismus může být nahlížen jako prostředek, kterým jsou zdůrazňovány buď odlišnosti, nebo podobnosti mezi lidmi. V turistickém průmyslu jsou obrazy o lokální odlišnosti konstruovány a produkovány především s cílem přilákat nové návštěvníky, tak aby potenciální turisté měli možnost zažít své představy o „Jiném“, exotickém, lokálním. „Lidé se musí naučit jak, kdy a kde zírat“. (Urry, 2002: 10) Většina turistického diskurzu tak stojí na zdůrazňování odlišností („Otherness“) a má tendenci přeceňovat jejich potenciální vliv na turistické interakce (Salazar, 2010).

Turistické představy vznikají vždy ve spolupráci mezi hostiteli, mediátory a hosty. (Salazar, 2012) V následující části kapitoly se detailněji věnuji tomu, jaké „sdílené složené obrazy o místě a lidech“ sdílejí hosté jako výsledek cirkulace idejí a představovaného. (Leite v Salazar, Graburn ed., 2014: 264) Jako nástroj, který úzce souvisí s představovaným, a kterým lze uchopit odlišnost, jsem zvolila Urryho koncept „tourist

gaze“. Koncept jsem použila v jeho nejširší podobě jako pohled na odlišnost a jedinečnost, kterou zdůrazňuje Urry. Podle něj gaze konstituuje 1) jedinečný objekt (např. Eiffelova věž); 2) překvapivě nové aspekty něčeho, co turista považoval za známé (např. způsob života); 3) běžné životní úkony zasazené do nových kontextů. (Urry, 2002: 13) S jeho pomocí jsem odvodila představy a očekávání hostů o tom, co chtějí vidět z konkrétních materializovaných podob a interakcí. „Gaze, který máme, je strukturovaný již dříve existujícími kulturními obrazy, ve kterých není fyzický objekt vůbec patrný“. (Urry, 2002: 59). Urry ukázal, že gaze odráží mocenskou asymetrii a dále upozornil na sociální a historickou organizovanost turistického pohledu a zdůraznil jeho diferencovanost. Gaze se podle Urryho proměňuje v čase v souvislosti s kulturními a sociopolitickými změnami ve společnosti a obecně odráží změny společenského vkusu, což se projevuje fluktuací v popularitě turistických míst a forem turismu. Například na začátku 90. let 20. století s koncem období fordismu a nástupem post-fordismu dochází ke změně turistického vkusu v tom, že oblíbenost masové turistiky a masových resortů klesá a střídá ji zájem o individuální turistiku a tzv. hledání „real places“, což se odráží i ve výpovědích mých respondentů.

Jak a čím tedy konstruuji svůj „gaze“ hosté v pensionu. Několik rakouských a českých hostů zdůrazňovalo, že se jim místo líbí, protože je relativně „neporušené a klidné“. Neporušené pro ně vyjadřovalo něco „*pryč od lidí a civilizace*“. Mladí čeští hosté z Jičína říkají: „*Chceme se vrátit, protože je to tu krásné, kam se hrabe Řecko, kde jsme sice ještě nebyli. Nevíme, jestli se vrátíme příští rok, a chceme poznávat různá místa, ale určitě se vrátíme. Jsou tu krásné kamenné poloprázdné pláže, hezčí než na Makarské*“. Česká návštěvnice dodává: „*Zamilovala jsem si pevnost z Rakouska-Uherska, chodíme odsud pozorovat moře, cestujeme, ale když jsme navštívili historickou Rovinj, s tolika lidmi, byli jsme rádi, že jsme tady. Na Kameňáku, tam je CHKO, ale bylo to tam jak na Václaváku a u amfiteátru v Pule také. Strašné.*“ Žena pokračuje: „*Tady je klid a přitom do civilizace kousek.*“

Hosté ze Salzburgu říkají: „*Jezdíme sem s dětmi už 3. rokem, vždy minimálně na 14 dní; jsou tu různí brouci a rostliny, které u nás nenajdeme, a všechno je mnohem větší*“, obdivují místní přímořskou vegetaci, „*jak to tu pěkně roste, to v Rakousku je na takové rostliny zima, tak si tu rostliny fotíme, fotíme taky úžasné bouřky nad mořem, potápíme se a sbíráme mušle, prolézáme staré válečné bunkry, které jsou úžasné, a pro děti skýtají spoustu dobrodružství. Navíc je tu dobrá hospoda pěšmo, kam jednou týdně vyrážíme na*

večeři“. Obdivují také romantický charakter polorozpadlé rakousko-uherské vojenské pevnosti. Jejich manželky se s manželi shodují, ale nepotápějí se ani nefotí, spíš si užívají klidu, moře a přírodu. Oslovení rakouští hosté patří mezi lidi, kteří mají rádi klid, přírodu a dobrodružství v přírodě. Říkají o sobě, že jsou outdooroví lidé. Za památkami zajeli do Puly a Rovinje, ale láká je spíš návštěva CHKO Kameňák nebo Lirský kanál.

Několik těchto hostů zmínilo „autentickou“ přírodu. Autenticita je dnes považována za procesuální nebo situační (Bruner, 1994). „Autenticita je falešná stopa, kterou je vhodné prozkoumat pouze tehdy, když tento termín použijí sami turisté, místní nebo výrobci.“ (Bruner, 2005: 5) Podle D. MacCannella turisté hledají autenticitu jako důsledek pocitu odcizení a jako vyjádření univerzálního lidského zájmu o posvátné. (McCannell:49) Hledají například podmořský svět, místní faunu a floru a dále hledají klid a zážitky v přírodě, které jsou jiné, než jim nabízí jejich domácí prostředí. Kriticky vzato hosté toužící po neporušené přírodě v mnohém připomínají eko-turisty (např. zdůrazňují „klid od lidí a neporušenost přírody“). Podle Paige Westové a James Carrier sdílejí modernistickou představu dělení světa na přírodu a kulturu, čímž šíří moderní západní hodnoty a představy o přírodě a lidech v ní žijících. (West, Carrier, 2004)

Další hosté, se kterými jsem mluvila, označím jako: „Potřebuji dovolenou“. Tito hosté zdůrazňovali, že se jim tu líbí, protože „mají dovolenou, nemusí vstávat, mají konečně pohodu, líbí se jim posezení v zahradě, příjemná domácí, slušné ceny a dostupnost lokality.“ Nikam moc nechodili, jen do obchodu, ke stánku s pivem a na pláž. Všichni ale jeli na výlet do Puly, aby se podívali na historický amfiteátr. Polští hosté, podnikatelé ve středním věku s manželkami, například říkali: „Jsme unavení z práce, líbí se nám tu, je tu klid. Doma hodně pracujeme, potřebujeme dovolenou“. Zdůrazňují, že mají v Polsku velký byznys a jeden je nadšený, když se dozví, že Lucie umí německy, jako by to byla její rodná řeč. Německý pár říká: „Přijíždíme každým rokem, chceme klid a levné pivo u Radana“, celé dny tráví v kiosku. Žertují s Lucií a užívají si klidu. (Lucie se snaží být co nejveselejší, aby odrážela jejich očekávání). Kromě toho, že si užívají klid, mají rádi Lucii a to, že si s ní mohou popovídat německy.

Na tyto hosty se dá pohlížet jako na typické představitele moderní společnosti, kteří tvrdě pracují, a potřebují dovolenou, aby utekli před stresem spojeným s každodenními povinnostmi. Jsou to obyvatelé ze „Severu“, kteří přijíždějí na „Jih“, o kterém si představují, že je levnější, protože je ekonomicky slabší. Ale jeli by v podstatě kamkoliv,

hlavně když mají klid a nemusí chodit do práce. Tito lidé také sdílejí moderní představu, že člověk potřebuje dovolenou, aby byl zdravý. Tato představa charakterizuje masovost turismu současné doby. „Potřebuji dovolenou je nejjistější reflexe moderního diskurzu, který se opírá o myšlenku, že fyzické a mentální zdraví lidí se obnoví tím, že čas od času odjedou na dovolenou“. (Urry, 2002: 5)

Další skupinu jsem sestavila z dětí. Dětské hosté zdůrazňují: „*kvůli moři a mušlím*“, „*hlavně, že se tu dá plavat a potápět*“, „*že si můžu hrát a taky se potápět*“, „*jsou tu kočičky*“. „*Kočky jsou přece všude na Jihu*“, říká matka jednoho z dětí. Kočky jsou v souladu s představami, které hosté mají o jižních zemích.

Předposlední skupinu tvořili hosté, kteří sem zavítali neplánovaně a místem jen projížděli. Například angličtí turisté přespali 1 noc na své cestě kolem Istriie. Anglický host ke konstrukci *tourist gaze* říká, že „*anglické turisty nejvíc zajímá moře, slunce a cena piva*“. Žena a muž ze severní Itálie, kteří tu byli na prodlouženém víkendu, říkají. „*Je to kousek a navíc se tu cítíme jak doma*“. Chutnal jim místní olivový olej, který si koupili od souseda (majitele apartmánů a pěstitele oliv) a obdivovali olivové háje. Ital žertoval, že se sem nastěhuje a bude pracovat na poli. Německý host, který také jen projížděl, řekl, že se mu tu líbí: „*Je tu klid*“; většinu času trávil sám na pláži. (Istrie je jednou z nejoblíbenějších destinací pro motorizované německé turisty).

Konečně poslední skupinku tvořili heterosexuální páry z Německa, Itálie a Slovinska, které jezdí do penzionu opakovaně. Říkají: „*Jezdíme sem jednak za Lucií a potom, jsme tu spokojeni a líbí se nám místo*“. Žena z východního Německa: „*Přátelím se s Lucií, jezdíme sem každou sezónu*“. Každý rok mají tito „štamgasté“, hosté-kamarádi rezervovaný svůj oblíbený pokoj a jezdí sem, jak říkala Lucie „*jako domů*“.

Většina respondentů uvedla že, kromě představ krásného místa, je lákala i jeho snadná dostupnost. Slovenský host například řekl: „*Když to jede, jsem tu za 6 hodin*“. Podobně se vyjádřil i český host: „*Je to nejbližší moře a je hezčí než v Itálii, jedu sem 7 hodin*“. Rakouští hosté: „*Ze Salzburgu to je celkem rychlé*“. Italové: „*Máme to za rohem i na prodloužený víkend*“. Slovinci: „*Je to blízko, jsme z Lublaně a máme tu kamarády, tak proč bychom jezdili jinam*“. Dalším důvodem návštěvy je i cenová dostupnost místa, což zmínili všichni dotázaní. Polští hosté řekli, že je to i časově i finančně dostupnější, než například Řecko. Luciina německá kamarádka zdůraznila dostupnost: „*Je to také nejbližší*

teplé moře“. Anglický host říká, že pro turisty z Anglie je důležitá i cena piva. Češi však zmínili relativně vysoké ceny potravin v supermarketu.

V době výzkumu do penzionu k Lucii jezdí nenároční hosté toužící po klidu, z nichž někteří pěstují přátelské vztahy s Lucií. Nejvíce hostů přijíždí z Čech, Slovenska, Rakouska, Německa a Itálie. Hosté v penzionu, které jsem zkoumala, touží po moři, pláži a slunečném počasí, a v neposlední řadě po přírodě. Jsou rádi, že jsou daleko od každodenního všedního života a unikli ze struktury, „*unikli jsme povinnostem*“. Hosté ve výzkumu sdílejí představy o odlišnosti a jedinečnosti místa, o které mluví Urry jako o konstituentu *tourist gaze*.

Očekávání hostů souvisí i s kulturními a sociopolitickými změnami ve společnosti. Pro většinu hostů je při volbě místa důležitá jeho cenová dostupnost, což dávají do souvislosti s finanční krizí ve společnosti. Také oceňují výhodnou polohu místa, protože v zaměstnání je v období krize na zaměstnance vyvíjen větší tlak, aby si nebrali dlouhou dovolenou. To, že lidé v období krize upřednostňují levnější typ dovolené, dokazují i čísla, která dokládají zvyšující se nárůst turistických noclehů na Istrii v porovnání s jinými středomořskými zeměmi v posledních letech. (Eurostat Regional Yearbook, 2014) Stejný trend potvrzují i hostitelé. Do budoucna se ukáže, jak se trend změny například v souvislosti s plánovaným turistickým rozvojem, který popíšu v poslední kapitole.

5.2.3. Představy a obrazy o hostitelích

Eva Pavlíková v knize, ve které popisuje vztahy mezi migranty a majoritní společností, na začátku jedné kapitoly, píše: „Lidé se při setkání s „cizím“ se zvědavostí sobě vlastní ptají: Kdo je ten cizinec? Proč se chová tak, jak se chová? Přišel s dobrým, nebo zlým úmyslem? Co si asi myslí? A v neposlední řadě, co si myslí o mně, o nás? Stejně se ptáme i při „setkáních“ kultur, kdy prostřednictvím médií, knih, či vyprávění objevujeme „cizí“ prvky kolem sebe“, a ptá se dále, „A jak cizinci vnímají tyto nevyřčené otázky? Jsme pro ně čitelní, vidí v našich pohledech zájem, anebo ostražitost?“ (Pavlíková, 2012: 37) Převědeme-li tyto otázky na naše hosty, bude nás zajímat to, jak vnímají své interakce s hostiteli. Jak vnímají nevyřčené otázky, které si místní o nich kladou. Sociální praktiky a chování odvozené z turistických představ a diskurzů ovlivní to, jakým

způsobem přistupují k „Jinému“. Zdůrazňují hosté ve svých představách spíše podobnost nebo rozdílnost ve vztahu k hostitelům?

Hosté v penzionu vnímají Lucii pozitivně, protože zapadá do jejich představ o „ochotné“ hostitelce, a plní jejich očekávání, které mají o atmosféře v rodinném penzionu. Polští hosté říkají: „*Lucie je hodná, je to moc dobrá žena*“, jsou nadšení, že mluví německy. Rádi si s ní povídají na terase. Slovinka říká: „*Domluvíme se bez problémů, máme stejný humor.*“ Německá dvojice: „*Jezdíme sem už dlouho a známe se hlavně s Lucií a s tou si dobře popovídáme, protože mluví perfektně německy*“. Italská dvojice, která je tu poprvé říká: „*V penzionu jsou všichni sympatičtí, cítíme se tu moc dobře*“, a chtějí se rozhodně vrátit. Německá dvojice (Luciiny přítelkyně) zdůrazňuje jako první, že Lucie je jejich kamarádka. „*Lucie je moje kamarádka a mám ji ráda. Řešíme spolu takové ty běžné věci ze života. Tím, že žila v Německu, snadno se s ní dorozumím*“. (Zde se objevuje očekávání společně sdílených významů, které hostitelé zrcadlí např. kosmopolitní obrazy, viz str. 61). Mnohokrát jsem je viděla, jak se spolu baví celé hodiny na terase penzionu. Přátelské vazby s Lucií oceňují také italská dvojice, která se s Lucií přátelí už léta. „*Jezdíme sem jak na chatu. Jsme tu moc spokojení*“. Přátelství vyzdvihují také Slovinci, kteří říkají, že: „*Lucie a Radan jsou fantastičtí lidé*“. Někteří hosté uvádí jako motivaci k návštěvě představy domova: „*Jsme tu jak doma*“. Polští hosté říkají: „*Člověk se tu cítí jak doma*“. Česká mladá dvojice říká, že paní Lucie je moc sympatická. Ve slově paní je vidět, že k ní cítí větší respekt než starší hosté.

Ambivalentnější představy má o Lucií například manželka rakouského hosta ze Salzburgu, která má Lucii ráda, je jí sympatická, „*až na to že je trochu ukecaná, ale vřelá*“. Její představy o hostitelce nicméně plní, protože: „*K Lucií jezdím ráda*“. Zmiňuje také oproti manželovi to, že se tu nemusí bát o děti, které vyběhnou do zahrady, a Lucie si s nimi povídá. Další rakouská dvojice se shoduje a dodává, že se jim na Lucií líbí, že se „*stará, ale tak akorát*“. Oběma se líbí, že se nemusí bát o děti. Češka říká, že si s Lucií moc hezky popovídá i o dětech a o kočkách. Tím se shoduje i s rakouskou dvojicí a Rakušankou. V zájmu o kočky se shoduje s dotázanými dětmi. Liší se od ostatních hostů tím, že říká, že „*Lucie je někdy trošičku vlezlá*“, čímž míní to, že pokládá osobní otázky, ale zároveň oceňuje její zájem o hosty, který od hostitelky očekává. Oceňuje také to, že se tu líbí jejím dcerám a že Lucie je na děti hodná. „*Dává jim dárečky na rozloučenou a to milují*“.

Kritičtější vnímání Lucie, i když stále pozitivní zaznívá například z úst hosta ze Salzburgu: „*Lucie je dobrá, ale je třeba její slova dělit dvěma. Vždy toho hodně namluví. Také si přibarvuje počasí, ale je fajn*“. Lucie vyhovuje i jeho představám o hostitelce tím, že je přátelská. V tom se shoduje s českým hostem, který také komentoval to, že Lucie manipuluje s obrazy počasí. Slovenský host o Lucii říká, že je „*specifická a trochu to přehání se svými environmentalistickými názory*“, jinak je mu celkem sympatická. Svým postojem k Lucii se trochu z výpovědí vymyká, což je dáno tím, že jako jediný z hostů se se svým rybařením na černo dostává do konfliktu s Luciinými představami o hostech, kteří by se podle ní měli chovat k přírodě s respektem. Český host říká: „*Lucie je trochu bláznivá*“. Tímto výrokem se blíží slovenskému hostu.

Jako témata, která nejčastěji s Lucíí probírají, hosté uvedli: „*tipy na výlet, počasí a moře*“. Počasí je každodenním tématem Luciiných hostů, kteří si na terase sdělují informace z internetu a snaží se získat názor na počasí od Lucie. Lucie hostům nikdy neslibuje dobré počasí, ale říká, že u nich prší méně než jinde. Hosté se jí také často ptají na počasí v zimě, jako například polští hosté, kteří si stěžovali na počasí doma: „*V Polsku je celý rok špatné počasí. Není tu vedro, tak akorát*“. O počasí v zimě se zajímali i Italové, kteří se plánují na Istrii přestěhovat. Zimu Lucie líčí jako teplou, plnou deště a větru. „*Hlavně ten vítr, který vás prostoupí do morku kosti. Jinak je tu krásně za každého počasí*“. Láká hosty, aby přijeli i mimo sezónu, že tu například letošní velikonoce bylo krásně slunečno, přestože předpověď byla ošklivá, ale jedni z jejích hostů/kamarádů nedbali na předpověď a přijeli a pak byli mile překvapení.

Další téma, které s Lucíí probírají, je registrace na recepci a placení účtu. Čeští a slovenští hosté například říkají, že při placení nastala zvláštní situace, protože Lucie jim původně slíbila slevu a později jako by zapomněla a řešila znova, jestli jim dá nějakou slevu. Čech říká: „*Lucie je trochu ukecaná a trochu manipuluje s účty*“. Zde se objevuje náznak stereotypní představy, kterou mají lidé z bohatšího Severu Evropy o poctivosti hostitelů v zemích bývalé Jugoslávie, resp. lidí z „Balkánu“.

Většina hostů má také zkušenost s interakcemi s Radanem a to hlavně, když si dávají něco v kiosku u moře. Z rozhovorů vyplynulo, že tak činí většina hostů denně. „*Radan je milý a dává nám slevu*“. Rakušanka komentovala, že bylo zajímavé pozorovat, že když v kiosku koukali někteří hosté na finálový zápas MS ve fotbale mezi Argentinou a Německem, Radan ani Lucie nedali najevo, komu fandí. „*Věděli, že hosté fandí různým*

týmům, a nemohli si dovolit být loajální jen s částí turistů, proto raději mlčeli“. Dostali se do situace tzv. *cross-cutting loyalties* (Gluckman, 1940), kterou řešili situačně tak, aby nenarušili vzájemné vztahy v penzionu.

Dále hosté uvádějí interakce s Michaelou, které se v některých případech omezily na zdvořilostní fráze o počasí, ale v několika případech jim Michaela vysvětlovala politickou a ekonomickou situaci své země, nebo jim nabízela prohlídku Puly a okolí. Slovenský host například říká: „*Michaela je svérázná. Vykládala nám o druhé světové válce, že tu Němci vyvražďovali vesnice a o tom, že Chorvaté byli za války otroky Italů.*“ Mladá česká a italská dvojice přijala nabídku na prohlídku okolí. „*Bylo to moc zajímavé*“. Několik hostů dále zmiňuje 100 letou Annu, která „*okopává políčko a nosí nám fíky ze zahrady*“ a která v nich vyvolává představy „*nostalgie*“ po tom, „*jak to tu vypadalo dřív*“. Obrazy o Anně, které hosté uvádějí, rozvíjí představy založené na dichotomii tradiční/moderní, lokální/globální, které se objeví ve výzkumu ještě několikrát (viz str. 46).

5.2.4. Vliv narativů na utváření turistických představ

Bruner ve studiích věnovaných představám v turismu („*imaginaries*“) zdůrazňuje úlohu narativů. Podle Brunera turisté očekávají, prožívají a dávají smysl svým cestám prostřednictvím narativů. Na osobní úrovni to jsou tzv. „*post-tour stories*“ (tj. příběhy po návratu), které se rodí v hlavách konkrétních lidí, ale jsou založené na abstraktních metanaracích a masternaracích. (Bruner, 2005) Osobní narativy rezonují podle Brunera s kulturními metanarativy o dobrodružných výpravách a objevech, o globálních vztazích mezi kulturami, atd., čímž turismu poskytují „*konceptuální rámec, v rámci něhož operuje*“. (Bruner, 2005:21) Bruner na základě empirického výzkumu říká, že „*turismus není při vymýšlení narativů nijak inovativní, spíš hledá nové lokality pro vyprávění již starých příběhů, asi z toho důvodu, že tyto příběhy je konzument ochotný koupit*“. (Bruner, 2005: 22) Narativy jsou šířeny masovými médii, pop kulturou, marketingem a dalšími systémy, které slouží k cirkulaci představ a v konečném důsledku utvářejí turistické představy a očekávání. Představy obsažené v narativech pak ožívají skrz somatizovanou zkušenost, kterou turista učiní s konkrétním místem. (Bruner, 2005: 21-24) Při zjišťování představ a očekávání hostů v penzionu mě zajímalo, jaké byly představy hostů o Istrii a Istrijcích dříve, než sem přijeli, a odkud představy čerpali.

Velkou roli při volbě místa a při utváření turistických představ u hostů v penzionu hrají individuální vyprávění známých a kamarádů. Například jeden český host zmínil to, že mu kamarád Istrii doporučoval už před lety, že sem „*na horu Učku jezdí lítat na rogalech a je tu pěkné moře*“. Mladý český pár nemá s Istrií žádné zkušenosti a jejich volba je ovlivněna také narativy, které o Istrii kolují mezi jejich přáteli. Žena říká: „*Nikdy jsme tu nebyli, ale moje kamarádka říkala, že je Istrie pěkná. Taky jsem celkem překvapená, že jsou tu milí lidé, protože jsem před pár lety slyšela o nějaké chorvatské skupině, která zpívala o špinavých Češkách, tak jsem si myslela, že námi trochu pohrdají*“.

Také italská dvojice se při utváření svých představ opírala o narativy cirkulující ve společnosti. „*Máme to za rohem a byli jsme zvědaví, protože Istrie je teď docela populární, jezdí sem mnoho Italů na víkend, třeba na motorce. Doporučili nám to naši kamarádi. Protože tu je pěkné moře a navíc se tu domluvíme italsky, není tu draho. Taky máme k Istrii historicky blízko*“. Zmiňují důležitost minulosti a paměti při utváření turistických očekávání.

Dalším důležitým zdrojem, který utváří očekávání, jsou osobní zkušenosti a vzpomínky, hlavně vzpomínky z dětství. Český host říká: „*Mám krásné vzpomínky na Chorvatsko*“. Jako dítě ocenil životní styl Chorvatska, který v dospělosti kritizuje jako málo organizovaný (viz str. 43). Slovinci: „*Jezdili jsme na různá místa na Istrii jako děti*“. Češi a Slováci ve středním věku zdůrazňují to, že utvářejí své představy na základě osobní zkušenosti s Istrií a Chorvatskem. Slovenský host říká: „*Chorvatsko znám dobře, jezdil jsem sem jako dítě, tehdy se sem jezdilo jak na Západ*“. (V minulosti byly jeho představy o bývalé Jugoslávii spojovány s relativní svobodou a blahobytem, dnes s chudým Jihem, viz str. 43). Před několika lety byl na Kameňáku pod stanem, ale říká, že jeho žena byla z Istrie „*tak otrávená, že už do Chorvatska odmítá jezdit*“, protože tu podle ní „*není infrastruktura a služby a lidi jsou protivní*“. Istrie nevyhovuje jejím představám o dovolené, které vycházejí ze západních hodnot a představ o pohodlné dovolené šířených médii. Český host říká: „*Jsem na Istrii podruhé, dříve jsem jezdil jinam do Chorvatska, ale když jsem sem přijel poprvé, byl jsem mile překvapen tím, že to tu místy vypadá jak v Itálii, jak v Toskánsku*“. Manželka českého hosta své představy a motivace také opírala o vlastní zkušenosti. „*Na Istrii jsem byla několikrát, ale mile mě po letech překvapila. Když jsem tu byla před lety, lidi byli uzavřenější a méně přátelští. Pamatovala jsem si to tu jinak*“. Její představy pramenící ze zkušenosti z minula, se neshodují s konkrétní zkušeností ze

současné návštěvy. Z vlastních zkušeností čerpali i rakouský host s manželkou a dětmi: „*Tím, že sem jezdíme opakovaně, tak víme, co čekat*“.

Anglický host měl představy levné dovolené, které čerpal z historických a geopolitických informací, které cirkulují v podobě metanarativu o „Východní Evropě“. „*Istrie kdysi (před pádem berlínské zdi) patřila mezi země, které angličtí turisté označovali jako „výlet s dvěma páry jeansů“ – jeden na sobě a druhý na prodej, přičemž za výtěžek z prodeje si pak po zbytek dovolené užívali*“. Podobně jako český manažer i on srovnává Istrii s Itálií. „*Někde jsem četl, že Istrie je jako o hodně levnější Itálie s hezčím mořem*“.

Hosté své představy čerpají také z dalších metanarativů a stereotypních představ cirkulujících ve společnosti. Slovenský host například říká, že „*Chorvati jsou líní, proto tu mají bordel a všechno rozkradou. Typický Balkán*“. Srovnává to s pořádnými a pracovitými Němci, kteří „*přijdou z práce domů a druhý den jdou zase do práce a nestěžují si*“. „*Němky jsou pořádné*“ a dává příklad manželky svého známého, která doma stále uklízí. „*Když pak (Němci) přijedou sem, chtějí servis a Chorvat se diví. Chorvat jen kouká turistovi do peněženky. Víc ho nezajímá*“. Kontrastuje s Rakušany, kteří se „*umí o turisty starat a snáší jim modré z nebe*“. Dále slovenský host říká, že se tu mají o hodně hůř než oni (Slováci), myslí po materiální stránce, která je pro něj měřítkem „*mít se dobře*“. Je to podle slovenského hosta proto, že Chorvatům „*vždycky někdo vládnul, oni jen nadávají, vyženou Italy, a pak je tu bordel*“. Český host dává za pravdu slovenskému v tom, že „*Chorvati jsou líní a proto tu mají bordel*“. „*Chorvati se v restauracích málo starají o turisty*“, (shoduje se se Slovákem). Také chválí Němce, že „*makají*“. Ke komentáři slovenského hosta o vyhnání Italů dodává, že: „*Je to jak v Zimbabwe, kde vyhnali bělochy a nic neměli*“.

Turismus je důležitým zdrojem konstrukce a produkce identity na individuální úrovni (Urry, 1995). Oba hosté konstruují svou identitu v protikladu k identitě místních, kterou pojmají jako inferiorní. Jako nadřazenou konstruují identitu německých hostů, kterým mají chorvatští hostitelé sloužit. Edward Said připomíná, že konstrukce identity nejen že „*vyžaduje existenci druhého konkurenčního já,*“ ale „*konstrukce identity je spojena s otázkou přístupu k moci*“. (Said, 2006: 374) Dále ve svých představách, které ilustrují rostoucí vliv neoliberalní filosofie ve společnosti, šíří konzumní hodnoty Západu a hlásí se ke konzumní identitě, která spojuje já s konzumací zboží (Lewellen, 2002).

Individuální představy Slováka a Čecha jsou navíc ovlivněny institucionálně založenými představami implikujícími moc, hierarchii a hegemonii. (Salazar, 2012) V představách spojují Istrii s nepořádným Balkánem a rozvíjejí myšlenku o dělení světa na bohatý Sever a chudý (podle nich po zásluze) zaostalý Jih. Český host navíc rozvíjí koloniální naraci o světě, ve kterém jedni „*potřebují*“, aby jim vládli druzí.

Z rozhovorů o místních lidech, se kterými hosté ze Slovenska a Čech nemají velké osobní zkušenosti, dále vyplývá, že turistické reprezentace jsou tvořeny spíše percepcí a představami než konkrétní kulturou (Bruner, 2005). Zážitky s kulturou jsou u těchto hostů, manažerů středního věku, ovlivněné jejich představami, které ožívají v somatizované zkušenosti s konkrétním místem. (Bruner, 2005) Představy se přitom mohou lišit od konkrétní zkušenosti, například český host říká, že „*s jídlem v restauracích jsem spokojený, moc mi chutná. Nesetkal jsem se s nepříjemnou obsluhou*“, čímž si vlastně protiřečí. V jejich představách se objevuje důraz na odlišnost, který vyplývá z odlišných představ o tom, „*co je to pořádek*“, „*co je to dobrá obsluha*“, „*co je to mít se dobře*“, atd.

V představách o místních lidech u většiny ostatních hostů převládají spíš prvky podobnosti. Například odpovědi manželky českého manažera se od manželových odpovědí liší právě tím, že místo odlišnosti ve vztahu k místním lidem zdůrazňuje představy o podobnosti: „*Jsou tu sympatičtí lidé, zmrzlinář dává dětem kopeček zdarma a snaží se mluvit česky. Celkem se snaží jak v hospodách, tak i v obchodech. Jsou tu v pohodě, vypadá to, že se nikam nehoní, ale asi tu nemají moc práce*“. Tato návštěvnice nezdůrazňuje konzumní identitu a má jinou představu o „*mít se dobře*“, než mají výše zmínění hosté, kteří spojují mít se dobře s materiálním zázemím.

Představy podobnosti převládají také v odpovědích dalších hostů. Rakouští a polští hosté zmiňují to, že nemají s lidmi velké zkušenosti. „*Lidi jsou v pohodě, ale máme s nimi jen minimální zkušenosti, protože jsme pořád někde venku u moře. Mezi místní nikam moc nechodíme*“. „*Nemáme jiné zkušenosti než z Luciina penzionu a z hospod, což je v pohodě, žádné problémy*“. Italští hosté říkají: „*Zatím jsme nepřišli kromě Lucie a její rodiny a jejího souseda do užšího kontaktu s jinými Chorvaty. Ale slyšeli jsme od lidí, kteří tady byli, že jsou Chorvati ochotní a milí*“.

Obecnější představy hostů o Istrijcích tak, jak jsem je zachytila, jsou tvořeny především interakcemi s místními v restauracích a obchodech. Většina hostů není ochotna „*engage with the Other*“ nad rámec interakcí, které vyplývají z řešení každodenních

situací. Jejich zkušenosti jsou nicméně vnímány prizmatem předchozích představ. Opakovaně z úst hostů zaznívalo, že jsou Istrií mile překvapeni. Jinými slovy, že se jejich očekávání před cestou nepotvrdila při jejich somatizované zkušenosti s místem. Většina hostů byla překvapena kulturním dědictvím, někteří dvojjazyčnými italskými nápisy, protože měli jen vágní představy o etnickém složení Istrie.

Výzkum ukazuje, že představy hostů jsou tvořeny z více zdrojů; hosté je čerpají z individuálních příběhů i metanarativů, které získali před cestou, a které cirkulují ve společnosti. Jedním z důležitých metanarativů je objevování evropských kořenů v římské tradici, které hosty vede k návštěvě amfiteátru v Pule. Do individuálních představ hostů se promítají institucionalizované představy, např. neoliberalní a modernistické založené na dichotomii Jih/Sever, kultura/příroda, práce/dovolená apod. Výzkum odhaluje, že hostitelé některé stereotypní představy svých hostů znají (např. o „*zaostalém, špinavém Balkáně*“ a reagují na ně vlastními proti-obrazy, kterými chtějí představy hostů „poopravit“. V interakcích se např. prezentují jako moderní a kosmopolitní, jak ukáží později.

5.2.5. Vliv „branding“ na utváření turistických představ

„Cirkulace turistických diskurzů a představ je v mnoha ohledech translokálně vyjednávaný proces, který obsahuje různě situované aktéry s jejich globální angažovaností v turismu, který reprodukuje stereotypní obrazy, diskreditované historie a romantické fantazie“. (Bruner, 2005: 76).

Aby se místo stalo vyhledávanou turistickou destinací, musí si v rámci sociální konstrukce místa vytvořit takovou identitu, která přiláká co největší množství potencionálních turistů. Proces, který se nazývá „branding“, a při kterém se vytvářejí turistické reprezentace místa, často spočívá ve výběru vhodného etnického nebo kulturního rysu, kterým může být například festival, tanec, řemeslo, architektura nebo pokrm, nebo dokonce celá etnická skupina či historická událost, která se připraví tak, aby ji turisté měli chuť konzumovat. „Ačkoliv si původně antropologové mysleli, že komodifikace místa povede ke zničení lokálních zvyků a praktik, tím, že se místo přizpůsobí „tourist gaze“, pozdější výzkumy ukázaly, že marketing místa pomocí etnických a kulturních rysů může sloužit lokálním cílům, případně zvýšit v komunitě zájem o zaniklé tradice“ (Leite v Graburn, Salazar, ed., 2014: 47)

Appadurai zdůraznil roli, kterou hrají media při šíření představ v globalizovaném světě. (Appadurai, 1990) Přemíra obrazů, představ, narativů a reprezentací, ovlivňujících jejich očekávání na cestách, se tak snadno šíří mezi lidmi. Ačkoliv systémy reprezentací, souvisí s přístupem k moci (Hall, 1997; Salazar, 2012), Salazar upozorňuje na to, že „i když mnoho sdílených představ a obrazů (imaginaries) pochází ze Západu, musíme být opatrní, abychom nepřeceňovali jejich koherenci a konsistenci, a abychom přiznali aktérství a autonomii reprezentovaným, protože proud představivosti nemůže být jednosměrný“. (Salazar, 2012: 877) Na mikro úrovni se dá např. vyzorovat, jak se Lucie snaží fotit hosty při různých činnostech, při kterých vypadají šťastně a relaxovaně a říká: „*To je pro mě nejlepší reklama*“. Využívá pro svůj marketing gestičnost fotografie, který z fotografické iluze činí odvozeninu reality (Barthes, 2005) a věří, že čím víc se dostane taková fotografie do oběhu, tím víc budou potencionální hosté chtít sami zažít zachycený moment.

Na procesu „branding“ místa se v několika ohledech podílí stát: snaží se přilákat turisty, vyzdvihnout specifika národa a pozitivně ovlivňovat mínění cizinců a jejich dojmy, které si o zemi udělají. (Tanasescu, 2006) Istrie si jako svou turistickou reprezentaci zvolila symboliku Středozeří, kterou sytí globální turistické představy ve státem placených kampaních, např. www.hrvaska.hr, www.istra.hr, atd. V souvislosti se symbolikou Středozeří je jednou z populárních reprezentací, které se objevují na stránkách propagačních materiálů (i těch tištěných a poskytovaných v recepci v Rustize v letech od 2013-14) obrazy znázorňující činnost spojenou se životem obyvatel Středozeří. Kromě lingvistického sdělení, které odkazuje na Středozeří, „Mediterranean it used to be“. „Mediterranean in the heart of Europe“, „Istria. Green Mediterranean.“, „the new unspoilt Tuscany“, „promlouvá opravdovým šarmem Středozeří“, odkazují také ke kulturnímu dědictví spjatému s římskou koloniální tradicí, ke středozeří gastronomii či námořní tradici. Obsahují fotografie moře, římských památek, středozeří pokrmů, mořských plodin a produktů.

Typický obrázek může znázorňovat *usměvavé mladé lidi pojídající rybí speciality* (připravené asi na místním olivovém oleji), *v ruce třímající sklenici bílého vína* (asi malvazie), nebo rodinu s dětmi *skotačícími v moři*. Tyto obrazy odkazují k mobilním kosmopolitním turistům (Salazar, 2012). Dále obrazy „staged authenticity“, jako jsou *okrojovaní místní lidé veselící se na tradičních oslavách*. Tyto obrazy „lokálního“, které mají funkci zdůraznit odlišnost a tradici, odkazují k nemobilním místním obyvatelům, kteří

však nejen že nemusí být místní, ale dost dobře mohou být i mobilní a kosmopolitní. (Salazar, 2012) Představy vyjádřené těmito reprezentacemi jsou strukturované jako dichotomie lokální/globální a čerpají z modernistických představ o tradičním venkovském obyvatelstvu, které je nemobilní a zakořeněné v tradici, a kosmopolitním moderním člověku z města, který cestuje. Reprezentace tak vypovídají více o společnosti, která je konstruuje, než o fenoménu, který zobrazují, a proto je nutné zkoumat proč, kým a za jakým účelem byly zkonstruované. (O'Reilly, 2003)

Ivona Orlič zkoumala povahu obrazů a představ o Středozeří, konkrétně analyzovala oblasti gastronomie, umění, architektury a turismu. Orlič upozorňuje, že pojem Středozeří je stejně tak široký, jak široká je geografická a kulturní oblast, kterou zahrnuje. Podle Orlič Istrijci za hlavní konstituenty „Středozeří“ považují umělecký výraz, charakterizovaný architekturou z kamene a gastronomii s jejím důrazem na sezónnost, víno a olivy a přímořskou identitu oproti vnitrozemské. Ačkoliv podle Orlič Istrijci interpretují část své regionální identity prostřednictvím sdílené středozeří identity, symbolika Středozeří je v současnosti produkována především turistickým marketingem. „Paměť a identity nejsou fixní; jsou reprezentací a rekonstrukcí reality, jsou subjektivními spíš než objektivními fenomény.“ (Gillis 1996: 3) Reprezentace a identity jsou produkovány s ohledem na potřeby současné reality, prozápadně orientované Istriie. Zároveň upozorňuje na to, že středozeří identita je produkována v tiché dohodě mezi hostiteli a hosty, jinými slovy v dohodě mezi lokálním a globálním. „Je na nás (hostitelích) nabídnout a prezentovat to nejlepší, co dovedeme, a na nich (hostech), aby přijali půvab a romantiku, kulinářské lahůdky, sentimentální atmosféru a chuť, kterou chtějí ochutnat s vědomím, že mezi klamem a realitou existuje rozdíl.“ (Orlič, 2012: 64) Shoduje se tak se Salazerem, který říká, že: „Turistická místa, která jsou pro turisty umístěná mimo všední svět, jsou místy představ, fantazií a snů“. (Salazar, 2012) Orlič také vyzorovala, že vzhledem k vágnímu vymezení pojmu „Středozeří“, se v turismu „středozeří“ označuje vše, co má za úkol evokovat něco krásného a příjemného.

Ještě dodám, že je v současné době zajímavé pozorovat, jak turismem nově produkové představu a obrazy o Istrii, zdůrazňující středozeří obsahy a odkazující např. na Toskánsko, posouvají a nově definují vztah Istrijců k Italům. Italské dříve spojováno s okupanty, například Michaela říká: „*Byli jsme otroky Italů*“, se dnes stává výhodným spojencem při utváření turistické obrazotvornosti. Mezi lidmi zároveň přetrvává představa italské nadvlády, ztělesněná například strachem z toho, že se Italové vrátí a

obsadí své původní domy opuštěné při italském exodu. Hostitelé se konkrétně obávají, že si Italové budou nárokovat majetek, tj. byty a domy ve Vodnjanu.

Branding místa ovšem nezaručí, že turisté budou místo vnímat přesně tak, jak to lidé v marketingu naplánovali. Barthes hovoří o symbolických vrstvách fotografie, které obsahují různé konotace. (Barthes, 2005) Z antropologického hlediska jsou symbolické vrstvy fotografie a jejich významy konstruované a vyjednávané. Z toho plyne, že z pohlednic, katalogů a fotografií jednotlivci konstruují takové významy, které jim vyhovují. Turisty zároveň zajímá, jestli mohou poselství výrobců věřit. Bruner hovoří o „questioning the gaze“, kdy turisté mají pochybnosti o přesnosti a důvěryhodnosti nabízených obrazů. „Turisté jsou aktivní, mají agency, která je vede k tomu, že pouze nepřijímají poselství od výrobců, ale také je interpretují a často dokonce zpochybňují.“ (Bruner, 2001: 899)

Hosté interpretují a konstruují různé významy o Středozeří a také nabízené produkty různě konzumují. Například čeští, slovenští a rakouští hosté uvádějí, že je lákají obrázky se středomořskými pokrmy, ale říkají, že reklamní obrázky nemají vliv na to, že si tato jídla v restauraci objednají, protože si je objednají i bez reklamy a nevnímají je jako středomořské ale jako „čerstvý seafood“.

Hosté významy nabízených produktů konstruují individuálně a nepřijímají je bez výhrady. Například Češi a Slováci říkají, že vnímají obsahy kampaní skrz své vzpomínky z dětství, o kterých říkají, že jsou silnější než nabízené turistické reprezentace, kterým úplně nevěří. (Českým potencionálním turistům jsou nabízeny mimo jiné slogany jako: „*Stará láska s mladým srdcem*“, které cílí na osobní vzpomínky a představy spjaté s turismem do zemí bývalé Jugoslávie.) Polští hosté si středozeří symboliky v „branding“ nevnímají, protože Chorvatsko je v jejich představách spojováno s bývalou Jugoslávií a zeměmi východního bloku a Středozeří naopak se Západem. Na utváření svých představ uvádí vliv pohlednic: „*Na Istrii jsme poprvé na doporučení našich kamarádů, kteří nám poslali pohled a pak ukazovali fotky, a ty se nám líbily, hlavně obrázky divokého pobřeží, které je hodně jiné než v Polsku*“.

Někteří hosté, ovlivnění oficiálním turistickým marketingem, srovnávají Istrii s Itálií, jako s její krásnější ale finančně náročnější sestrou. Istrie je pro ně jakousi náhražkou za Itálii, kterou si nechtějí nebo nemohou dovolit. Anglický host si své představy vytvořil na základě fotografií v časopise, které odkazovaly na podobnost Istrie s Itálií, ale anglický

host v Itálii nikdy nebyl, tak si tato poselství interpretoval po svém a při interpretaci jej spíš než kulturní rovina zajímala rovina finanční. Středozeští si např. spojoval s příjemnou a klidnou atmosférou tak, jak to vyzorovala Orlic.

Při výběru míst na výlet se hosté nechávají inspirovat také fotografiemi a pohlednicemi s historickými památkami, které se nabízejí v recepci a v obchodě. Němečtí hosté a zrovna tak italský pár, kteří jezdí opakovaně, si brožury v recepci neberou, protože při opakovaných návštěvách se spoléhají na vlastní percepce a fyzický zážitek s místem. Reklamní vlivy typu propagačních videí však dotázaní hosté uvádí jako nepodstatné. Významy, které hosté na základě propagačních materiálů konstruují, jsou situační, kontextuální a vyjednávané. (Bruner, 1994) Obecně se dá říci, že většina hostů má poměrně omezené představy o tom, co může kromě moře, pláže, slunce a ochotných hostitelů v Rustize čekat.

5.2.6. Představy hostitelů o práci v turismu

V následující části chci ukázat, jakým způsobem se prolínají a proměňují představy hostů a hostitelů, kterými jsou turistické interakce v penzionu konstruovány; konkrétně jakým způsobem hostitelé zrcadlí, manipulují a přetvářejí představy hostů. Dále chci ukázat, že turismus se v rukou hostitelů může stát důležitým prostředkem k vlastní reprezentaci a prostředkem ke konstrukci a produkci identit na individuální a lokální úrovni.

Antropologové turismu se ve svých výzkumech dlouhou dobu zabývali především perspektivou hostů. Zkoumali původ, motivace a očekávání hostů a téměř zcela přehlíželi motivace a původ turismu z perspektivy hostitelů. Pokud se antropologové zabývali hostiteli, pak z hlediska toho, jakým způsobem turismus ovlivňuje jejich životy, přičemž byla zdůrazňována vztahová asymetrie mezi hosty a hostiteli, která hostitele vede k tomu, že se přizpůsobují očekáváním hostů. (Stronza, 2001) Tuto tendenci zaměřovat se v prvé řadě na perspektivu hostů, v posledních letech vystřídal výzkum zaměřený na hostitelskou perspektivu. Tento výzkum nevychází z předpokladu, že by hostitelé byli jen pasivními a bezbrannými příjemci turismu, ale zdůrazňuje skutečnost, že přes veškeré negativní dopady, které turismus může do životů hostitelů vnášet, může jim přinést i nové příležitosti pro vlastní reprezentaci a vyjádření. Podle Erica Cohena se turismus může stát:

„posilujícím prostředek pro vlastní reprezentaci, jehož prostřednictvím mohou místní lidé účelně „vynalézat“ sami sebe v čase a přitom ovlivňovat způsob, jakým jsou viděni a vnímáni skupinami cizinců“. (Stronza, 2001: 271)

Pro lepší pochopení hostitelské perspektivy je třeba porozumět tomu, jak sami hostitelé vnímají turismus a tlaky s ním spojené a „co hostitelé dělají s cílem vědomě manipulovat určitými obrazy či vyvolávat u hostů určité pocity“ (Stronza, 2001: 273) Proto je důležité porozumět tomu, „co turismus v životech lidí určuje a jakými životními faktory jsou jejich vazby na turismus definovány“. (Stronza, 2001:267) Lucie odpovídá na otázku, co pro ni práce v turismu představuje takto: „*Práce v penzionu je mým jediným finančním zdrojem. Doma pracuju zadarmo. Tam to berou všichni jako samozřejmost, že se o ně starám*“. „*Na Istrii je strašná nezaměstnanost, ale ráda bych dělala něco jiného. Nic nezbylo, není kde brát, (stát je rozkradený). Navíc, přes zimu jsem bez práce. Ale někdy mě to unavuje stále se o někoho starat.*“ Lucie dále říká, že nejhorší je to v zimě. I ona je v zimě bez práce a vypadá, že se za to stydí. (Mluví uznale o své kamarádce, která studovala v Čechách a dnes pracuje jako psycholožka). Jiné zaměstnání si chce najít také proto, aby nebyla závislá na manželovi. Postěžovala si však, že kromě turistického průmyslu v místě prakticky není možnost práce.

Radan i Lucie zdůrazňují sezónnost své práce, protože lidé se přijedou rekreovat v teplých měsících. „*Musíme vydělat přes léto, v zimě tu nic není. Lidé jsou v depresi, nemají vyhlídky*“. Radan se shoduje s Lucií v tom, že v místě je těžké najít práci. „*Práce je málo. Kromě práce v turismu tu člověk nic moc nesežene*“. V tom se s nimi shoduje i Michaela, když říká, že: „*Nic tu není, je třeba, aby lidé začali pracovat v zemědělství a průmyslu*“, dělá stejně jako Lucie nářek na špatný hospodářský stav země. Radan dále vysvětluje: „*Přes rok pracuju jako údržbář ve škole, ale je to nejisté*“. Radan v kiosku zaměstnává i brigádníky z řad dětí svých známých, kteří pracují za útratu. Radan říká, že: „*lidé se chtějí mít dobře, ale nic nedělají, nemají práci*“, už sám v poslední době vystřídal 4 zaměstnání.

Michaela říká: „*Už několik let jsem bez opravdové práce. Chtěla bych pracovat v archivu, ale úplně nejraději bych pracovala v cizině v archivu nebo jako učitelka chorvatštiny*“. Dodává o práci v turismu: „*Je to ale práce z nouze*“. Michaela navazuje na Lucii a Radana ohledně problému, který se týká sezónnosti podnikání a špatné hospodářské situace v zemi. V lednovém emailu píše: „*everything is down, every shops is*

closed and the factory and is really horrible situation for any citizen in Croatia. For now we don't have a tourist because is not a season and nobody isn't interesting for spent a holiday on the sea because isn't possible to go a swim.“

Lino: *„Pracuji přes sezonu v recepci, protože nemám nic jiného“. Občas dělám turistům průvodce na moři, že je někam vyvezu na člunu.*“ *„Taky přes léto někdy pomáhám tátovi v kiosku, protože musím“.* Lucie si stěžuje, že je syn přes rok bez práce, která by ho vedla ke smyslu pro povinnost a chová se jak velké neposlušné dítě, které nemá respekt k rodině a odmítá se podílet na rodinném podniku. (Pro Lucii s tím souvisí i špatný stav chorvatského školství, do kterého stát neinvestuje.) Z mého pozorování vyplynulo, že Lino se s hosty nebaví, jen je pozdraví a jde si po svém. Rodičům pomáhá hlavně se zásobováním.

Hostitelé práci v turismu spojují s představami omezení (resp. nedostatku pracovních příležitostí), ale také s představami svobody. Ve výpovědích reagují na současnou ekonomickou situaci země, která negativně ovlivňuje jejich životy. Všichni dotázaní mluví o černé ekonomice, korupci a vysoké nezaměstnanosti. Špatná situace ve státě vede k frustracím a spouští pocity bezmoci. Práce v turismu je jednou z mála příležitostí, jak se v regionu uživit. Jejím hlavním problémem je sezonnost. Jako pozitivum své existence zdůrazňují hostitelé svou svobodu a krásné životní prostředí, ve kterém žijí. Lucie například říká, že miluje toto místo s výhledem na moře: *„Je mojí srdeční záležitostí“.* *„Nechtěl bych žít nikde jinde“.* (Radan)

Urry říká, že práce v turistickém ruchu je z velké míry založená na poskytování služeb turistům. *„Služby poskytují převážně nehmotný produkt.“* (Urry, 2002: 65) Urry mluví o emocionální práci, která se vymyká racionálním měřítkům, ale je nezbytnou součástí kvalitní služby, která je často nedocenená. *„O veškeré této emocionální práci se dá říci, že je těžká a náročná, nedocenená a podhodnocená“.* (Urry, 2002: 62) Lucie o své práci v penzionu hovoří jako o *„náročné fyzicky, protože nemá na to, aby platila uklízečku“*, ale zároveň zdůrazňuje i její emocionální a časovou náročnost. Lucie zdůrazňuje, že de facto pracuje stále. *„Když neuklízím pokoje, pracuji v domácnosti, pomáhám manželovi v kiosku, nebo se bavím s hosty“.* Lucie mluví o tom, jak je důležité navazovat s hosty emocionální kontakt, usmívat se, zažertovat, nezávazně konverzovat, poradit s výletem. Říká, že se musí s turisty snažit, že nemůže jen tak odejít, když si někdo chce povídat. Dodává, že důležitá je správná míra, *„nebýt dotěrná, prostě tak akorát“.*

S hosty si například dá kávu, ale alkohol v práci odmítá. Říká, že je z toho často unavená, že její práce není nikde vidět. Ve slabé chvílce se prořekne, že má hostů někdy dost, a že se před nimi schovává, což jsem ve skutečnosti i sama vyzorovala. Vzápětí ale opravuje, že její hosté jsou fajn lidi, se kterými se ráda přátelí.

Radan zdůrazňuje, stejně jako Lucie, že je stále v práci a zmiňuje i její emocionální náročnost: „*Trávím v penzionu nebo v kiosku většinu času, od rána do noci. Musím také nakupovat zásoby, ale často nakupuje Lucie.*“ (Vyzorovala jsem, že Radan pouští technické starosti o údržbu penzionu a přenechává, kromě úklidu a běžného provozu, i drobné opravy Lucii). Radan dále říká, že i on se musí snažit, aby se u něho hostům líbilo. „*Musím být na hosty milý a zůstat s nimi v kiosku tak dlouho, dokud mají chuť sedět.*“

Michaela se k tématu emocionální práce explicitně nevyjadřuje, ale říká, že s hosty navazuje přátelství. Také říká, že hostům ráda přibližuje různá místa a vykládá jim o historii země. Michaela například dává rady hostům ohledně toho, kam mají zajít a nabízí jim doprovod. Stává se tak oknem do místního prostředí. (Salazar, 2005) „*Pomůžu jim, když něco potřebují.*“ Tím, že emocionální aspekty práce v turismu nezmiňuje, potvrzuje Urryho slova o tom, že taková práce zůstává „nedoceněná a relativně podhodnocená“. (Urry, 2002: 62)

Hostitelé sdílejí představy svých hostů o práci v turismu, jako práci založené na poskytování služeb turistům, které asymetrii ve vztahu zakládá. Hostitelé z velké míry přijímají odpovědnost za spokojenost hostů, což dávají do souvislosti s emocionální stránkou své práce, jsou zvyklí reagovat na očekávání hostů. Shodují se tak s Brunerem, který ve svých výzkumech turistických míst došel k závěrům, že důležitější než nabídnout hostům autentičnost je splnit jim jejich očekávání toho, co uvidí; protože turistické reprezentace jsou tvořeny percepcí a představami hostů spíše, než konkrétní kulturou. (Bruner, 2005). Ačkoliv jsou identity hostitelů představami hostů ovlivněny (Urry, 2002), neměli bychom přijmout zjednodušující představy o jednostranném „mocenském“ vztahu mezi hosty a hostiteli, založeném na binární opozici, ale všimnout si tvořivé recepce hostitelů při vyjednávání nových významů, které při interakcích vznikají.²

² Viz. M. Foucaultovo chápání moci, jako vztahového fenoménu; moc je všudypřítomná a probíhá všemi směry, není pouze represivní, ale je produktivní. Např. v „Dohlížet a trestat“, Praha: Dauphin, 2000, „Myšlení vnějšku“, Praha: Herrmann a synové, 2003

5.2.7. Představy a obrazy „lokálního“

„Turismus je průmysl, který je vybudovaný na rozdílech mezi přáteli a cizinci, mající inherentní potenciál jak pro opresi tak pro posílení“. (Swain, 2009: 505)

Jak už bylo řečeno, turismus hraje důležitou roli v tom, jak je „Já“ prezentováno těm „Jiným“. Hostitelé přispívají velkou měrou k tomu, jaký dojem a zkušenost hosté s místem učiní. Salazar ve svém výzkumu průvodců v Jakartě ukázal, že průvodci jako hostitelé turistů, při své práci těží ze svých znalostí, které mají o očekávání turistů, aby sebe i své místo prezentovali v souladu s jejich představami o „lokálním“. Průvodci, mající úlohu jakýchsi kulturních ambasadorů, vědomě manipulují místními obrazy i obrazy sebe sama za účelem poskytnout turistům taková sdělení, která očekávají. (Salazar, 2005) Následující příklady ukazují, jak hostitelé v penzionu odrážejí i manipulují očekávání hostů o „lokálním“ i jejich tourist gaze. Popisují některé narativní strategie a performativní techniky hostitelů, prostřednictvím nichž hostitelé demonstrují tvořivost své recepce, ovlivňují zaběhlé asymetrie a upravují průběh a výsledek interakcí s hosty.

Hosté chtějí zažít moře, slunce, „pěknou“ přírodu, milé hostitele atd. Hostitelé se snaží zrcadlit očekávání svých hostů a situačně jimi manipulovat ve svůj prospěch. Lucie například ví, že dobrým způsobem, jak zrcadlit představy o „krásném místě“, je skrz vytváření atraktivních reprezentací místa, které zdůrazňují lokální specifika a rozvíjejí globální turistické představy o místě. *„Je dobré ukázat, že místo, které si oni zvolili na dovolenou, je to nejlepší“*, říká Lucie. Když hosté vychvalují krásu a neporušenost místa, nadšeně přitaká a říká, že: *„je to tu tak krásné, že nepotřebuji cestovat“*. Prezentuje se jako žena pevně spjatá s místem a zakořeněná v místní kultuře. *„Nemohla bych žít jinde, k životu potřebuju výhled na moře a svou zahradu, to mi stačí“*. I Radan odráží představy hostů o lokálním tím, že ukazuje, jak má místo rád a zdůrazňuje lokální aspekty *„klidu, pohody, moře, zvuků, vůně“*. (Orlic, 2012) Radan říká: *„Je to pěkné místo u moře, od rána do večera tu slyšíte bušení vln. Borovice pěkně voní a hlavně je co pít. Každý si tu rád dá pivko i dvě, známým dávám slevu, tak se jim to vyplatí“*.

Lucie často zrcadlí očekávání hostů a jejich gaze tím, že jim nabízí obrazy o krásném a léčivém moři. *„Jdeme plavat“*, říká Lucie, a dodává, *„Moře je jako lékař, který léčí duši i tělo“*. *„Ponořím se do moře a to mě po dni práce očistí“*. *„V zimě mi stačí pohled na moře, jsem šťastná, když ho každý den vidím, alespoň z dálky.“* Lucie pozoruje moře z terasy svého domu, pozoruje lodě, barvu moře, jak se mění a upozorňuje na to své hosty.

„*Podívej, ta krása!*“ Bere hostům foťáky a zaznamenává jimi obrazy moře, které pak cirkulují v podobě turistických reprezentací. Pro Lucii je důležité také slunečné počasí. Slunce je důležitým konstituentem turistických představ o místě. Na Lucii je například vidět, že má ze špatného počasí strach. Když je předpověď počasí deštivá, snaží se reagovat pozitivně. „*Všude prší, tady ne*“.

Lucie vytváří rozporuplné obrazy o historických místech v okolí. V okolí je několik památných míst, které doporučuje hostům. Jedním z nich je římská vila s mozaikovou výzdobou a druhým je raně-křesťanská bazilika Svatá Foška. O Svaté Fošce Lucie říká, že sem přicházejí poutníci, kteří se tu modlí za vyléčení. „*Nechávají vzkazy se svými prosbami ve zdech kolem kostela*“. Lucie říká: „*Místo je divné a má zvláštní energii. Nerada tam chodím*.“ Dále doporučuje Vodnjan, kde je muzeum se sakrálními předměty. Vodnjan je staré město, které má středověký charakter, kde v minulosti žili hlavně Italové (dnes asi 18 procent a Chorvatů okolo 51.) Část lidí zná ještě původní románský jazyk ovlivněný chorvatštinou Bumbaro, obecně známý jako Istriot.³ Lucie nicméně říká, že Vodnjan nemá ráda. „*Nemám ráda stará města jako je Vodnjan, s úzkými uličkami bez světla, které byly postavené k tomu, aby se v nich válčilo, ale ne na život*.“ Další turistická místa Lucie nedoporučuje přímo. Spíš čeká, co lidé chtějí vidět, o co mají zájem a jaký je jejich gaze. Když se hosté vrátí a na terase penzionu si vyměňují zážitky a tipy na výlet s ostatními hosty, strategicky reaguje tak, aby reflektovala preference a očekávání všech svých hostů.

Luciinu snahu neposkytovat hostům jen pozitivní obrazy místa si vysvětlují tak, že nechce vždy jen zrcadlit očekávání hostů, a že chce napravit vztahovou asymetrii obsaženou v interakcích s hosty. Jinými slovy si Lucie čas od času pohrává s očekáváním hostů o tom, že hostitelé by měli hostům vyjít vstříc, měli by být *milí a pozitivní*.

Když Lucie zjistí, že má některý s hostů (hlavně dětských) slabost pro kočky, které si někteří hosté ve svých představách spojují s jižními krajinami, Lucie tyto představy lokálního sytí svými narativy a praktikami. Lucie předvádí, jak se o kočky stará a vypráví příběhy o tom, jak lidé odkládají kočky právě sem, „*protože tady se jim žije nejlépe*“.

³ Istriotem, jehož klasifikace je nejasná, se mluvilo i v Rovinji, Fažaně, v Bale a v jiných městech a v každém z těchto měst se mu říká jinak.

Lucie používá přítomnosti koček nejen k utváření obrazů tradičního venkovského sídla a k vytváření symbolu svobody. „*Turisté jsou po dobu dovolené volní a mohou se, stejně jako kočky, toulat po okolí, po pláži*“, říká Lucie.

Hosté v penzionu mají představy o „*lokálním*“ spojené také s přátelskou a pohodovou atmosférou, milými a ochotnými majiteli a někteří s cenovou dostupností např. *levným pivem*. Lucie a Radan produkují obrazy klidu a harmonie, „*chci, aby se u nás hosté cítili jak doma*“; svojí rodinu (re)prezentují jako harmonickou, přestože taková není. Například si dávají pozor, aby se s manželem hádali jen, když jsou hosté pryč. Lucie si v této souvislosti stěžuje, že představy hostů o klidném domě pocit'uje jako omezující.

Hostitelé se snaží vytvářet pro hosty obrazy „*tradičního života*“, o kterých se domnívají, že turisté ocení. (Salazar, 2005) Někteří hosté, jak se ukázalo, skutečně tematizují přítomnost babičky v souvislosti s tradicí. Lucie se často „*chlubí*“ 100 letou babičkou Annou a vyzdvihuje Anninu dlouhověkost a fyzické zdraví. Například několik let po sobě opakovala, že Anně je 100 let. Zdůrazňuje její výbornou paměť a fyzické zdraví, které dává do souvislosti s místem, kde žije. „*To je tím zdravým prostředím*“. Anna se stává oknem do „*tradičního života*“. V Annině případě se jedná o vytváření představ spjatých se životními praktikami Středomoří, které jsou ukotveny např. v harmonickém vztahu s přírodou, v důrazu na sezónnost, v zemědělských praktikách, atd. (Orlić, 2012).

Hosté přijali také některé Luciiny a Radanovy představy o „*přátelské atmosféře*“. Hosté se mezi sebou i k majitelům chovají s respektem. Radanovi například pomáhají sklízet stoly a židle, pomáhají po sobě odnášet nádoby a Lucii pomohou zalít kytky či přestěhovat židle, poklízejí před odjezdem v pokoji. Lucie je proto nemile překvapená, když hosté nerespektují přátelské vztahy v domě. Například mi ukazovala, jak někdo nechá po odjezdu neuklizený pokoj, což podle ní vyjadřuje nedostatek respektu. Zdůrazňuje, že její hosté obvykle chápou to, že mají při odjezdu po sobě poklidit.

Interakce mezi hostiteli a hosty jsou sice založeny na mocenské asymetrii a hostitelé produkují „*lokální*“ obrazy odlišnosti ve snaze splnit očekávání hostů, čímž asymetrii zároveň reprodukuje. Interakce s hosty jsou však současně pro hostitele novou příležitostí k sebevyjádření a k vyjednávání a konstruování nových identit. V jistém smyslu se dá říct, že přestože hostitelé přijali pohled, který na ně mají jejich hosté (resp. představu o ochotných hostitelích a práci v turismu jako službě turistům), mají i oni svůj „*gaze*“, kterým hosty pozorují a který ovlivňuje identitu hostů. Například vedou hosty k tomu, aby akceptovali

jejich pravidla hry. Obě strany si pak rozumí, protože „hrají stejnou hru“ (Bourdieu, 1998). V procesu prolínání lokálního s globálním hostitelé ovlivňují představy hostů svými představami. Při interakcích hostitelů s hosty tak dochází k nepřetržitému vyjednávání nových významů, přičemž se asymetrie v určitých kontextech mohou převracet, jak se ještě ukáže dále.

5.2.8. Představy zdůrazňujících odlišnost: praktikování národní identity

Hostitelé mohou interakce s hosty využívat k tomu, aby redefinovali, kým jsou a jaké aspekty svých identit chtějí zdůraznit. „Identity jsou neustále v pohybu a mají schopnost koagulovat v konkrétních konfiguracích ve specifických regionálních, nacionálních, či lokálních kontextech“. (Lewellen, 2002: 98). „Turistické obrazy a představy (imaginaries) renegociují politické a sociální reality“. (Salazar, 2012) Turismus může být prostředkem budování a posilování národní identity pro externí i interní publikum. Sociolog Lauren Rivera ve svém výzkumu turistických reprezentací nabízených zahraničnímu publiku chorvatskou vládou v letech po skončení občanské války zjistil, že stát se s minulostí své země vyrovnává jako se stigmatem, které zakrývá. Tíživou minulost raději vytěšňuje, než aby ji otevřeně přiznal a vedl o ní veřejnou debatu. (Rivera, 2008) Při ožívování minulosti si hostitelé mohou být vědomi skutečnosti, že hostům předvádějí svou kulturu ve světle, které je pro ně výhodné. (Stronza, 2001)

Globalizace v současné fázi pomohla oživit některé nacionální tendence, které často souvisí s nespravedlivým přerozdělováním zdrojů, které je globalizací prohlubováno. (Lewellen, 2002) M. Cvitanic píše o hospodářském vývoji Chorvatska v posledních desetiletích jako o období korupce, rozpadu a nedůvěry, a podotýká, že „odborníci si všímají toho, že léta Tudjmanovy vlády v generaci mladých lidí podnítila vznik xenofobní mentality, která se projevuje v netoleranci ke každému, který podle nich není prototypem chorvatského, což zahrnuje homosexuály, černochoy, muslimy a hlavně Srby“. (Cvitanic, 2011: 56) Ačkoliv se v posledních letech oficiální postoje změnilo, vznikl například zákon o právech národních menšin a v roce 2008 byl přijat anti-diskriminační zákon, následující příklady svědčí spíše o netoleranci vůči Jinému, která se projevuje v obrazech, které o Jiném hostitelé (re)produkuje v rámci turistického diskurzu.

Hostitelky Lucie a Michaela užívají interakcí s hosty k praktikování nacionální identity a k reprezentaci nedávné chorvatské minulosti, u které cítí, že je problematická a kterou chtějí pro zahraniční hosty přerámovat. Michaela říká: „*Někteří hosté se chtějí dozvědět něco o Istrii.*“ Ve svých vyprávěních Michaela mísí obrazy podobnosti a vzájemnosti s nacionalistickými obrazy, prostřednictvím nichž hostům předává i vlastní vidění světa. Na jednu stranu se staví otevřeně k Jinému, odkazuje například na kosmopolitní tradici istrijských měst a zdůrazňuje svou touhu žít v cizině, a na druhou stranu vytváří nacionalistické reprezentace o sobě a své zemi. Tento paradox reflektuje i oficiální politiku Chorvatska posledních 20 let, která vykazuje jednak snahy o plnohodnotné postavení v komunitě evropských zemí, ale zároveň odráží etnonacionální tendence některých politických stran. Nejsilnější nacionalistický postoj, za který bylo Chorvatsko v minulosti často kritizováno, je vůči Srbům a Romům. (Cvitanic, 2011)

O Srbech mluví takto: „*Po vypuknutí konfliktu se Srby mí srbští spolužáci přes noc s rodiči zmizeli z Istrie, protože měli strach. Byla jsem ráda, když odešli.*“ Mluví také o tom, jak se smíšená manželství rozváděla. (V ČT v únoru proběhla zpráva, že uzavírání smíšených manželství mezi Srby a Chorvaty v současnosti prakticky neexistuje). „*Nesnáším, když slyším srbštinu, Srby bych střílela, jen když promluví.*“ „*Srbové nás utlačovali a nutili nás mluvit srbochorvatsky.*“ „*Vadí mi také to, že zbytek světa stále nerozlišuje mezi chorvatštinou a srbochorvatštinou, například na vídeňské univerzitě se stále místo chorvatštiny učí srbochorvatština.*“

Podobně jako Michaela i Lucie situačně mísí svou kosmo identitu (viz str. 63) s nacionální identitou a užívá interakce s hosty ke konstrukci a produkci nacionální identity. Lucie se snaží hostům vysvětlit válečný konflikt se Srbskem, o kterém ví, že je v rámci světového kontextu vnímán negativně a snaží se zarámovat válečnou minulost své země na „oběť“ srbské agrese. „*Cizinci nechápou, proč Chorvaté válčili se Srby, ale nedokážou to pochopit, protože v takové situaci nebyli,*“ říká Lucie. „*Strašně si vážím těch, kteří bojovali za Chorvatsko, a teď jim stát nijak nepomůže s jejich post-traumatickým šokem. Na Istrii se koukalo skrz prsty, že je daleko a že se neúčastní, ale muži odcházeli bojovat - znám takové, naslibovali jim peníze, a když se vrátili, nic nedostali a ještě jsou nemocní a stát se o ně nepostará. To je nevděk. Vždy panovala mocenská nerovnováha mezi Srby a ostatními národy. Jugoslávie byla uměle slepená, nikdy dřív neexistovala, a když Tito zemřel, začali konflikty o moc. Tito byl Chorvat, ale podporovalo jej hodně Srbů, a tak byl hlavní město ne Záhřeb ale Bělehrad. Nejhorší to bylo a je v Bosně. Jsou tam tři*

populace a srbská chce mít navrch, konflikty se budou určitě opakovat. Chudáci lidé, naši sousedi z Bosny se radši zpět domů ani nevrací“. Část bosenské diaspory se totiž vrací domu na dovolenou, někteří si tam dokonce postavili prázdninové domy. *„Na pláži roznáší občerstvení soused praktikující Muslim z Bosny, ale je moc zbožný a pracovitý“.* Lucie svou výpovědí o sousedech z Bosny dokazuje to, o čem hovoří Szaló, když říká, že: *„Jsou to především místní, každodenní procesy komunikace, které utvářejí a převypravují působení tzv. vnějších vlivů“*, je to tedy hlavně vzájemná komunikace a schopnost rozumět stejně sdílené realitě, co umožní chápat zkušenosti z vnějšího světa. (Szaló, 2007: 26)

Michaela i Lucie se také staví ambivalentně vůči členství Chorvatska v globálních institucích, konkrétně v Evropské Unii. *„Nevěřím EU, že by naší zemi chtěla pomoci“.* Lucie, která si nemůže vzpomenout, kdy Chorvatsko do EU vstoupilo: *„Letos, minulý rok?“,* o Evropské unii říká: *„dobrá myšlenka na papíře, ale v teorii to nefunguje“.* Lucie vnímá pozici Chorvatska odděleně, nikoliv jako část většího celku a říká, že *„si na Chorvatsko nikdo nevzpomene“.* *„Je tu odliv nejlepších mozků (např. doktorů) z Chorvatska do USA, Německa. Hodně Chorvatů je například v Mnichově“.* Lucii přátelé, bosenští emigranti v Mnichově říkají, že: *„mnoho chorvatských lékařů pracuje v nemocnici, stejně jako my, ale přijali je (lékaře) v situaci, kdy nemocnice snižují stavy, tak budou propuštěni jako první“.* Ve výpovědích hostitelů opakovaně zaznívá viktimizace. Ostatní lidi, které jsem oslovila, nevěří, že jim západní země pomohou, ale na druhou stranu jsou si vědomi své závislosti a propojenosti s jinými zeměmi, např. v oblasti turistického ruchu. Ze stránek Czechtrade z léta 2013 vyplývá, že většina Chorvatů je na tom ve svých postojích k EU podobně. Nevěří, že by jim EU mohla pomoci překonat těžkosti v zemi – celkovou hospodářskou slabost a vysokou nezaměstnanost. Poslední průzkum, jehož výsledky v Záhřebu zveřejnil list SETimes, ukazuje, že členství podporují necelé dvě pětiny Chorvatů (39 procent). (Czech-trade, 2013)

Michaela buduje svou regionální identitu také tím, že zmiňuje hostům tzv. Istrijskou hymnu, která vznikla v 19. století a vykládá v té souvislosti o tom, že: *„Istrie se chtěla po válce se Srbskem odtrhnout od Chorvatska, z ekonomických důvodů, ale bohužel to nevyšlo a teď je už pozdě. Chorvaté se na Istrije za to zlobili a trestali je za to ekonomicky“.* Do budoucna Michaela separatistické plány na odtržení Istrie od zbytku země zcela nevyklučuje, ale: *„Nevím, jestli bude do budoucna ještě příležitost k vytvoření samostatné Istrie“.* Silný regionalismus se odráží i na politické scéně, kde je istrijská IDS jedinou regionální stranou zastoupenou ve vládě, ministrem turismu.

Postoje hostitelek se dají chápat v kontextu nacionálně laděné poválečné politiky Chorvatska a dále jako obecnější reakce na globální síly, které směřují jednak k posilování globalizovaných identit, ale současně i k posílení identit lokálních, v tomto případě nacionálních. Cirkulace příběhů a představ mezi hostitelkami a hosty má funkci reprezentací, prostřednictvím nichž Michaela a Lucie dávají význam některým aspektům své lokální identity. Obrazy předávané hostům se stávají součástí globálních turistických představ o Istrii, které cirkulují mezi turisty a potenciálními turisty v podobě diskurzů.

Je důležité dodat, že výpovědi hostitelek ohledně Srbů v kontextu války, hlavně výpověď Michaely, byly extrémní v porovnání s obecnými představami o Srbech, které jsem měla možnost vyslechnout. I Lucie se běžně vyjadřovala o tom, že proti Srbům nic nemá, Radan mává rukou: „*Srbové jsou lidé jako my, nemělo to (konflikt) cenu*“. Z tónu řeči a z pohledů se dalo soudit, že lidé o konfliktu se Srby nechtějí mluvit a stydí se za něj, i když ho, jako Lucie a Michaela, oficiálně mohou obhajovat jako spravedlivou odplatu za srbskou agresi.

Ve vyprávění hostitelů zaznívá několikrát v souvislosti s minulostí i současnou společensko-politickou situací země jméno J. Tita, který je mnohými Chorvaty respektovaný a vnímaný jako symbol stability a bratrství, ale zároveň je spojovaný s nesvobodou. I když občané bývalé Jugoslávie mohli cestovat do západních zemí. „*Nic proti Titovi nemám*“, říká Lucie a Radan souhlasí. „*Byl to důležitý člověk*“. Někteří lidé mi dokonce řekli, že období Titovy vlády bylo pro Chorvaty nejšťastnější dobou. „*Myslíte, že bude líp?*“ - „*Líp už bylo, za Tita.*“ Michaela, která si Tita už nepamatuje, a vyrostla v období Tudjmanovy vlády, jeho dobu označuje naopak za nesvobodnou. Zde je zajímavý generační rozdíl, různé zkušenosti i různé zarámování oficiální historie, které ovlivňuje jednotlivcovu pojetí historické doby zvláště, pokud s ní nemá vlastní zkušenost. J. Tito je hostiteli také zmiňován v kontextu jeho sídla na nedalekém ostrově Vanga v souostroví Briuni, které je důležitou turistickou lokalitou už od dob Rakousko-uherské monarchie (Michaela mi daruje brožuru o Briuni a ukazuje mi Titův dům, kam za ním přijížděli světově známé osobnosti, nejen politici, ale i umělci. To svědčí o Michaelině nejednoznačnosti ohledně Titova odkazu, o kterém mluví kriticky i s hrdostí. Tito měl vzhledem ke svému sídlu na Briuni „slabost“ pro oblast Rustigy. Hostitelé mi na pobřeží ukazují dům, který Tito prodal svému osobnímu strážci. Z toho pro místní obyvatele plynuly určité výhody, na které byli svým způsobem hrdí. Například měli exkluzivní práva

na lov ryb v průplavu mezi Briuni a pobřežím mezi Rustigou a Fažanou. „*To bylo opravdu důležité, protože dnes je moře vylovené a je třeba jezdit daleko*“, říká Radan.

Titův do jisté míry kontroverzní odkaz je živý nejen v představách místních a obrazech, které o něm tvoří, ale je komodifikovaný v podobě turistických suvenýrů, které jsou návštěvníkům nabízeny v jednom z obchodů v Rustize. „Suvenýry mohou být emblémem a obsahovat ideologické poselství o specifickém etniku či národu, žijící v turistické lokalitě“. (Leite, Graburn v Jamal, Robinson ed., 2009: 51) Sošky, obrázky a různé drobnosti s Titovou podobiznou, které si turisté mohou koupit a odvézt domů, obsahují ideologické poselství týkající se nejen chorvatské minulosti a kolektivní paměti na ni, ale reflektují i současné postoje ve společnosti, které se ovšem mohou změnit pod vlivem sociopolitických a hospodářských změn.

5.2.9. Představy a obrazy podobnosti

„Diskurz o turismu přehnaně zdůrazňuje sílu rozdílnosti, zatímco zanedbává či přehlíží sílu společného“. (Salazar, 2010: 65) *Kromě toho, že turismus staví nové bariéry a upevňuje staré (po linii třídy, genderu, věku, etnicity, rasy a národnosti), globální turismus spojuje svět do té doby nespojený, čímž přispívá k vytváření nového zvětšujícího se světa.*“ (Salazar, 2010: 65)

V následující části ukážu, že turistické interakce v penzionu jsou konstruované nejen představami o odlišnosti, ale že turismus může být také prostředkem ke zdůraznění podobnosti. V turismu „jsou zapojené současně dvě různé logiky: provinční logika postavená na představách rozdílnosti, která rozděluje, a logika kosmopolitní zdůrazňující stejnost, která podkopává existující odlišnosti a rozdíly.“(Salazar, 2012) Turismus může v určitých kontextech hostitele s hosty sblížovat a propojovat, protože „globální turismus spojuje svět do té doby nespojený, čímž přispívá k vytváření nového zvětšujícího se světa.“ (Salazar, 2010: 65)

Salazar ve svém výzkumu průvodců v Jakartě ukázal, že kromě toho, že průvodci vědomě manipulují místními obrazy i obrazy sebe sama, aby uspokojili očekávání turistů, tak interakcí s turisty užívají také k tomu, aby materializovali své představy o světoobčanství, prostřednictvím nichž se s turisty propojují a narušují hranici lokální/globální. Průvodci interakcí s turisty užívají k praktikování kosmo identity, které se

děje skrz odkazování na společné kontexty a skrz sdílení společných významů. Těmito praktikami průvodci jednak odrážejí touhu turistů po společně sdílených významech a zároveň žijí sny o vlastní sociální mobilitě, resp. zvyšují svou kosmobilitu. Salazar na základě svého výzkumu tvrdí, že cestování není nutným předpokladem pro pěstování kosmo identity a zvyšování kosmobility, jak se mnozí domnívají (Hannerz, 1990). Průvodci se podle Salazara při interakcích s turisty stávají více kosmopolitními. Kosmo identita není tedy jen výsadou mobilních elit, resp. turistů, kteří se stávají kosmopolitními tím, že cestují po světě. Salazar také ukazuje, že interakce s turisty je u mnohých průvodců motivovaná touhou být moderní a žít v cizině. Průvodci věří, že praktikování kosmo identity při styku s turisty jim pomůže materializovat jejich sny. (Salazar, 2010).

5.2.10. Turismus jako způsob praktikování představ světoobčanství

Kosmo identitu Ulf Hannerz definoval jako „orientace, ochota stýkat se a zabývat se (angažovat se) tím druhým“, kosmopolitismus jako stav myslí a „způsob zvládnutí významu“. (Hannerz, 1990: 238) Podle Hannerze je kosmopolitismus vedle perspektivy a orientace i věcí kompetence, která se vyznačuje vztahem k pluralitě kultur a jedincovou schopností pronikat do jiných kultur skrz „naslouchání, dívání se, intuici a reflexi“ a dále tím, že si pěstujeme dovednost, která nám umožní „manévrovat mezi systémy významů“ (Hannerz, 1990:239). Z antropologického hlediska mě zajímal aspekt kosmopolitismu, který postihuje praktiky a habitus. Steven Vertovec ve své prezentaci na <http://www.mmg.mpg.de/> mezi kosmopolitní praktiky řadí: „kulturní manévrování, čtení, angažování se (engaging), performance akcí/reakcí, promluv, chování, skutků a komunikačních signálů, vzájemné pochopení, společný význam“.

Hostitelé mají poměrně jasnou představu o tom, co od nich hosté očekávají. Vědí, že hosté od nich v rámci „*emocionální práce*“, očekávají vstřícný přístup a otevřenost, vzájemné porozumění, které zahrnuje sdílení co možná největšího množství společných významů. Někteří hosté například očekávají to, že si mohou „*s Lucií pěkně popovídat*“. Němečtí hosté (ale i další) oceňují její nadstandartní jazykové vybavení i to, že je schopná s nimi sdílet společné obsahy díky jejímu vztahu k cizím kulturám, hlavně německé. Aby byli hostitelé schopní orientovat se v různých kontextech a sdílet s hosty významy, je pro ně důležité rozšiřovat svůj repertoár cizích významů prostřednictvím styku s cizinci. Samozřejmě, že slušnou znalost cizích kontextů hostitelé získávají z médií a internetu, ale

osobní styk s cizími kontexty prostřednictvím interakcí s hosty se pro rozvíjení kosmopolitního habitu jeví jako nezbytný.

Hostitelé se prostřednictvím své praxe v turismu stávají více kosmopolitními. Zkoumala jsem narativní strategie a performativní techniky, kterými hostitelé obohacují své interakce s hosty o kosmopolitní obrazy a dávají tak interakcím kosmopolitní rozměr. Michaela a Lucie praktikují kosmo identitu tím, že hostům ukazují, že se orientují v cizích kontextech a že jsou s hosty schopné sdílet společné významy. Například ukazují, že se orientují v západních filmech. Před hosty dělají narážky na známé filmy, vypráví anekdoty z amerických filmů, atd. Lucie často mluví o západních filmech, které „miluje“, vypráví o amerických romantických filmech, detektivkách i komediích, jejichž zápletky ji v průběhu vyprávění zas a znovu rozesmávají. Hostitelky také ukazují, že se orientují v cizích značkách oblečení. Lucie chválí ženám/hostům oblečení. Několikrát podotkne, že moje náušnice jsou určitě Swarovski. „Swarovského mám moc ráda“. Ukazuje, že se orientuje v západní módě a také ve značkách aut. Mužům/hostům pochválí auto a ukazuje, že se vyzná v tom, která značka je spolehlivá. „Musím si koupit nové auto, Hyundai není tak dobrá“. Hostitelky také ukazují, že se orientují v globálních trendech v gastronomii a doporučují hostům italskou restauraci, kam chodí na pizzu. Lucie má ráda divadlo a ukazuje, že se orientuje v klasických dramatech. Líčí hostům představení Hamleta na nedalekém Malém Briuni, kde byla minulé léto. Zve je do divadla, které je spojené s projížďkou na lodi, a říká: „mnozí lidé tady kulturou pohrdají, ale toto představení mělo úspěch i u nich“. Lucie se často snaží v průběhu interakcí s hosty situačně strategicky odlišit od místních lidí, kteří jsou „jiní“, „tady jsou lidé jiní, já jsem holka z města“, aby ukázala, že je na jedné lodi se svými hosty. Pracovníci v turismu často nacházejí způsob, jak se distancovat od místních lidí a vytvářet aliance s turisty. (Salazar, 2012) Lucie i Michaela čtou cizí autory. Michaela například vykládá o skandinávských detektivkách a ptá se, jestli je hosté znají. Lucie prosí hosty, aby jí přivezli knihy v jejich jazycích. Například říká: „Chci se učit česky“. Dovezené knihy pak umístí na police v pokojích. „Knihy chci také jako součást knihovny pro hosty, aby si mohli hosté v něčem listovat“, čímž v pokojích vytváří kosmo prostředí a navíc odráží očekávání některých hostů „cítit se jak doma“. Skrz učení se cizím jazykům Lucie navíc zvyšuje svou kosmobilitu, protože získává přístup k novým cizím kontextům.

Hostitelky šíří mezi hosty kosmopolitní obrazy jednak proto, že se v rámci emocionální práce chtějí hostům přiblížit a sdílet s nimi společné významy, ale také proto,

že praktikováním kosmo identity mohou reagovat na některé představy hostů, zdůrazňující odlišnost, které jsou pro hostitele nepřijatelné. Například Lucie nemá ráda, když mezi hosty cirkulují představy o Istrii jako o „Balkáně“. „*Istrie není Balkán. Turisti nic o Istrii neví*“. Michaela říká: „*Někteří hosté se ptají, jestli tu mohou pít vodu. To mě uráží*“. Hostitelé šířením kosmo představ o sobě vyjednávají nové významy o tom, co je lokální. Narušují tak zaběhlou asymetrii založenou na binární opozici lokální/globální (tradiční/moderní) a obohacují turistické představy o své vlastní obrazy. „Turismus je kontextem, ve kterém globální nejenom ovlivňuje, ale stává se lokálním a obráceně“. (Graburn, Leite v Jamal, Robinson, 2009: 53)

Lucie a její kosmo identita

Lucie se stává kosmopolitní, tj. praktikuje kosmo identitu ve snaze po větší sociální mobilitě, která se materializuje v podobě snů o sociální mobilitě, kosmobilitě. Obsahem těchto snů o sociální mobilitě je představa emancipace, která souvisí s odchodem od manžela a se založením nové samostatné existence. Lucie má tendenci ke kosmo orientaci protože, jak říká, „*jsem otevřená a ráda poznávám nové lidi, s kterými pěstuji přátelství na dálku. Přátelé mě pravidelně navštěvují*“. Lucie v rámci své kosmo orientace vytváří obrazy podobnosti s hosty a říká, že se dokáže dorozumět s lidmi z celého světa, protože: „*Lidé jsou všude stejní*“. Styk s hosty je pro ni důležitý způsob, jak praktikovat lásku k cizímu a otevřenost k světu bez toho, aniž by musela cestovat jinak než ve svých představách, obohacených narativy a obrazy, které získává od hostů: „*S hosty si užívám otevřenosti a nového vzduchu, vždycky si připadám jako bych byla v cizině. Dozvím se od nich spoustu zajímavého*“. Interakcemi s hosty rozšiřuje své obzory a obohacuje je o globální obsahy.

Lucie školní a raná léta svého mládí strávila v Německu poblíž Mnichova, kam se její rodiče přestěhovali za prací, když jí byly dva roky. Lucie se hlásí k transnacionální identitě. Cítí se být Chorvatkou i Němkou. „*Chorvatka srdcem, Němka hlavou*“, ale pak opravuje, že je „*vlastně obojí dohromady*“. Pro Lucii je neohraničená identita způsob života, neurčuje ostré hranice mezi tady a tam. „*Mí přátelé z dětství jsou v Německu i na Istrii*“, kam se o prázdninách vracela ke zbytku své rodiny. „*S Radanem jsem začala chodit v 16. Vztah na dálku trval 7 let. Pak mě Radan požádal o ruku. Nejdřív se mi nechtělo, ale pak jsem svolila. Radan nechtěl žít v Německu, což respektuji a oceňuji, protože člověk má nejdříve cítit něco ke svému místu a ne stále hledat zelenější trávu jinde*“

po světě, jako to dnes tolik mladých mužů dělá“. (Naráží na velkou migraci Chorvatů do ciziny.) Svou situaci popisuje jako složitou: *„Je to tu pro mě těžké. Asi jsem se neměla na Istrii vracet, nebo si neměla brát Radana, od začátku jsem viděla věci, které mi vadily. Ale ze začátku manželství to bylo jiné, dal si ode mne říct. Respektoval mne“.* Radan dnes stále více tíhne k mužské společnosti, která: *„je tu nezodpovědná, jak malí kluci. Pijí a řídí, myslí si, že jsou něco víc“.* Luciearáží na patriarchální hodnoty na Istrii a dodává, že *„tak byl vychováván i náš syn, rozmazlovali ho materiálně i volnou výchovou“.* *„Tady jsou muži primitivové, ale i v Německu jsem poznala muže prasata“.* Lucie šíří binarismus muž/žena, ale svým způsobem odmítá stereotypizaci a neurčuje ostré hranice tady a tam, mezi Německem a Istrií, (ale je v tom ambivalentní, protože někdy naopak dichotomii zdůrazňuje.) Situaci žen na Istrii dokresluje tím, že vypráví o těžkém životě, který měly ženy v jejich rodině. Sama Lucie by chtěla jinou práci, než se starat o penzion, o rodinu a dům. (Podle zprávy UNICEF z května 2011, která analyzuje situaci práv dětí a žen v Chorvatsku, je nezaměstnanost žen 21,4% a diskriminace žen na trhu práce vysoká). (Vidović, 2011) Vypozorovala jsem, že Lucie se stará o celou domácnost a rodinu, penzion i zahradu, pomáhá Radanovi v kiosku a Radan jí navíc přenechává i technické záležitosti spojené s údržbou penzionu. Milan např. také méně intenzivně zrcadlí očekávání hostů než Lucie, která má vtělenou představu, že má uspokojovat něčí potřeby a očekávání. Ženy v Chorvatsku jsou přetěžovány prací v domácnosti a péče o děti je mezi pohlaví nerovnoměrně rozdělena. (Vidović, 2011)

Pro Lucii jsou interakce s hosty mostem, který jí usnadňuje pohyb mezi různými světy. Lucie se přátelí s hosty, kteří jí inspirují v oblasti vztahů. Díky jejich biografiím a narativům vytváří představy o tom, že cizinci mají plnohodnotnější partnerské vztahy, než mají lidé na Istrii. *„Zahraniční dvojice, které mají vztah založený na respektu, jsou pro mě inspirací i nadějí. Tady jsou lidé jiní a já jsem holka z města.“* Vypráví o turistech z Holandska, kteří k ní jezdí do penzionu: *„Manžel obdivuje svou ženu, že vždy vše ví, že je jeho Google, je to hezké, když si manželé sebe váží“.* Také její kamarádi ze Slovinska, a italská dvojice, která k ní jezdí opakovaně, jsou podle ní příkladem *„krásných dvojic, které se po tolika letech manželství milují a respektují“.* Lucie v naději na lepší budoucnost sleduje romantické příběhy svých hostů a říká: *„I já bych mohla prožít ještě vztah, který by byl založený na respektu“.*

Cirkulace příběhů a představ, které si Lucie s hosty vyměňuje, fungují jako reprezentace, prostřednictvím nichž Lucie konstruuje svou kosmopolitní identitu. Obrazy

ciziny jsou reprodukovány a vyjádřeny skrz cirkulaci věcí, představ, narativů a biografii, které také slouží k propojování globálního s lokálním. Příběhy o šťastných vztazích, které jsou materializovány konkrétními biografiemi hostů-přátel, jí dávají naději na budoucnost, která se bude ubírat po jiné životní dráze než je ta, která se odehrává mezi: „*plotnou, prádlem a kioskem*“. Dárky, které Lucie dostává od hostů a které hostům na rozloučenou dává, mají funkci každodenního zvýznamňování, při kterém vznikají nové významy světoobčanství. (Szaló hovoří o materializovaných praktikách transnacionálů, kdy se skrz formy a funkce zasílaných dáreků, jídla, oblečení, výzdobou domu vytvářejí nové významy. (Szaló, 2007)

Rodinný pension v Rustize funguje jako zdroj Luciina příjmu, ale také jako důležitý zdroj její kosmopolitní identity a kosmobility, kterými Lucie posiluje svou nezávislost na manželovi. „*Chci se dále osamostatňovat*“. Emancipační proces se Lucii snaží realizovat skrze sny o sociální mobilitě, představy o cizích zemích, sdílení společných významů s hosty a skrze cirkulaci předmětů, dáreků, obrazů a narativů jejích přátel/hostů. Práce v turismu a interakce s hosty mohou být chápány v kontextu Luciina života jako únik ze struktury. „*Díky hostům si připadám jako na dovolené, když koukám na zdejší místo jejich očima, vždy vidím něco nového*“. Interakce s hosty jsou pro Lucii tedy nejen způsobem, jak vydělat peníze, ale i cestou ke změně.

Luciina snaha o emancipaci však není jednoznačná a její identita je situační. V přítomnosti manžela se chová tak, jako když chce zachovat status quo a současně rozvíjí představy o tom, že začne nový život, najde si práci, případně založí nový vztah. Paloma Gay y Blasco upozornila na příkladu madridské Romky na to, že kosmo identita není pro každého otázkou volby, pokud se neslučuje se sdílenými hodnotami okolního světa. (Gay y Blasco, 2010) Luciina kosmo identita, její schopnost dorozumět se s hosty a navázat s nimi přátelské vztahy budí závist jak u sousedů, kteří stejně jako ona nabízejí ubytování, tak u Luciina manžela Radana. Radan podle slov jejich společných přátel vidí v Luciině otevřenosti a podnikavosti potenciální zdroj ohrožení své mužské identity. Tím, že Luciina kosmo orientace vyvolává pochybnosti u okolí, protože se neslučuje s androcentrickým dělením, které vychází z principu dělení na aktivní maskulinum a pasivní femininum (Bourdieu, 2000), cítí se i ona nakonec na pochybách a svou závislost přijímá a vtěluje. Bourdieu hovoří o dlouhodobých účincích, jimiž se sociální řád otiskuje do mužů a žen v podobě dispozic a o somatizovaném sociálním vztahu. Subordinovaný pak sám „spolupracuje“ na své subordinaci. (Bourdieu, 2000) Není nezajímavé, že si často stěžuje:

„*Bolí mě záda, je toho na mě moc*“. Pochybnosti slouží k ospravedlnění setrvávání v roli, která jí nevyhovuje; v roli „čekatelky“ na svého manžela a hospodyně v domě. Protože s manželem sdílí stejný symbolický řád, odvolává se na tradiční postavení ženy, která se obětuje pro svého manžela, který je „*jak dítě na mně závislý*“. Používá přitom „zbraň“ manželky/matky, která přijímá roli oběti a zároveň staví manžela do role viníka. (Bourdieu, 2000.) Lucie, podobně jako žena ze studie Gay y Blasco, se tak dostává do začarovaného kruhu, protože tuší, že při prosazování svých emancipačních snah narazí na odpor své komunity a především své rodiny. Proto jsou pro Lucii na cestě k emancipaci důležité interakce s hosty, které ji mohou prostřednictvím sdílených obrazů a skrz tvorbu nových významů pomáhat v její kosmobilitě zatím bez nutnosti fyzického přemístění.

Michaela a její kosmo orientace

Michaela podobně jako Lucie užívá své interakce s hosty tak, jak jsem je zachytila, k rozvíjení své kosmo identity a kosmobility, materializované v podobě snů o životě v cizině. Pro Michaelu je důležité poznávat nové lidi a dělat si nové kamarády. „*Prostřednictvím přátelství s lidmi z různých zemí pomáhám propojovat svět*“. Tento její habitus stojí také v pozadí jejího zájmu opustit Istrii a žít v cizině. „*Potkávání se s turisty, se kterými navážu přátelské vztahy, je pro mě způsob, jakým se mohu dostat do ciziny*“. Eric Cohen si již v 60. letech 20. století při svém pobytu v Acre všiml, že mladé Araby vedla k interakcím s turistkami ze západních zemí, kromě obchodních zájmů také jejich touha po životě v cizině. (Cohen v Nash ed., 2007) Michaela by chtěla pracovat v cizině, protože říká, že na Istrii nemůže najít práci a nechce být závislá na rodičích. „*Nemohu najít práci, chtěla bych pracovat v archivu, nejlépe v Praze nebo ve Vídni.*“ „*Když jsem pracovala ve škole, bylo to těžké. Děti mě neposlouchaly, byly nevychované a nejhorší to bylo s romskými dětmi, které ani nechodily do školy.*“ (Zpráva UNICEF z roku 2011 kritizuje nedostatečnou aktivitu chorvatského vzdělávacího systému při začleňování romských dětí, která souvisí s nerovným postavením a diskriminací romské populace). Kromě příležitostné práce v penzionu má Michaela v Pule menší byt, který v sezoně pronajímá. „*Hostů nemám mnoho, většinou jsou to známí mých známých. Jsou to i lidé z řad hostů, se kterými jsem se seznámila u Lucie v penzionu, nebo jejich přátel*“. (Přátelství se často vytvoří, když je Michaela provede po zajímavých místech a ukáže jim také noční život na Istrii, který je součástí sdílení společných kontextů s hosty).

Michaela užívá interakce s hosty k praktikování své kosmo identity prostřednictvím sdílených významů z historie. Hostům Michaela slouží jako průvodce po Pule a okolí a říká, že historie je jejím koníčkem. „*Vždy, když mluvím o istrijské historii, tak si připadám jako součást většího celku, ne jako obyvatelka periferie.*“ Místní zaměstnanci v turismu jsou z časového hlediska liminálně situovaní, protože pro turisty reprezentují minulost a sní při tom o vlastní budoucnosti. (Salazar, 2012) Svých znalostí místních a světových dějin Michaela užívá k navazování přátelských vztahů s hosty, kteří ji v budoucnu mohou pomoci najít práci v cizině. Pro Michaelu se představy o práci v cizině materializují stykem se zahraničními hosty. Interakce s hosty jsou pro ni spojeny s nadějí na emancipaci a nezávislou budoucnost.

Michaela rozvíjí svou kosmo identitu tím, že ve styku s hosty užívá odkazy na kosmopolitní minulost města a historicko-kulturní dědictví. Vytváří obrazy o kosmopolitní minulosti Istriie. Například zmiňuje řeckou legendu o Argonautech, která vypráví o založení Puly. V legendě se říká, že poddaní krále Kolchidy, pod vedením jeho syna Apsyryta, pronásledovali Argonauty, od kterých chtěli získat zpět zlaté rouno. Vůdce Argonautů Iason však Apsyryta zabil a Apsyrtovi poddaní se rozhodli, že na jeho památku založí město, které bude připomínat, kde Apsyrtos zahynul. „*Ponecháme-li stranou legendu, asi před třemi tisíci lety založil na území dnešní Puly Ilyrský kmen Histriů město. Později sem přišli Římané a založili město Pola*“, říká Michaela. Michaela se ztotožňuje se světovým kulturním dědictvím a ukazuje, že se orientuje jak v klasické tak moderní světové literatuře. Zmiňuje Danta Alighieriho, který popisuje Pulu ve své Božské komedii, a James Joyce, který v Pule učil dva roky angličtinu, a má tam pamětní sochu. Michaela také provází hosty po Rustize a ukazuje jim nedalekou baziliku Svatou Fošku z 6. století, která je podle ní příkladem dlouhé historie a různých kulturních vlivů na Istrii. Říká, že místo má léčivé účinky, za kterými jezdí poutníci, kteří věří, že se tam vyléčí. Říká: „*Tak jako v Lourdech*“, čímž ukazuje, že se orientuje ve světové historii a zeměpise. Hosty bere také do nedaleké původní římské vily a odkazuje na římskou éru v dějinách Istriie.

Cirkulace příběhů a představ mezi Michaelou a hosty slouží jako reprezentace, s jejichž pomocí Michaela dává význam kosmopolitní identitě. Prostřednictvím turistických reprezentací ukazuje, že je součástí širšího světa bez nutnosti fyzického přemístění. Například hostům v penzionu ukazuje fotky ze své návštěvy na Bierfestu v Bavorsku, či se ukazuje na fotce před vídeňskou radnicí, atd. Podle Barthese je výrazným aspektem fotografie její gestičnost. Fotografie o Michaelu říká: „*Tady toto jsem já: ve Vídni*“.

Z podobného důvodu se nechává fotit spolu s hosty. „*Když jsem ve společnosti turistů, tak taky tak trochu cestuju*“. Interakce s hosty a turistické reprezentace, které přitom šíří, jí pomáhají rozvíjet kosmobilitu bez toho, aniž by se musela přemístit. Nicméně, by chtěla víc cestovat: „*Mladí lidé na Západě cestují, tady na to nemáme peníze*“, ale doufá, že život v cizině jí to umožní.

V případě Michaely se dá říci, že v době mého výzkumu je její hlavní motivací pro interakce s hosty kromě finanční odměny také navazování mezinárodních přátelství, kterými se dostává ke globálním kontextům a obsahům, jejichž prostřednictvím se stává více kosmopolitní. Praktikování kosmo identity souvisí s Michaelinými představami o světoobčanství a představami o životě v cizině, se zvyšováním Michaeliny mobility. (Na rozdíl od Lucie je její praktikování kosmo identity bezproblémové. Vzhledem k tomu, že je mladá, svobodná a bezdětná, jsou na ni společností uplatňována jiná kolektivní očekávání než na vdané ženy a matky dětí). Zůstává otázkou, jestli se Michaela podaří uskutečnit její sen o přestěhování a najde si práci mimo Chorvatsko.⁴

⁴ V současné době domlouváme s kamarádkou, vedoucí katedry jihoslovanských studií na FF UK, jaké možnosti má Michaela v oblasti výuky chorvatštiny v ČR.

5.2.11. *Turismus jako způsob praktikování alternativních rodinných vztahů*

Podle Leite a Graburna jsou interakce s hosty pro hostitele způsobem, jak se otevřít a přesáhnout tradiční rodinné vztahy a jak vytvářet etnické a spirituální příbuzenství. (Leite, Graburn v Jamal, Robinson ed., 2009) Jde o praktikování turistických interakcí s cílem vytvářet alternativní rodinné vazby. Rodinné vazby založené na jiných než biologických předpokladech jsou úzce spojené s obrazy podobnosti, které hostitelé o hostech sdílejí a s identitami, které při tom praktikují. „Mezinárodní turismus nyní snadno splývá s metaforickou verzí návštěvy přátel a příbuzných“ a upřesňuje „neformální setkání mezi turisty a mezi cizinci a místními může vést k vytvoření trvalých transnacionálních pout, která zúčastněným pomohou rozšířit jejich pojetí komunity a přehodnotit jejich představy o sobě samých i o etnickém a spirituálním příbuzenství, změnit jejich pojetí o bytí na globální úrovni. (Leite, Graburn v Jamal, Robinson ed., 2009: 55) Autoři v této souvislosti hovoří přímo o nových rodinných poutech, které mezi hosty a hostiteli vznikají.

Při výzkumu v penzionu se představy o turismu jako způsobu vytváření alternativních vazeb ukázaly v několika případech. Lucie říká: „*Ráda poznávám nové lidi, s kterými pěstuji přátelství na dálku*“. Říká: „*hosté jsou pro mě zároveň mými přáteli a někteří jsou pro mě jak rodina*“. Zmiňuje v této souvislosti kamarádky z Německa a ze Slovinska, které ji pravidelně přijíždějí navštívit. Také ony (ale i několik dalších hostů) zmínily, že do penzionu jezdí jako domu a kvůli Lucii. Michaela říká: „*Kamarádstvím s cizinci pomáhám propojovat svět*“. Výpovědi hostitelů jsou v souladu s jejich kosmo orientací a poukazují na nové podoby přátelství, které globalizovaný svět, díky časoprostorové kompresi a pokročilým komunikačním technologiím, umožňuje rozvíjet. Dalším způsobem, jak hostitelé upevňují alternativní rodinné vztahy se svými hosty na dálku, jsou rituální úkony spojené s posíláním vánočních přání, případně telefonické a emailové gratulace k Vánocům.

Praktikování turistických interakcí s cílem vytvářet alternativní rodinné vazby se v době mého výzkumu vyjevuje i v některých praktikách hostitelů souvisejícími s vytvářením a odrážením představ hostů o rodinné atmosféře v penzionu. Lucie například hraje roli matky, čímž manipuluje očekávání hostů, kteří v penzionu čekají rodinnou atmosféru. Mluví jim jak matka do duše o tom, jak se mají k sobě partnersky chovat, a jak mají vychovávat své děti, „*aby ste nedopadli jako já, kterou syn neposlouchá*“. Zároveň ví, že nemůže kárat děti svých hostů, protože součástí očekávání hostů je i to, že děti mohou

mít na zahradě volnou zábavu. Lucie svou „mateřskou“ úlohu hraje i v situacích, kdy hosty pokárá či pochválí, nebo je žádá o pomoc v domě. Volá: „*Potřebuju muže*“. Host pomůže a ona mu pak za odměnu, jako matka přinese čokoládu Milku. Tím, že se chová jako matka, manipuluje hosty do pseudo-rodinného vztahu, který v lidech vyvolává pocit závazku k „*matce hostitelce*“ a hosté jí pak ochotně vyjdou vstříc. Lucie narušuje původní asymetrii ve vztahu host/hostitel tím, že vytváří představu matky, kterou čerpá ze všeobecně sdílené představy „mateřství“. Představa „matky“ se v tu chvíli stává silnější než turistická představa o vztahu host/hostitel.

Hostitelé odrážejí představy hostů o „*přátelských*“ majitelích také tím, že ve vztahu k hostům vytvářejí obrazy podobnosti a kladou na hosty identitu přátel. Hosté se v penzionu a kiosku mezi sebou baví nad rámeček běžných zdvořilostních frází, protože přijatá identita „*přátel*“ je k tomu nabádá „*Naši hosté jsou našimi přáteli*“. Lucie říká, že si hosty vybírá, podle toho, jestli jsou sympatičtí. „*Nechci žádné „troublemakers*“. „*Hosty chci, ale jen ty, kteří si váží přírody a respektují místní prostředí*“. Lucie věří, že tak jak ona respektuje potřeby svých hostů, tak by i oni měli respektovat pravidla domu i místa. Tím, že Lucie zdůrazňuje skutečnost, že si hosty vybírá, chce také upravit asymetrii ve vztahu k hostům a zdůraznit své aktérství.

K podporování rodinné atmosféry v penzionu, která je postavená na závazku (Bourdieu, 1998), Lucie s Radanem užívají i materiální kulturu. V kiosku dává Radan hostům z penzionu slevu nebo pití gratis jako pozornost podniku. Radan ví, že když dá slevu, zákazníci a zákaznice se vrátí, nebo dokonce, jak jsem si všimla v případě několika zákazníků, příští útratu přeplatí, protože se nechtějí nechat zahanbit. Radan ví, který host rád popíjí pivo u moře, a že „*levné pivo*“ u moře je pro některé hosty důvodem, proč tu jsou. Vzhledem k tomu, že: „*jim dám slevu, jsou spokojení a vracejí se*“. Radan tím odráží jejich představy o „*milém majiteli*“ a „*levném pivu*“, ale zároveň vyjednává nové významy o tom, co je dobré pivo, za kolik a co je „*sympatický*“ majitel. Radan se například nikdy nesnaží svým hostům „*podlézat*“ přehnanou vstřícností. Před odjezdem Lucie obdarovává hosty upomínkovými předměty odkazujícími na Středozeví, jako je například obrázek moře, keramická maketa amfiteátru v Pule či sušená levandule, které mají funkci turistických reprezentací vytvářejících „*sdílený mentální život*“ (Strauss, 2006). Lucie hosty zároveň žádá o drobnosti, které jí mají příště dovézt, čímž si je zavazuje do budoucnosti. Radan dává hostům na rozloučenou místní pálenku.

V případě Radana je vytváření alternativních rodinných pout skrz turistické interakce nejpatrnější. Radan stojí u kiosku u mola a rukou hostům z penzionu ukazuje k zemi na místo, kde jako malá holka stála u zaparkovaného auta svých rodičů Lucie a říká: „*Tady by to chtělo něco k pití. Dnes tu stojí náš kiosek Lucia*“. V kiosku je atmosféra typická pro vesnickou hospodu. Na první pohled se může zdát, že supluje zaniklou hospodu ve vesnici, ale po několika návštěvách člověk zjistí, že místní sem chodí jen zřídka, protože si jednak navzájem své podniky nepodporují, ale hlavně dávají z finančních důvodů přednost zábavě doma. Přes den kiosek navštěvují lidé z pláže, kteří si zde kupují občerstvení a večer sem chodí hosté z penzionu nebo Radanovi kamarádi, kteří jsou v Rustize na dovolené. Žen tu večer nebývá mnoho, jedna, dvě. Místní, slovinské nebo původem bosenské ženy bývají ve společnosti svých mužů, ať už proto, že se také přátelí s Radanem a Lucií, nebo jdou na pivo s manželem.

Radanovy turistické interakce jsou motivovány kromě obchodních zájmů také zájmy osobními. „*Jsem tu trochu jako na dovolené, přijdu na jiné myšlenky*“. „*Scházím se tu s kamarády, z nichž většina je na dovolené*“. Radanovi hosté/přátelé jsou většinou ze zemí bývalé Jugoslávie. Patří mezi ně hosté z Bosny, žijící v Mnichově, hosté ze Záhřebu, z Lublany a z Vodnjanu, kteří tu mají chatu a dalších pár Istrijců. Častým návštěvníkem kiosku je například Zoran, host ze Záhřebu, který má v Rustize apartmán. Zoran je statný muž, který bojoval ve válce a prý „*střílel do Srbů*“. Hlasitě mluví a na své okolí působí asertivně. Lucie ho nemá ráda, protože: „*tahá Radana po nocích, svoji manželku nechává po večerech samotnou, nebere ji do společnosti a nerespektuje ženy*“. Z mého pozorování vyplynulo, že Radan často svým chováním k Lucií zrcadlí postoje svého hosta Zorana. Dalším Radanovým kamarádem je host Bogdan původem z Bosny, který žije v Mnichově a v Rustize má apartmán. „*U nás nestačí, aby byla ženská pěkná, u nás musí umět vařit*“, říká Bogdan dvěma ženám v kiosku. Tím „*u nás*“ nemyslí Německo, ale země bývalé Jugoslávie, a snaží se mezi cizí návštěvníky a návštěvnice šířit sdílené představy o tom, „*jaká má být žena*“.

Radan dále o svých interakcích s hosty a praktikách říká: „*Vídám se tu s kamarády, co tu jsou na dovolené a pak někam zajdeme*.“ Před zavíračkou se v kiosku obvykle schází několik hostů. Všichni pomáháme uklízet židle, zatímco Radan dělá kasu. I Lucie se objeví před zavíračkou, aby Radanovi pomohla zavřít, a aby ho odvezla domů. Často zbytečně, protože Radan bez vysvětlování nasedá do auta ke kamarádovi a odjíždí na noční pánskou jízdu. Vracejí se nad ránem a řídí pod vlivem alkoholu. Lucie říká: „*Jeho několik*

kamarádů rekreantů ho stále někam zve jíst a pít a pak se Radan chová jako nezodpovědný kluk. Většinou to je v turistické sezoně, ale kamarádi-hosté poslední dobou přijíždějí i mimo sezonu a taky ho tahají po zábavě“. Několikrát jsem zažila Radanovo hrubé chování, když křičel na Lucii, která na něj čekala s odvozem, že nejde domů, že jde pít s kamarády. „*Jdi domů, jdu s nimi“*. Lucie se zlobí a pak je smutná. „*On na mě sice čekal 7 let, ale já 30“*.

V době výzkumu Radan interaguje s hosty takovým způsobem, kterým s nimi navazuje alternativní rodinné vztahy. Interakce s hosty, které vylučují ženy (například manželku), mu pomáhají k tomu, aby unikl každodenním starostem, osvobodil se od vertikálních rodinných vazeb (unikl před vertikální osou povinností) a posílil vazby horizontální s hosty/přáteli, které se stávají alternativou vazeb rodinných. Interakce s hosty navíc vedou k upevňování solidarity mezi muži/hosty a umožňují Radanovi praktikovat svou mužskou identitu - mužnost, která je vztahová, a jako taková se upevňuje s a před jinými muži. (Bourdieu, 2000) Jeho interakce s hosty/přáteli a jejich praktiky mají tedy konstituující vliv při reprodukci Radanovy mužské identity. Radan s hosty například jezdí pod vlivem alkoholu. „*Neboj se“*, říká Lucii a mává nad její výčitkou rukou. Pro Radana je riskantní chování ve skupině kamarádů vyjádřením mužnosti: „...mužnost potřebuje druhé muže, aby ji v její pravé povaze aktuálního či potenciálního násilí ocenili a aby potvrdili její příslušnost ke skupině „*pravých“* mužů“ (Bourdieu, 2000: 49) Riskantní chování, kdy muž popírá nebezpečí, může být motivováno strachem z toho, že ztratí tvář před ostatními muži. (Bourdieu, 2000).

Radanovy pánské jízdy v noci mohou být také pojímány z pohledu liminality, vyznačující se zrušením struktury (noční cesta, nevázané chování, alkohol za volantem), spojením se s komunitou, transformací a opětovnou integrací do běžného života, tj. struktury. (Graburn, 1983). Svými interakcemi s hosty Radan také praktikuje svou lásku k lidem a otevřenost k Jinému, i když v jeho případě bych nehovořila o praktikování kosmo identity. Radan sdílí obrazy podobnosti s hosty a praktikuje s nimi alternativní rodinné vztahy nejen v sezoně, ale také přes rok, kdy se s hosty schází při jejich opakovaných návštěvách v Rustize.

V době, kdy jsem výzkum uskutečnila, byli hostitelé Michaela, Lucie a Radan ve fázi, kdy jim turismus a praxe s ním spojená sloužily na jejich cestě k emancipaci.

Turismus pro ně byl prostředkem vedoucím ke změně, kterou spolu s osvobozujícím potenciálem procesuívní povaha turismu přináší.

Turismus jako způsob praktikování mírových styků a posilování míru

Organizace UNESCO propaguje myšlenku, že turismus posiluje mír tím, že zprostředkovává porozumění mezi kulturami. Představy o tom, že turismus napomáhá posilování míru, jsou poměrně rozšířené a odborníky často diskutované. Ačkoliv v antropologických výzkumech neexistují přímé důkazy o tom, že turismus může zabránit válečným konfliktům a že může zajistit mír. Výjimkou snad může být interdisciplinární práce amerického historika B. Gordona zabývající se turismem v souvislosti s druhou světovou válkou, který říká: „Německé turistické hodnoty ovlivnily politické a vojenské rozhodování dramatickým způsobem, například v tom, že Němci ušetřili Paříž v roce 1940 i 1944 a Hitlerovo rozhodnutí garantovat Paříži příměří v roce 1940“. (Gordon, 1998: 616)

Mnozí obhajují turismus jako pozitivní sílu, která skrz ovlivňování národních politik a mezinárodních vztahů, může snižovat napětí a podezíravost a přispívat k rozvíjení mírových vztahů mezi zeměmi. S. Askjellerud, která zkoumá turismus a mír z perspektivy konfliktu, se například domnívá, že turisté přispívají k šíření míru za předpokladu, že setkání s Jiným pojmají nenásilně a jako příležitost k emocionálnímu růstu. (Askjellerud, 2003) Salazar se domnívá, že ačkoliv rétorika „peace-through-tourism“, spojená s přesvědčením, že turismus upevňuje mír, zdůrazňuje především důležitost osobních kontaktů mezi hostiteli a hosty, novější studie ukazují, že úloha vysoké politiky je při dosahování míru důležitějším prostředkem než politické vztahy na nízké úrovni. S tímto Salazarovým názorem rezonuje i zmíněná studie Gordona. Podle Salazara politici, média a jiné instituce přijímají diskurz „peace-through-tourism“ pro jeho vysoce symbolický náboj, který slouží jejich vlastním zájmům. Uvádí příklad Izraele, kde se příběhy o mírotvorném turismu, staly důležitým diskurzivním nástrojem k prezentaci mírového procesu na Středním Východě v tištěných médiích. (Salazar, 2006)

Ve svém výzkumu jsem se setkala s představami, že setkávání se s Jiným v průběhu turistických interakcí, přispívá k upevňování míru. Lucie říká: „*Lidé pracující v turismu dělají pro mír ve světě a vzájemné sblížení kultur často víc než politikové*“. „*Prostřednictvím přátelství s lidmi z různých zemí pomáhám propojovat svět*“, říká

Michaela. Lucie a Michaela vidí svou práci v turismu jako politickou činnost, která přispívá k sociokulturnímu sblížení lidí různých zemí. Radan si také myslí, že svou prací v turismu pomáhá ke sblížení lidí z různých zemí. Představa hostitelů o tom, že pro sblížení lidí z různých zemí dělají víc než politici, může být vysvětleno jako úsilí získat pro svou práci uznání, narušit asymetrii ve vztahu k hostům, apod.

V Radanově případě je zajímavé to, že se stýká a přátelí s lidmi ze zemí bývalé Jugoslávie, kteří jsou častými návštěvníky kiosku na pláži. Nicméně mezi Radanovými návštěvníky nejsou žádní lidé ze Srbska a z mého pozorování vyplynulo, že Srbové Rustigu téměř nenavštěvují. Pokaždé jsem viděla v průměru dvě srbská auta mezi mnohými jinými. Hostitelé říkají, že Srbové nejezdí, ale že kdyby jezdili, byli by pro ně hosty jako každý jiný. „*Nerozlišuji mezi Srbem a jinými*“, říká Lucie. Hostitelé však připouštějí, že Srbové na Istrii nejezdí, že po válce jezdí za mořem raději do jiných zemí.

V souvislosti s Riverovým výzkumem oficiálních turistických reprezentací, který poukazuje na popření válečného konfliktu se Srby spíš než na otevřené vyrovnání se s ním (Rivera, 2008) se zatím zdá, že chorvatská vláda o srbské turisty zatím nemá zájem. Vzhledem k tomu, že se ve společnosti podle mých informací doposud neotevřela veřejná debata o válečném konfliktu, která by byla vedená z více stran, nemohla vysoká politika ve svých reprezentacích zatím uchopit diskurzivní nástroj peace-through-tourism pro přilákání turistů ze Srbska.

6. PŘEDSTAVY O ROZVOJI MÍSTA V SOUVISLOSTI S TURISMEM

6.1. Úvod

V samém úvodu práce jsem řekla, že turismus nahlížím jako „...sociální pole, kde se v komplexních interakcích rozprostřených v čase a prostoru, a to jak fyzicky, tak virtuálně, setkává mnoho faktorů“. (Leite, Graburn v Jamal, Robinson ed., 2009: 37) a přistupuji k němu jako ke komplexnímu a procesuálnímu fenoménu, který nezahrnuje jen účast místních a hostů, ale je výsledkem složitých interakcí probíhajících na pozadí globalizace. Součástí těchto složitých interakcí jsou například ty, které se týkají turistického rozvoje a s ním spojených představ o změně. Představy o sociální konstrukci místa materializované v interakcích se významně podílejí na utváření žité reality hostitelů i hostů. V procesech

prolínání sociality s materialitou jsou představy související s turistickým rozvojem tvůrcem sociokulturních a environmentálních změn. (Salazar, 2012)

Řada antropologů, především v raných fázích studia turismu, zastávala ve svých výzkumech sociokulturních změn vyvolaných turismem tzv. varovnou pozici. Tito autoři zdůrazňovali především negativní dopady turismu na životy místních lidí (Nash, 1996). Hostitelé byli zobrazováni jako oběti turismu, jejichž působení má nepatrný vliv na turistický rozvoj místa. Dennison Nash nastínil perspektivu, která říká, že rozvoj turismu je formou imperialismu, který utváří vztahy závislosti a pomáhá reprodukovat vztahy asymetrie ve společnosti. (Nash, 1996) Donald Macleod upozornil na to, že vlivy turismu se nedají jednoznačně vyhodnotit. Ve svém výzkumu sociokulturních změn v souvislosti s rozvojem turismu, ve kterém mimo jiné líčí konflikt okolo stavby hotelového komplexu na pláži či konstrukce apartmánů, ukazuje, že turismus jako jeden z globalizačních procesů, vyvolává různé odpovědi, které odrážejí názorovou rozmanitost uvnitř komunity. Macleod připouští, že turismus je svého druhu formou neokolonialismu, ale zdůrazňuje, že není možné jeho vlivy jednoznačně vyhodnotit, protože i názory místních lidí na rozvoj turismu se vzájemně od sebe liší a odrážejí různá stanoviska. (Macleod, 2004)

Vycházím z pozice, která předpokládá, že navzdory nežádoucím účinkům, které může turismus jako jeden z globalizačních procesů do života hostitelů přinést, mají hostitelé možnost sami aktivně ovlivnit, jaký druh turismu se bude v místě rozvíjet, a nejsou pouhými oběťmi sil zvenčí (Stronza, 2001). Představy spjaté s turistickým rozvojem jsem se snažila uchopit v jejich materializované podobě tak, jak se projevují v konkrétních interakcích, reakcích a jednáních hostitelů. Pro ilustraci jsem na úvod zařadila několik vyprávění o změnách ve vesnici, jak je vidí hostitelé.

6.2. „Zeptej se babičky, ta si pamatuje minulost“.

Anna je opálená vrásčitá stařenka, oblečená do černých šatů a šátku, která o sobě říká, že když něco dělá, absolutně se na to soustředí. Denně stráví pár hodin v tichosti sezením na zápraží a pak jde do zahrady, kde okopává políčko a (v sezoně) trhá fíky, které pak nabízí hostům. Anna pomáhá utvářet představu minulosti, kdy v Rustize nebyla ani auta, ani turisti a odráží očekávání hostů o klidu a „tradičním“ způsobu života. Anna tiše vypráví: „*Rustiga byla původně rybářská a zemědělská vesnice. Ve vesnici byl velký statek,*

který je dnes zpustlý, a místní na něm pracovali. Také jsem tam pracovala. Pracovala jsem i přesčas, protože jsem byla na děti sama, brzy jsem ovdověla, ale tenkrát jsme přesčas dělat nemohli. Lucii otec, který měl ve vesnici slovo, mi tenkrát domluvil výjimku, abych si mohla přivydělat. Po rozpadu Jugoslávie statek zkrachoval. V okolí se pěstovaly nejlepší broskve široko daleko a byly důležitým vývozním artiklem. Dnes tu jsou olivové plantáže. Dříve byl důležitým zdrojem obživy také rybolov, ale ryby se za mého mládí lovily z břehů, ale dnes tu stejně žádné ryby nejsou“. Anna také říká, že neumí plavat a nikdy se nekoupala, protože tu nebyla kultura koupání. Říká: „můžeš mít ráda moře, ale z pláže“. Anna dále vypráví: „Náš i okolní domy byly až do konce války vlastněny a spravovány italskou rodinou. V zahradě u souseda stál kostel, ale lidé ho po válce rozebrali, když potřebovali kameny na výstavbu nových domů. Lidé kameny vždy potřebují. Italská majitelka, paní Elza bydlela v hlavním domě. Elziny děti si hrály s našimi“. Dobré vztahy dokládá tím, že jednou její dcera obdivovala panenku, se kterou si hrála Elzina dcera a Elza jí pak stejnou obstarala. „Elza zaměstnávala lidi ze svého statku na přilehlých pastvinách a polích. Na konci války řekla Elza lidem, které zaměstnávala, ať raději utečou, protože se bála násilného vyhánění. Sama i s rodinou opustila Istrii a odešla v rámci italského exodu do Itálie“. Anna za druhé války odešla na pár let na Moravu (např. v Jevišovce je doposud chorvatská společnost). Po válce zůstala jen Annina rodina a soused (Slavoj, pronajímatel pokojů). Do zbylých vyprázdněných domů se nastěhovali, podobně jako u nás v Sudetech, lidé z různých míst. Stát daroval Anně a Slavojovi dům, ve kterém žili, ale pozemky znárodnil. Dodnes jí zahrada, kterou obdělává, nepatří.

Radan navazuje na matčino vyprávění a povídá o tom, jak se Rustiga proměnila od 80. let minulého století. „Vesnice Rustiga, kde žijeme je původní osídlení. Turismus se začal rozvíjet hlavně koncem 80. let., asi kilometr odsud vyrostla nová Rustiga, která je prakticky pouze turistická (zaměřená na masový turismus). V místě nové turistické Rustigy byly lesy, divocí zajáci a bažanti. Dnes je nová Rustiga shluk apartmánů, několik letních restaurací, jeden hotel, supermarket a recepce pro registraci turistů“. Radan dále říká: „Nejdřív obyvatelům staré Rustigy vláda naslibovala modernizaci silnic a lepší infrastrukturu (poštu, restauraci, vyasfaltované silnice), když budou souhlasit s výstavbou turistické vesnice (nové Rustigy), ale nakonec zůstalo u příjezdové asfaltky, telefonních a elektro rozvodů a samoobsluhy. Ani slibované pěší zóny, korza na pobřeží, lepší infrastruktury, ničeho jsme se nedočkali“. Radan také říká, že za občanské války do

Rustigy nikdo nejezdil a spousta slovinských majitelů z obavy před válkou prodala své apartmány v nové Rustize.

Ve stejném duchu o rozvoji za posledních 30 let mluví i Lucie, když navazuje na Radanovo vyprávění, říká: *„Ve staré Rustize byla původně škola, obchod a místo olivových hájů, broskvoňové sady s výbornými broskvemi. Dnes je tu jen několik domů, ve kterých žije necelých 40 lidí. Je tu jedna zchátralá hospoda, která už leta nefunguje a autobusová zastávka“*. A vedle ní smutně stojí pomník padlým z druhé světové války. Radanova a Luciina výpověď ukazuje, že za posledních 30 let tím, že se postavila turistická vesnice nedaleko Rustigy, rozvoj v Rustize stagnuje.

6.3. Korupce, registrace v recepci

Michaela a Lucie hovoří o otevřené korupci a o bezmoci cokoliv ovlivnit. Lucie říká: *„Korupce je všude, však to znáte. Nemáme kontrolu, co se v místě děje. Nikdo nic neví. Například někdo odváží římské kameny z Puly, které patří všem a použije je k soukromým účelům“*. Slavoj (soused, pronajímatel pokojů): *„Místní z původní Rustigy se obávají další hromadné výstavby. Development apartmánů je většinou slovinský, protože Slovinci to sem mají blízko a jsou ekonomicky silnější než Chorvaté“*. Michaela souhlasí se Slavojem a říká: *„Pozemky skupují Slovinci a stavějí apartmány. Díky změně zákona omezujícího výstavbu u moře hrozí, že se pobřeží zničí. Neměří se při vydávání povolení rovným dílem“*, naráží na korupci a Slavojova žena Vera souhlasí.

Lino se přidává a říká: *„Když pracuji v recepci, vidím, kdo přijíždí a také to, že přijíždí stále více lidí. Problém je, že tu není hostům moc, co nabídnout. Vláda tu moc neinvestuje a nedá se spoléhat na to, že lidem bude stačit jen moře.“* S Linem souhlasí i Michaela, když říká, že: *„Do místního rozvoje místní vláda neinvestuje“*. Souhlasí i Lucie, která říká: *„Není divu, že někteří majitele apartmánů v nové Rustize je prodávají, když tu nic není.“* Naráží na svou kamarádku, která chce jako řada jiných lidí, prodat svůj apartmán v nové Rustize a koupit si apartmán v místě s lepší infrastrukturou. Radan se shoduje s Linem, Michaelou a Lucii, že tu hostům není, co nabídnout. *„Každý, kdo sem přijede, zjistí, že kromě moderní dálnice a několika hlavních komunikací převažují prašné cesty. V zimě je to docela problém, když hodně naprší a fouká, je dobré mít auto s pohonem*

na čtyři kola“. Dále říká, že stát tak de facto spoléhá na turismus, který živí drobné podnikatele a neinvestuje do rozvoje místní ekonomiky.

U hostitelů převládají představy o tom, že stát by měl zajistit rozvoj místa, aby bylo turistům, co nabídnout. Lidé si podle slov hostitelů „*musí pomoci sami*“ a tak podnikají někdy i nelegálně. Stát, který přichází o daně, se snaží regulovat černé podnikání například tím, že se každý turista po příjezdu musí registrovat v recepci a zároveň zaplatit pobytovou taxu do elektronické pokladny. Černé podnikání může být vnímáno také jako druh rezistence vůči globálním tlakům, jako možnost „nejvíce subordinovaných... na bázi jejich každodenní materiální zkušenosti penetrovat a demystifikovat převládající ideologii“. (Mitchell, 1990: 549)

Recepce – příklad černé ekonomiky poháněné frustrací

Při svém příjezdu do Rustigy zajde většina hostů do turistické kanceláře tzv. recepce, která slouží jako informační kancelář a registrační místo pro turisty v jednom. Turisté, kteří nemají zajištěné ubytování předem, sem přijdou také proto, že hledají informace o vhodném ubytování. Zaměstnanci (obvykle jsou zde 2 až 3 mladí brigádníci) jim poskytnou nejen informace o ubytování, ale také jim sami, na základě jejich požadavků, nějaké nabídnou.

Ubytovatelé jsou povinni nahlásit každého hosta po jeho příjezdu na recepci, aby tak nedocházelo k ubytování na černo. V praxi to vypadá tak, že ubytovatel požádá hosta, aby se na recepci došel zaregistrovat a nahlásil ubytovatele. V několika případech, které jsem vysledovala, Lucie tak neučinila hned po příjezdu, ale se zpožděním, které umožnilo zkrátit oficiálně zaregistrovanou dobu pobytu. Lucie tuto praxi vysvětluje tím, že vláda zvýšila odvody za poskytování ubytování, což podle ní přivede pronajímatele na buben, vzhledem k tomu, že sezona je v Rustize krátká. Stěžuje si, že vláda místo toho, aby budovala hotely a turistickou infrastrukturu, která by pomohla i místním provozovatelům turistických služeb, přenáší všechnu odpovědnost na drobné podnikatele. „*Kdyby nás nebylo, tak sem nikdo nepřijede*“. Úmyslné opomenutí registrace po příjezdu však není výhodné jen pro ubytovatele, ale také pro hosty, protože za každý den registrace je host povinný zaplatit 20 kun.

Při svých opakovaných pobytech Lucii nabízím, že mě nemusí registrovat. (Chci Lucii pomoci a zároveň chci sama ušetřit.) Luciina reakce je zpravidla nervózní. „*Někdo*

by mohl vidět tvoje auto a udat mě, že neregistruju hosty.“ Nejdříve se tváří, že v žádném případě nechce, ale přesto vycítím, že by ráda, ale že to z nějakého důvodu nebude riskovat. Rozpovídá se o tom, že mezi ní a dvěma sousedními ubytovateli panuje velká rivalita, která samozřejmě nepochází od ní, a že si navzájem závidí turisty, kterých mívá ona někdy víc než soused. Dalším místem sváru je jejich společné parkoviště, které je přesně rozdělené na počet míst a sousedé se velmi zlobí, když Luciini hosté zaberou jejich místo.

Když jsem v Rustize neměla auto, zdálo se, že mě nikdo ze sousedů nemůže bezpečně lokalizovat. Navrhla jsem Lucii, aby mě tentokrát neregistrovala. Společnými silami se podařilo registraci pozdržet a zaregistrovat místo 4 týdnů posledních 8 dní. Naštěstí v tu dobu na recepci pracoval Luciin syn Lino, který ohlídal, aby registrace proběhla tak, jak jsme se s Lucií domluvily. Lucie mi při té příležitosti řekla, že taková domluva je možná jen s hosty jako jsem já, tedy s lidmi z post-komunistických zemí, kteří pochopí jejich situaci. Podle Lucie: *„lidé z bývalých socialistických zemí mi rozumí v tom, že je třeba si pomoci“*.

Lucie se snaží omluvit situaci i nás obě tím, že závisí na příjmu z turistického ruchu, a hovoří o korupci, která je všudypřítomná a skrytá. Sama se cítí být obětí korupce velkých. Lidé zde závidí, proto musí být opatrná. Když jsem se ptala ostatních českých a slovenských hostů, jestli se na recepci zaregistrovali, řekli, že se registrovali na poslední 2, 3 a dokonce 1 den. Ale může to být i výjimka, protože jiných hostů jsem se neptala a je možné, že nápad na pozdržení registrace dostali samotní hosté, protože chtěli ušetřit. Rozhodnutí o pozdržení registrace vzniklo následně v procesu vyjednávání mezi hosty a Lucií.

6.4. Odlišné představy o sociální konstrukci prostoru

V souvislosti se snahami o diferenciaci a modernizaci chorvatského turistického průmyslu, který až do dnešní doby postrádal jednotnou strategii, se v současnosti projednává změna územního plánu na území Rustigy a přilehlého okolí, která má umožnit výstavbu prvního chorvatského komplexního letoviska Porto Luciccio Resort. Porto Luciccio Rezort se má skládat z luxusních hotelů s fitness-centry a lázněmi a jinými společenskými zařízeními. Podle plánu má letovisko čítat téměř 500 objektů. Mimo to se

počítá se stavbou přístavu pro 350 lodí a golfového hřiště za 200 milionů eur, podle návrhu světoznámé projekční společnosti Nicklaus Design, která se zabývá navrhováním luxusních golfových hřišť.

Americký golfista Jack Nicklaus přijel do Chorvatska v roce 2006 podepsat smlouvu na výstavbu hřiště s tehdejším premiérem. Nicklaus přijel i do Rustigy, aby si obhlédl zalesněné pozemky u moře, které se mají pod jeho vedením změnit v golfové hřiště. Na své návštěvě nedalekého ostrova Malý Briuni se sešel s Robertem Bradi ředitelem developerské společnosti AB Lucis z Vodnjanu, který měl projekt Porto Luciccio Resort na starosti a uzavřel s ním obchodní kontrakt. Když se novináři zeptali Nicklausa, jestli má nějakou vizi o tom, jak bude budoucí golfové hřiště vypadat, odpověděl: „*Samozřejmě, že mám. Stačí se jen podívat kolem; ten pohled na moře je krásný. Musíme využít výhody, které tento pozemek nabízí, a akcentovat krásu moře*“. Aby ovšem developeři mohli využít výhod, které pozemek nabízí, musí nejdřív vykácet rozlehlý smíšený les, jako náhradu ovšem slibují vysázet novou zeleň. Vykácení navíc podle nich omlouvá skutečnost, že na Istrii je lesů dost. V současné době má plán na starosti developerská společnost Kermas Global, která „*skutečně globální vizi*“. Jako hlavní benefit pro obyvatele a místo developeři považují vytvoření nových pracovních příležitostí, přilákání bohatých turistů, jejichž příjmy obohatí státní pokladnu a zlepšení životního prostředí. (Plán na výstavbu je k dispozici na úřadu ve Vodnjanu, kde se mnou nechtěli mluvit, protože v současnosti o projektu nic neví, „*je kolem projektu chaos*“ a odkázali mě na plán zveřejněný na internetu).

Geograf Paul Robbins, který se věnuje tématům spojených s ekologickými změnami a jejich společenskými důsledky, upozorňuje na to, že ekologické změny nelze nahlížet apolitickým prizmatem označujícím za původce změn a krizí nedostatek a modernizaci, ale je třeba uplatňovat hlediska politické ekologie, která říká, že ekologické systémy jsou politické a je třeba zkoumat politické důvody nikoli jen následné symptomy, které stojí v pozadí ekologických změn ve společnostech. Robbins zdůrazňuje, že využívání prostředí a zdrojů se neděje nevinně, neprobíhá symetricky a výsledky zpravidla reprodukují již stávající asymetrie ve společnosti a to nejen pokud se týká projektů probíhajících ve třetím světě. Ekologické změny probíhají v rámci šíření dominantního západního diskurzu, který určuje, jak má prostředí vypadat (Robbins, 2012: 20). Robbins zároveň říká, že navzdory marginalizaci, kterou ekologické změny v rámci nových režimů prostředí místním lidem přinášejí, poskytují režimy prostředí místním skupinám nové příležitosti a imperativy k

politické reprezentaci. Podle Robbinse tyto skupiny představují novou formu politické akce, která ve svých ekologických aktivitách spojuje rozdílné lidi napříč třídami, etniky a pohlavími; nové režimy prostředí tak kromě vykořisťování a devastace dávají vzniknout environmentálním subjektům, identitám, které se posílí novým kolektivním vědomím, spojují v kolektivní akci. (Robbins, 2012: 216-217)

Mezi provozovateli apartmánů v Rustize panují konkurenční vztahy. „*Lidé si tu závidí*“. (Lucie) Interakce mezi místními však nemají pouze konkurenční povahu. Příkladem spolupráce mezi provozovateli apartmánů a dalšími občany je jejich společné úsilí (kolektivní akce) regulovat výstavbu hotelového komplexu Porto Luciccio Resort. Obava z globálních sil navzájem spojuje lidi, kteří jsou za běžných podmínek konkurenti; jak podotkl Tim Ingold při přednášce v Praze: „*Diskontinuity umožňují život*“. Přestože si hostitelé přejí modernizaci místa a nový turistický rozvoj, mají odlišné představy o tom, jak má moderní rezort vypadat. Představy většiny místních lidí se liší od globálních představ, týkajících se sociální konstrukce „*jejich*“ místa.

Environmentální devastace se dá konceptualizovat jako problém spjatý s kolektivní akcí, který si vyžaduje širší společenská řešení s využitím lokálních znalostí. Někteří hostitelé v Rustize se v poslední době stále více zapojují do debat týkajících se změn spojených s životním prostředím a formují v nich své sociální cíle. (Nově vzniklé diskurzy odráží zájem lidí o životní prostředí například i na lingvistické úrovni, kdy se dříve odborná slova postupem času stala součástí běžného slovníku.) Hostitelé v Rustize (např. Lucie, Radan, Slavoj, Vera) uznávají nutnost rozvoje a schvalují plány na diferenciaci turismu ve vesnici, ale protestují proti výstavbě komplexu v navrhované podobě, protože se domnívají, že zamýšlená výstavba naruší jejich životní prostředí i charakter místa, například jim znemožní přístupovou cestu na pláž, a v neposlední řadě ohrozí jejich podnikání, čímž negativně ovlivní jejich žitou realitu. Nespokojení lidé, kteří jsou jinak v konkurenčních vztazích (tj. konkurují si nejen ubytovatelé ale i slovinští majitelé apartmánů s místními, protože místní je spojují s nebezpečím slovinského developmentu, který je zde zatím největší), se stávají environmentální subjekty tak, jak o tom mluví Robbins. Jsou aktivní na úřadu ve Vodnjanu, kde se snaží jednat s úředníky a prosazovat vlastní zájmy stran rozvoje Rustigy; například sepsali petici, která se týká příjezdové cesty na pláž. „*Ale velká část podpisů je od slovinských občanů, kteří mají domy v nové Rustize a mají tam také své sdružení, které je zaregistrováno ve Slovinsku a místní úřad tyto podpisy nebere v potaz, protože signatáři tu nežijí trvale*“. „*Úředníkům ve Vodnjanu je*

osud Rustigy jedno, protože jich se změny přímo netýkají“, říká Lucie a Slavoj doplňuje, že lidé, kteří žijí blíž ve vnitrozemí např. ve Vodnjanu, se o trvale udržitelný rozvoj na pobřeží nestarají a prosazují komerční zájmy.

Hostitelé si uvědomují, že kromě toho, že rozsáhlá výstavba zničí krajinu, ve které žijí, změni výstavba *tourist gaze* jejich hostů. Hosté, vyhledávající klid, přírodu a volný prostor se přesunou na jiná místa a noví turisté, lákáni luxusními službami hotelového komplexu a golfem o jejich ubytování zájem mít nebudou. Individuální turismus vystřídá turismus masový a drobní ubytovatelé buď přijdou o práci, nebo budou muset pracovat v hotelovém zařízení vlastněném cizím kapitálem. Obávají se také toho, že přijdou o své zahrady, které doposud obhospodařují a které slouží k rekreaci jejich hostů. Hostitelé protestují proti globálním silám, které se materializují prostřednictvím architektury, která přináší hlavně „globální vizi“, jak hlásí společnost Kermas, a nerespektuje vizi lokální.

Za největší přednost plánovaného rezortu *developeři* považují prostor, který je měřítkem luxusu. Geolog Václav Cílek mluví o „krádeži horizontu“, a zdůrazňuje, že „hierarchie sídelního horizontu reprezentuje hierarchii hodnot“. (Cílek, 2007: 71) Porto Luciccio Resort s golfovým hřištěm a Lucinou by ohrozil hodnotový systém místních lidí tím, že by jim například zrušil přístupovou cestu k moři, které je důležitým konstituentem istrijské identity. (Orlić, 2012) Z tohoto pohledu plánovanou stavbu turistického komplexu v Rustize vnímají někteří lidé jako akt násilí. Jsme sociální tvorové a násilí uniká kategorizaci: „Násilí je v oku pozorovatele“. (Scheper-Hughes, Bourgois, 2004: 4).

V rámci výzkumu reakcí na zamýšlený hotelový komplex jsem zkoumala, jaké obrazy hotelového komplexu mezi místními cirkulují a jak je předkládají turistům, jaké prostředí jimi konstruují. „*Bude to obrovský komplex a bude to hrozně moc aut a lidí*“ (Radan). „*Bojím se o přírodu*“ (Lucie). „*Zničí se tím celé místo, kdoví kdo sem bude jezdit*“. „*Bude se tu ještě víc prášit*“. (Anna) V reakci na ohrožení vytváří Lucie a sousedé obrazy o „*krásném, ohroženém místě, které je potřeba zachránit*“. Nabádá hosty, kteří osobně znají nějaké bohaté lidi, aby jim pověděli o Rustize a doporučili jim zde investovat. „*Řekněte jim, jak je tu krásně, ať koupí místo včetně rozsáhlých pozemků, které mohou zachovat zčásti volné a zčásti zastavit*“. Sousedka chce napsat dopis šejkovi, který zde byl na dovolené, jestli by místo nekoupil a nezachránil jej před zkázou. „*Chci mu napsat dopis, možná bude mít zájem toto krásné místo koupit a zachránit ho*“. Z reklamních

důvodů zmiňují jména slavných při utváření lokálních obrazů: „*Dr. Oetker a Schumacher mají domy na Istrii, ale ve městě a tak asi nebudou mít zájem o naše místo*“.

V případě představ o zamýšleném hotelovém komplexu se dá říci, že hostitelé (a někteří hosté) mají odlišné představy o sociální konstrukci prostoru, resp. svého místa, než mají developeri, jako představitelé představ globálních. Významy o tom, co je „*moderní turistický rezort*“, jsou v různých kontextech nově konstruované a vyjednávané. Co se týče obrazů, které hostitelé hostům o rozvoji v místě předkládají, tyto obrazy odrážejí představy hostů o místě. (Hosté hledají klidné přírodní pláže, volný prostor, přírodu, atd.) „*Ať to koupí někdo, kdo část zastaví a část nechá volnou*“. Hostitelé hájí environmentalistické zájmy, o kterých tuší, že jejich hosté zastávají, a snaží se získat jejich podporu a v pozitivním slova smyslu využít jejich pomoci v prosazování svých představ o sociální konstrukci místa.

6.5. Nelegální rybolov, technoparty, vojenský prostor

Podobně jako plánovanou výstavbu hotelového komplexu i nelegální rybolov vnímají někteří místní jako násilí páchané na jejich místě v zájmu turistického rozvoje. Rybolov byl v Rustize vedle zemědělství tradičním zdrojem obživy. „*Za Tita měli místní privilegium, že v kanálu mezi Rustigou a ostrovy Briuni, kde měl Tito dům, nemohli lovit cizí*“, říká Radan. Lucie si stěžuje, že: „*dnes přichází na pláž turisté a pracovníci restaurací a loví a sbírají plody moře bez povolení*“. I když zároveň chápe, že „*lidé se musí nějak žít, ale ne na úkor devastace přírody*“. „*Stát by měl zajistit lidem práci*“. Sama kupuje ryby v hypermarketu v Pule, protože je to levnější. Michaela se ve svých obavách o moře v souvislosti s nelegálním rybolovem přidává: „*Lidé drancují podmořský život, loví mušle, a prodávají je do hospod. Místní i turisté loví ryby bez povolení*“. Podobné je to s těžbou kamenů z mořského dna, nebo odnášením kamenů z pláže. Michaela říká: „*Několikrát jsem viděla, jak si celá rodina bere kámen z pláže a strká jej do auta. To je krádež. Když vezmete kámen v Turecku a na hranicích Vás chytí, tak máte problém. Tady je to každému jedno*“. Představy spjaté s ilegálním rybolovem vyvolávají u Lucie, Radana a Michaely podobné reakce jako představy o plánované výstavbě hotelového komplexu. Rybolov vnímají jako násilný čin, který je způsoben zájmem turistů o mořské pokrmy v restauracích. Také odnášení kamenů z mořského dna a z pláže cítí jako násilné počínání, vyvolané touhou po suvenýru z přírody. Moře a kameny jsou důležitými

konstituenty istrijské identity (Orlić, 2012) Hostitelé kameny zmiňují v různých kontextech, „z našich kamenů, které Italové odvezli, byly postavené Benátky“, ale nejčastěji, že je někdo odněkud vzal. „Vzal kameny z Puly, „ukradli kameny z našeho domu“, atd. To se v kontextu konstrukce identity dá interpretovat jako strach o identitu, která je ohrožena, že jí někdo zvenčí „vezme“. Podobně se dají interpretovat i citlivé reakce hostitelů na to, co je společné moře a co je moře „lokální“. Například Italům hostitelé zazlívají nespravedlivé kvóty na lov ryb, že „Italové vylovují moře“ a „jejich“ (tj. chorvatské) ryby, prodávají draho ve „svých“ restauracích jako italské ryby.

Technoparty u moře

Dalším příkladem rozvoje turismu, který budí nejednotné reakce, je každoroční technoparty pořádaná na pobřeží nedaleko od Rustigy (směrem k Pule). Michaela a Lucie (a údajně i jiné ženy) tuto formu turistického ruchu vidí jako způsob neokolonialismu, který využívá ekonomickou situaci na Istrii ke svým cílům. Mezi lidmi kolují představy o tom, že bohaté děti ze Západu přiletí svými soukromými letadly na několik dní na Istrii, užívají drogy, pouští hlasitou hudbu, která se rozléhá až do Rustigy, a která ruší nejenom lidi, ale také zvířata. „V místě udělají strašný nepořádek, chovají se zvrhle, ale Istrie jim to umožní, protože z nich někteří mají peníze. Například taxikáři z Puly se na technoparty těší každý rok, protože okrádají na jízděm zdrogovanou mládež“. Lucie říká, že: „tito lidé (cizí turisté) kazí naši mládež, kterou my vychováváme slušně“. Lucii vadí, že její syn na party také jde. Lucie tematizuje představy o zdravém a slušném životě zde na Istrii v kontrastu s představami o „zkaženém bohatém Západu, který si kupuje pobřeží na své zkažené zábavy“. Ve svých představách svou identitu konstruuje jako nadřazenou vůči západním zemím, které vnímá jako symbol prosperity, ale domov na Istrii vnímá jako symbol čistoty. (Gardner, 1993) Mluví doslova o „nepořádku a špíně, která po party zůstává“. Michaela a Lucie taky mluví o „strašném“ hluku, (resp. o znečištění hlukem), který uslyším, až party vypukne. Představy o znečištění Lucii a Michaele pomáhají konstruovat představy o sobě, jako o čistých a o turistech ze Západu jako zkažených. Musím se však přiznat, že přesto, že sdílím obavy hostitelů o životní prostředí v Rustize, žádný hluk jsem nezaregistrovala. Lucie mě upozornila na vzdálené ozvuky a až teprve tehdy jsem zaznamenala, že party začala. Významy o tom, co je a není hluk, jsou kontextuální a vyjednávané.

Lino a kamarádi naopak říkají, že „*party je fajn a nic hrozného se tam neděje*“. „*Jen se tam stavíme s kamarády a nic neděláme*“. „*Je tam spousta lidí z ciziny a to je zajímavé*“. Chtějí, aby se technoparty konaly i v budoucnosti. Představy spjaté s technoparty jsou pro ně naplněny nadějí a touhou po setkání s „Jiným“, které jim může otevřít cestu k novým obsahům vznikajícím v procesu glocalizace. (Tím také ukazují, že v době výzkumu panuje názorová rozrůzněnost ohledně organizování technoparty, která odráží genderové a generační rozdíly).

Vojenský prostor

Místní lidé také vyjadřují strach z toho, že se zastaví prostor vojenské základny, který se nachází v bezprostředním sousedství Rustigy. Byl používán až do období bývalé Jugoslávie a je od té doby uzavřený. Dnes jsou ostatné dráty na mnoha místech potrhány a člověk se tak dostane až do samého středu prostoru, jímž je stará rakousko-uherská vojenská pevnost, která sloužila jako ochrana vojenského přístavu v Pule. Z pevnosti zbyla poničená stavba, obvodové zdi a držák na obrovská děla. Část pevnosti je zničená pravděpodobně leteckým nebo dělostřeleckým bombardováním. Radan a Lucie říkají, že je vojenský prostor v podstatě výhodou pro Rustigu, protože skýtá útočiště turistům, kteří preferují soukromí a divokou pláž. Místní se však bojí, co se s prostorem stane v budoucnosti. Kdo jej koupí a co tam udělá. Lucie říká: „*Nám obyčejným tu nikdo nic neprodá a tak nemáme žádnou kontrolu nad rozvojem místa*“. (Sama se pokusila odkoupit zahradu, kterou mají před domem v bezplatném pronájmu, ale nedalo se. Několik místních sousedů, kteří jsou v podobné situaci, se cítí bezmocní, protože majetkové poměry nejsou vyjasněny a nikdo dnes neví, komu pozemky v současnosti patří).

6.6. Představy o dalším rozvoji místa

Jako pozitivní příklad umírněného turistického rozvoje jsou vnímány změny, které se udály ve Fažaně, bývalé rybářské vesnici vzdálené několik kilometrů. (Turistický ruch se tam rozvíjel již začátkem 20. století.) Změna z ospalého nudného přístavního městečka v rušné kulturní místo se uskutečnila především díky bývalé starostce, respektované

učitelce, která chtěla udělat něco pro lidi a měla zájem o rozvoj města. Dala dohromady místní lidi, kteří se zapojili do rozvoje města, a získala fondy na opravu. Dohodla oddělení Fažany od Vodnjanu, pod jehož správu spadala, ale který „jen vybíral daně a pro Fažanu nic nedělal“. Vodnjan podle hostitelů na rozvoj nedává peníze a jen odčerpává z peněz, které vyprodukuje místa na pobřeží jako je Rustiga. Společnými silami starostka s obyvateli městečka vybudovali pěkné centrum, které se ovšem dnes potýká s problémem parkování a nadměrným turismem. Někteří si myslí, že by bylo dobré zavést vláček pro turisty a omezit příjezd aut. Místní si také stěžují na vysoké parkovné, 8 kun je pro ně moc. Fažana je dnes turisticky atraktivní, opravená a s dobrou infrastrukturou právě díky společné iniciativě radnice a místních občanů, což je v Rustize podle hostitelů nemožné, (o rivalitě mezi místními již byla řeč).

Pro hostitele je důležité prodloužit turistickou sezónu. Hostitelé zdůrazňují například krytý bazén u moře, který by turisté používali i mimo sezónu, když je chladné moře, čímž by se částečně řešil problém sezónnosti jejich podnikání. Lucie chce modernizaci, ale ne na úkor přírody. Lucie by kromě bazénu, chtěla fitness, cyklostezku a běžeckou dráhu. Jak už bylo řečeno, hájí environmentalistické stanovisko, čímž reflektuje představy o neznečištěném prostředí, které mají její hosté. Turismus by celý rok nechtěla, protože si příroda i ona musí odpočinout. „Člověk musí žít“. Zde se její představy liší od globálních představ masového turismu, které by rády využily místo i hostitele naplno. Zároveň jsou v tomto bodě Luciiny představy nejasné. Z dalšího pozorování vyplynulo, že Lucie jako environmentalistka není zásadová, ale je praktická a situační. V zájmu rozvoje svého podnikání si představuje umírněný stavební rozvoj, který by nicméně změnil tu podobu pobřeží, kterou oceňují její hosté.

Lucie, Radan a soused Slavoj zdůrazňují, že je potřeba opravit molo. Molo je mimo jiné pro místní lidi místem setkávání, kam si přicházejí na večer zaplavat. Večer zde rybáři loví ryby na světelné návnady. „Vítr a vlny molo ničí, a brzy spadne“. Říkají, že: „molo naposledy opravili vojáci z nedaleké základny, ale už se rozpadá, protože i základna je už leta opuštěná“. Stěžují si, že místní vláda nedá na opravu mola peníze. Lidé si také stěžují, že tu chybí sprchy. „Vše se investuje jen do větších turistických míst. Tady na to kašlou“. Další představy o rozvoji, ve kterých se shodují, jsou obnovení restaurace a obchodu, které tu kdysi bývaly.

Rustigu charakterizuje multivokalita ohledně dalšího rozvoje. V řadě situací se místní nemohou na svých představách o dalším rozvoji shodnout. Například před rokem nastal mezi místními konflikt o tom, jestli se u mola může konat ohňostroj. Vera říká: „*Část lidí chtěla místo mezi borovicemi u mola určit jako místo, kde se budou konat místní ohňostroje*“, které by mohli navštěvovat i turisté. „*Část lidí to považovala za nebezpečnou hrozbu požáru. Konflikt nakonec vyhráli ti, co se obávali o bezpečnost háje*“. Kromě zmíněné technoparty, na kterou se liší názory mezi staršími a mladými se liší názory i ohledně plánovaného golfového hřiště. Starší lidé se obávají o okolní borové háje, ale Lino a jeho kamarádi si naopak myslí, že golfové hřiště místu prospěje a sami doufají, že se naučí hrát golf. Lino z legrace říká, že by se mohl stát golfovým instruktorem. Borové háje a rozvoj v jejich místě jsou důležité téma i historicky, protože už v minulosti (asi před 50 lety), když tu ovce spásaly louky, se ovce rády pásly i na čerstvě zasázených borovicích. Tehdy zasáhl Luciin otec a zakázal pastvu v lesíku.

Obecně se dá říct, že představy hostitelů (v době výzkumu) jako součást „sdíleného mentálního života“, (Strauss, 2006) odrážejí všeobecné zklamání z dosavadního rozvoje místa a jejich nedůvěru k místní vládě. Hostitelé se cítí oklamání vládou, která jim naslibovala rozvoj, který nesplnila. Když hostitelé hovoří o turistickém rozvoji oblasti, často se identifikují s rolí oběti. Zmiňují to, že nemají nad ničím kontrolu a jsou na tom zle. Mají pocit, že osud místa je v rukách globálních sil, které spojují s oficiální vládou. Podle hostitelů dosavadní rozvoj turismu vedl k tomu, že stát spoléhá na soukromé podnikání v turismu a nevytváří pracovní podmínky. „*Původní zemědělství nefunguje a nic nového nevzniká. „Dnes je v Rustize většina lidí buď nezaměstnaná, nebo pracuje sezónně v turismu, rybolovem a prací v zemědělství se jen přizívují*“. Tyto frustrace vedou k tomu, že jsou hostitelé ochotni podporovat šedou ekonomiku, kterou se stát snaží neefektivně kontrolovat. Neodvádění daní se stává způsobem, jak odolávat státní moci a kontrole. Obrazů bezmoci hostitelé používají v interakcích s turisty i strategicky tak, aby s nimi hosté soucítili a případně pochopili jejich jednání.

Je důležité však říct, že přestože se hostitelé někdy cítí oběťmi globálních sil, ve skutečnosti je jim vlastní aktérský přístup. Obavy z globálních sil dokonce spojují lidi, kteří si za jiných podmínek konkurují. „V samém srdci mocenského vztahu je vzdor vůle a neústupnost svobody, jež bez ustání moc provokují“. (Foucault, 2003: 218) Jejich reakce na rozvoj místa jsou motivovány strachem o životní prostředí, (společně se obávají o okolí, kterému hrozí, že jej pohltí rozvojová výstavba), a obavami z toho, že se s novým

rozvojem změny tourist gaze, představy i očekávání jejich hostů, což by ubytovatele v konečném důsledku připravilo o zákazníky. Jejich reakce jsou motivovány také strachem z vytváření nových závislostí a asymetrií. Bylo by zajímavé sledovat jejich snahy o vyjednávání budoucího rozvoje místa mezi sebou i ostatními zúčastněnými, protože podle informací z jara 2015 není jasné, jak se situace bude dál vyvíjet a k jakým změnám v blízké budoucnosti v Rustize dojde.

Na konec uvedu ještě jeden zdroj ohrožení, který hostitelé tematizují v souvislosti s migrací a rozvojem turistického ruchu. „Problémem“ pro rozvoj turistického ruchu je přítomnost Romů v nedalekém Vodnjanu, kteří se podle hostitelek *„přistěhovali z Východu“*. Hostitelky o Romech rozvíjejí představy plné ohrožení, které legitimizují všeobecným míněním o Romech. Postavení Romů v Chorvatsku je „na papíře“ rovnocenné od dob vzniku samostatného Chorvatska, nicméně v době nacionalisticky orientované vlády byla přítomnost menšin nevíтанá. (Cvitanic: 51-53) Podle Lucie mají ve Vodnjanu problém s nepřizpůsobivými Romy, což dokládá příkladem své kamarádky, která ztrácí hosty v turistických apartmánech díky tomu, že sousedí s Romy. *„Chudák, kvůli Romům a jejich chování, přišla už o tolik hostů“*. Michaela říká: *„Na Romy i na radnici bych hodila bombu, protože od té doby, co tam žijí (Romové) je město zanedbané a ceny realit jsou znehodnoceny“*. Také hovořila o tom, že tu Romové nebývali a že jsou místní byty díky nim takřka nepronajímatelné, což zdokladovala příkladem kamarádky (podobně jako Lucie), která pronajímá byt ve městě a několik hostů jí uteklo, protože Romové ze sousedství dělali hluk. Hostitelky dále vysvětlovaly i ostatní aspekty „nepřizpůsobivého“ chování Romů, jakými jsou například jejich zanedbaný zjev, hlučnost a také to, že neposílají děti do školy a nepracují. Cvitanic mluví o diskriminaci menšin jako o jedné z hlavních příčin nerovností v chorvatském školství, která se projevuje také v nízké účasti dětí z etnických menšin na školní docházce. (Cvitanic: 74)

Přítomnost Romů je místními prezentována v kontextu turistického rozvoje jako nebezpečí, jako strach z Jiného. Hostitelky potvrzují již zmiňovanou Saidovu úvahu o konstrukci identity ve spojení s přístupem k moci. Ukazují totiž, jakým způsobem slouží představy o Romech, kteří se sem přistěhovali *„z východu“*, ke konstruování identity hostitelů. Z rozhovorů s hostitelkami vyplývá, že prozápadně orientovaní Istrijci konstituují svou identitu v nadřazeném postavení vůči Romům, příšedším z východních zemí. Identita Romů je přitom dána jejich špatným sociálním postavením, omezeným přístupem k moci a v neposlední řadě jejich odlišností. (Anderson v úvaze o rasismu

hovoří o „neviditelném barevném štětcí“, který má moc rozlišovat. (Anderson, 2008: 162)) Jak upozornil už Frantz Fanon, černá barva v bílé společnosti symbolizuje zlo, hřích, bídu, smrt, válku, sílu, která stojí v protikladu k bílé holubici míru, bílé nevinnosti: „Obětním beránkem bude pro bílou společnost – založenou na mýtech, jako je pokrok, civilizace, liberalismus, výchova, světlo, jemnost – síla, jež se staví proti šíření a vítězství těchto mýtů.“ (Fanon, 1952, 2011:138) a dodávám, že to o „obětním beránku“ může platit o to víc v situacích, kdy se majorita cítí bezmocná vůči globálním silám.

7. ZÁVĚR

Práce přiblížila, jak probíhají interakce mezi hostiteli a hosty v penzionu Lucía a jakými turistickými obrazy a představami jsou interakce konstruovány a produkovány. Představy hostů a hostitelů ve vztahu k turismu zkoumala v jejich proměnách a vzájemném působení tak, jak je bylo možné pozorovat v jejich materializovaných podobách. Místy se věnovala více perspektivě hostů, místy se soustředila na perspektivu hostitelů. Obě perspektivy jsou však spolu neoddělitelně spjaté a propojené; pomyslnou dichotomii hosté/hostitelé výzkum nerušil tím, že ji přímo popřel, ale dělo se tak zaostřováním procesu, ve kterém se dichotomie ustavuje a zároveň narušuje.

Ti z nás, kteří jsme někdy cestovali jako turisté a byli ubytovaní v domě hostitelů, se asi shodneme na tom, že perspektivy hostů a hostitelů se stýkají, někdy na sebe naráží a jindy jsou ve vzájemném souladu. V každém případě víme, že ať jsme v roli hostů či hostitelů, perspektiva, kterou nám nabídne někdo jiný, je na cestě k poznávání těch druhých i sebe sama nedocenitelná. Navíc dochází v rámci turistických interakcí často k výměně rolí mezi hosty a hostiteli, kdy se hostitel dočasně stává hostem a host hostitelem. V průběhu výzkumu jsem tohoto kontinua, kdy se z hostitele stává host, byla svědkem hned několikrát. Například, když hosté hostili na terase penzionu své hostitele, apod.

Tak jak nemohou existovat hosté bez hostitelů a hostitelé bez hostů, tak nemohou odděleně existovat ani jejich představy. Turistické představy jsou, podobně jako diskurzy a myšlenky, inherentní součástí sociální reality. Hosté i hostitelé (a další mediátoři), kteří se podílejí na utváření turistických představ, jsou součástí stejného typu reality, která

prochází neustálou proměnou. Hosty a hostitele proto v zásadě nelze od sebe oddělit a turistické představy jedněch nemohou existovat bez těch „Jiných“.

Lidé (hostitelé, hosté, i ostatní mediátoři), kteří se účastní poznávacího aktu, vždy již nějak rozumí světu a sami sobě. „Jejich vztah není vztahem představy k realitě - subjektu (ducha) k objektu (hmotě) –, nýbrž vztahem různých představ(ování) reality.“ (Barša na Antropoweb) V penzionu Lucia průběžně dochází ke stýkání představ hostů, hostitelů, cizinců i místních. Tyto představy jsem ovlivňovala svými představami i já, protože, poznání se neobejde bez intervence do zkoumané reality. „Aby se výzkumník mohl něco dozvědět o druhých lidech, musí se napojit na jejich sebe-rozumění. K tomu dochází tak, že jim výzkumník položí otázku, ať již obrazně, nebo doslova“. „Akt poznání pak spočívá v interpretaci odpovědí jiných lidských subjektů na otázky výzkumníka, které samy byly výrazem jeho předběžné interpretace“. (Barša na Antropoweb)

Výsledkem stýkání různých představ v penzionu a jejich vzájemného ovlivňování jsou nové významy, které vznikají jako součást nově vzniklých představ v turismu. Interakce se přitom neodehrává v sociálním vakuu, ale zúčastněné „strany zaujímají určité pozice v širších strukturách distribuce bohatství, moci, smyslu a uznání“. (Barša na Antropoweb) V penzionu probíhá neustálý boj různě mocných turistických představ, ve kterém se lokální snaží redefinovat místo a lidi. „Usilovný boj lokálních sil o globálně cirkulující turistické obrazy (imaginaries), v úsilí o redefinici lidí a míst potvrzuje to, že sociální konstrukce místa je doposud částečně procesem lokálního tvoření významů, součástí teritoriálních specifik, právních kontrol a ekonomického rozvoje, přes veškerou komplexnost, s jakou jsou lokality zapojené v transnacionálních ekonomických, politických a kulturních hnutích“. (Salazar, 2012: 877) Výzkum tak například ukázal, že představy související se sociální konstrukcí místa se mezi lidmi nejenom liší, ale že významy o tom, jak má prostor v Rustize vypadat a čemu má sloužit podléhají vyjednávání, při kterém vznikají nové významy vzešlé nejen z globálních, ale také z lokálních vlivů.

Hostitelé se v průběhu výzkumu nicméně cítí ohrožení globálními představami o sociální konstrukci „jejich“ místa, které by mohly výrazně proměnit jejich žitou realitu. (Když jsem hostitelům pověděla o výzkumu na La Gomeře, ve kterém autor mluví o turismu jako formě neokolonialismu, byli touto definicí nadšeni, že tak to cítí i oni). Turistický rozvoj, který by výrazně ohrozil jejich životy a podnikání, a který by vedl

k vytváření nových závislostí a asymetrií, vidí hostitelé jako násilný. Hostitelé by však přivítali umírněný rozvoj místa a investice do infrastruktury i rekreačního zázemí pro turisty, které by zajistily prodloužení sezóny přes rok. Někteří sdílejí globální představy materializované projektem Porto Luciccio o tom, jak má moderní rezort vypadat, alespoň v tom ohledu, že doufají, že projekt přinese nové pracovní příležitosti tak, jak to slibují developeři. Cirkulace příběhů a představ, které si hostitelé mezi sebou navzájem i se svými hosty vyměňují o nové výstavbě na pobřeží, fungují jako reprezentace, prostřednictvím nichž hostitelé konstruují svou lokální identitu jako komunitu, a zároveň se jejich prostřednictvím stávají součástí „nadanárodní komunity“ globálních významů a turistických představ.

Jsme součástí symbolického řádu, který je založen na nerovnostech a asymetriích, které mnohdy nejsme, pro jejich zažitost v našem sociálně utvářeném myšlení, schopni ani vidět. (Bourdieu, 2000). „Mnoho představ je strukturováno za pomoci dichotomií, které je někdy složité v praxi rozpoznat a které reprezentují svět v paradigmaticky spojených binominálech: příroda – kultura, tady – tam, muž – žena, uvnitř – venku, a lokální – globální“. Zde můžeme na základě výzkumu dodat ještě další: Sever – Jih, čistá Evropa – špinavý Balkán, světlý – tmavý, atd. Hosté i hostitelé čerpají představy z individuálních příběhů, metanarativů a vizuálních reprezentací, které cirkulují v globalizované společnosti. „Osobní představy interagují a jsou ovlivněny institucionálně založenými představami implikujícími moc, hierarchii a hegemonii.“ (Salazar, 2012) Institucionalizované představy, často založené na protikladech, které ovlivňují představy osobní, se ve výzkumu objevují například v podobě modernistických představ o přírodě a kultuře, neoliberálních představách o bohatém Severu doplácějícím na chudý Jih, apod. V práci šlo také o to ukázat, že místo jenom A nebo B může platit současně A i B, záleží na tom proč, jak a odkud na realitu pohlížíme.

Vztah hostů s hostiteli, ač ve své podstatě asymetrický, není statický, ale vyvíjí se dynamicky; hostitelé s hosty svou pozici vyjednávají. Asymetrii se hostitelé snaží zvrátit například tím, že vytvářejí vlastní obrazy, kterými chtějí „upravit“ některé turistické obrazy, které cirkulují mezi hosty. („Nejsilnějším“ proti-obrazem, který hostitelé mobilizovali, byl pravděpodobně obraz „matky“, kterým Lucie dočasně převrátila asymetrii ve vztahu host a hostitel.)⁵ V době výzkumu jsou představy hostů a hostitelů často ambivalentní a fluktuují mezi obrazy odlišnosti a podobnosti. Vztah mezi hosty a hostiteli je konstruován spíše představami podobnosti, které čerpají jak z osobních tak i

globálních představ, a které přispívají k šíření sounáležitosti a vzájemnosti prostřednictvím turismu. Představy odlišnosti, pramenící hlavně z institucionálně založených představ, vedle formování identit slouží k zdůraznění lokálních specifik v rámci globálních představ.

Zásadním příkladem zdůrazňování lokálních specifik, jak ze strany místních, tak i hostů a globálních aktérů je zamýšlená výstavba Porto Luciccio, která může, jak už bylo řečeno, výrazně proměnit místo i životy hostitelů a potažmo životy hostů, kteří v současné době Rustigu navštěvují. V budoucnosti Rustigy i mých hostitelů bude záležet, jak bude probíhat vyjednávání mezi hostiteli, hosty a ostatními globálními aktéry o sociální konstrukci místa a jaké reálné změny z vyjednávání nakonec vzejdou. Jestli se Porto Luciccio nestane architekturou, která ztotožňuje účel „konkrétního prostoru s jeho kvantifikovatelnými rysy“. (Veselý, 2008: 253)

Problematika budoucího rozvoje turismu ve vesnici a přilehlém okolí (hlavně na pobřeží) a sociokulturní změny s ním spojené by zasluhovaly samostatný výzkum, který otvírá cestu budoucím výzkumníkům a výzkumnicím, jež mají zájem o studium turismu v oblasti jihozápadní Istrie. Podle dostupných informací, které v současnosti máme, se region v blízké budoucnosti změní také pod vlivem přijetí nového zákona, kterým stát umožňuje na pobřeží výstavbu, která byla v minulosti zakázaná. Bude zajímavé sledovat proces vyjednávání nových významů, do kterého se kromě *globálních* pohledů zapojují i *lokální* znalosti a potřeby místních i hostů a dále sledovat, jestli se v zájmu diferenciaci a modernizace chorvatského turismu, (která je i z pohledu místních nutným krokem), podaří vytvořit takový sociální prostor, který bude přijatelný pro všechny strany. Na kolik budou *lokální* a *globální* hráči schopni se spolu domluvit, ukáže až čas.

⁵Detailnější studium toho, jaké lokální proti-obrazy mají sílu čelit globálním turistickým obrazům, a za jakých okolností mohou být hostiteli mobilizováni a s jakou úspěšností, se jeví jako možné téma dalšího výzkumu turistických představ. (Leite v Graburn, Salazar ed., 2014)

BIBLIOGRAFIE

- Anderson, B. (2008) Představy společenství. Praha: Karolinum
- Appadurai, A. (1990) Disjuncture and Difference in The Global Cultural Economy. *Theory, Culture and Society* 7: 295-310.
- Askjellerud, S. (2003) The tourist a Messenger of Peace? *Annals of tourism research* 30, 741-744
- Barša, P. Konstruktivismus a politika identity. <http://antropologie.zcu.cz/konstruktivismus-a-politika-identity>
- Barthes. R. (2005) Světlá komora – poznámka k fotografii. Praha: Fra
- Bartlová, M. (2006) Reprezentace. Kultura jako téma a problém dějepisectví. Brno: 2006. 63-70
- Beck, U. (1998) The Cosmopolitan Manifesto. *New Statesman*, March, pp 28-30.
- Bourdieu, P. (1998) Teorie jednání. Praha: Karolinum
- Bourdieu, P. (2000) Nadvláda mužů. Praha: Karolinum
- Bourdieu, P. (2012) Sociologické hledání sebe sama. Brno: Doplněk
- Brettel, C. (2000) *Theorizing Migration in Anthropology*. London, New York: Routledge
- Bruner, E. M. (1994) Abraham Lincoln as Authentic Reproduction: A Critique of Postmodernism. *American Anthropologist* 96(2): 397-415.
- Bruner, E. M. (2001) The Maasai and the Lion King: Authenticity, Nationalism, Globalization in African Tourism. *American Ethnologist* 28: 881-908
- Bruner, E. M. (2005) *Culture on Tour: Ethnographies of Travel*. Chicago: University of Chicago Press
- Burke, P. (2006) *Variety kulturních dějin*. Praha: CDK
- Cílek, V. (2007) *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán

- Cvitanic, M. (2011) *Culture and Customs of Croatia*. Santa Rusta: Greenwood
- Eriksen, T. H. (2002) *Etnicita a nacionalismus*. Praha: Slon
- Fanon, F. (2011) *Černá kůže, bílé masky*. Tranzit.cz
- Foucault, M. (2003) *Myšlení vnějšku*. Praha: Herrmann a synové
- Gardner, K. (1993) *Desh-Bidesh: Sylheti Images of Home and Away*, *Man* 8(1): 1-15.
- Gay Y Blasco, P. (2010) *The Fragility of Cosmopolitanism: a biographical approach*. *Social Anthropology* 18 (4): 403-409
- Gillis, J. (1996) *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton: Princeton University Press
- Graburn, N. H. H. (1983) *The anthropology of tourism*. *Annals of tourism research* 10, 9-33
- Gordon, B. (1998) *Warfare in Tourism Paris in WWII*. *Annals of tourism research* 25, 616-638
- Gluckman, M. (1940) *Analysis of Social Situation in Modern Zululand*. *Bantu studies*, 14:1, 1-30
- Hall, S. (1997) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE Publications Ltd.
- Hammersley, M., Atkinson, P. (1995) *Ethnography*. London: Routledge, 1995
- Hannerz, U. (1990) *Cosmopolitans and Locals in World Culture*. *Theory, Culture, and Society* 7 (2/3): 237-252
- Jamal T., Robinson M. (2009) *The SAGE Handbook of Tourism Studies* *SAGE Publications Ltd*
- Kearney, M. 1995. *The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism*, *Annual Review of Anthropology* 24: 547- 565.

- Latour, B. (2002) Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést „vědní studia“? *Biograf* (29): 41 odst.
- Latour, B. (2005) *Reassembling the Social*. New York: Oxford University Press
- Lewellen, T. (2003) *Political Anthropology*. Westport: Praeger Publishers
- Lewellen, T. (2002) *The Anthropology of Globalization*. Westport: Bergin&Garvey
- MacCannell, D. (1973) Staged authenticity: Arrangements of Social Space in tourist Settings. *The American Journal of Sociology*, Vol. 79, No. 3, 589-603
- Macleod, D. V. L. (2004) *Tourism, Globalisation and Cultural Change. An Island community Perspective*. Clevedon-Buffalo-Toronto: Channel View
- Mitchell, T. (1990) „Everyday Metaphors of Power.“ *Theory and Society*. No.19, s. 545-577
- Nash, D. (ed.). (2007) *The Study of Tourism. Anthropological and Sociological Beginnings*. Oxford: Elsevier
- Nash, D. (1996) *Anthropology of Tourism*. Elsevier Science Ltd
- Nash, D., (1981) Tourism as an Anthropological Subject. *Current Anthropology*, 22, 5: 461-481.
- Orlić, I. (2012) *Mediterranean in Istria and Istria in the Mediterranean*. Pazin, Etnografski muzej Istre.
- O'Reilly, K. (2003) *When is a tourist?* London: Tourist studies, Sage publication.
- O'Reilly, K. (2000) *The British on the Costa del Sol. Transnational identities and local communities*. London and New York: Routledge
- Pavlíková, E. (2012) *Muslimští migranti a český sekulární stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart
- Rivera, L. (2008) Managing “Spoiled” National Identity: War, Tourism, and Memory in Croatia. *American Sociological Review* vol. 73 (4): 613-634

- Robbins, P. (2012) *Political Ecology*. Chichester: John Wiley and Sons Ltd.
- Robertson, R. (1994) "Globalisation or Glocalisation?," *Journal of International Communication* 1 (1), pp. 33-52.
- Robertson, R. (2003) The Conceptual Promise of Glocalization: Commonality and Diversity http://artefact.mi2.hr/_a04/lang_en/theory_robertson_en.htm
- Rose, G. (1997) „Situating knowledges: positionality, reflexivities and other tactics“. *Progress in Human Geography* 21,3: 305-320
- Rychlík, Perencevič. 2007. *Dějiny Chorvatska*. Praha: NLN
- Said, E. (2006) *Orientalismus*. Litomyšl: Paseka
- Salazar, N. B. (2006) Building a „Culture of Peace“ through Tourism. *Univérsitas Humanística*, No. 62, str. 319-333
- Salazar, N. B. (2010) Tourism and Cosmopolitanism: A view from Below. *Int. J. Tourism Anthropology* Vol. 1, No. 1
- Salazar, N. B. (2005) Tourism and Glocalization „Local“ Tour Guiding. *Annals of tourism research* 32, 628-646
- Salazar, N. B. (2010) *Envisioning Eden: Mobilizing Imaginaries in Tourism and Beyond*, Berghahn, Oxford.
- Salazar, N. B. (2012) Tourism Imaginaries: A conceptual approach. *Annals of Tourism Research* 39, No. 2, pp. 863–882
- Salazar, N. B., Graburn, N. H. H. (ed.) (2014) *Tourism Imaginaries: Anthropological Approaches*. Oxford: Berghahn Books Ltd.
- Scheper-Hughes, N., Bourgois, P. (2004) *Violence in War and Peace*. Oxford: Blackwell Publishing
- Strauss, C. (2006) "The Imaginary". *Anthropological Theory* vol. 6 issue, p. 322–344
- Stronza, A. (2001) Anthropology of Tourism: Forging New Ground for Ecotourism and other Alternatives. *Annual Review of Anthropology* 30, 261-283

- Swain. M. B. (2009) The cosmopolitan hope of tourism: critical action and worldmaking vistas. *Tourism Geographies* 11 (4): 505-525
- Szaló, C. (2007) *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury
- Šesták, Tejchman, Havlíková, Hladký, Pelikán. 1998. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: NLN
- Tanasescu, A. (2006) Tourism, Nationalism and Post-Communist Romania: The Life and Death of Dracula Park. *Journal of Tourism and Cultural Change* 4, 3 159-173
- Turner. S. B. ed. (2009) *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Blackwell Publishing Ltd.
- Urry, J. (1995) *Consuming Places*. London, New York: Routledge
- Urry, J. (2002) *The Tourist Gaze*. London: SAGE Publications Ltd
- Vertovec, S. <http://www.mmg.mpg.de/>
- Veselý, D. (2008) *Architektura ve věku rozdělené reprezentace-problém tvořivosti ve stínu produkce*. Praha: Academia
- Vidović. L. (2011) *Situation and analysis of children's and women's rights in Croatia*. Zagreb: UNICEF Office for Croatia.
- West, Carrier. (2004) Ecotourism and Authenticity. *Current Anthropology*, Vol. 45, Num. 4.
- Žáček a kol. 1970. *Dějiny Jugoslávie*. Praha: Svoboda
1897. *Ottův slovník naučný XII*. Praha. Itrie str. 832-839
1934. *Ottův slovník naučný nové doby III/I*. Praha. Itrie str. 19-20
1927. *Masarykův slovník naučný III*. Praha. Itrie str. 644-645
- <http://www.nicklaus.com/design/portoLuciccio/>
- <http://www.kermas.com/en/>

<http://www.milieuarchitects.com/>

<http://ec.europa.eu/eurostat/en/publications/regional-yearbook>

http://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2013/12/knezevic.are_good_laws_enough.pdf

<http://exportclub.cz/o-czechtrade/reference/czechtrade-media/chorvatsko-v-chladnych-vodach-eu-20-8-2013/>

http://www.hotel-online.com/News/PR2007_1st/Feb07_PortoLuciccio.html

<http://www.istra.hr/en/home>